T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

SOSYAL HİZMET UZMANLARININ ETİK DEĞERLENDİRME VE KARAR ALMA SÜREÇLERİ ÜZERİNE FENOMENOLOJİK BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Derya BAYRI MENGİLLİ

KOCAELİ 2016

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

SOSYAL HİZMET UZMANLARININ ETİK DEĞERLENDİRME VE KARAR ALMA SÜREÇLERİ ÜZERİNE FENOMENOLOJİK BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Derya BAYRI MENGİLLİ

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Hakan ACAR

KOCAELİ 2016

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

SOSYAL HİZMET UZMANLARININ ETİK DEĞERLENDİRME VE KARAR ALMA SÜREÇLERİ ÜZERİNE FENOMENOLOJİK BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Derya BAYRI MENGİLLİ
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 14.12.2016 /24

Jüri Başkanı: Doç. Dr. Arzu İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Yüksel BAYKARA ACAR

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Hakan ACAR

KOCAELİ 2016

TEŞEKKÜR

Bu araştırmada her şeyden önce özgürce yazmam konusunda beni cesaretlendiren düşünce üretmenin değerini aşılayan, ilham verici sorularıyla bazı kavramsal sorunlara tekrar bakışımı sağlayan, yavaş yol almama rağmen sabır gösteren ve bana inanan etik insan, değerli hocam ve danışmanım Sayın Prof. Dr. Hakan ACAR'a,

Yüksek lisans eğitimimin yolunu açan, bu süreçte hem özel hem eğitim yaşamımda desteğini hiç esirgemeyen, sorun yaşadığım anlarda hızlıca çözüm üreten, en önemlisi sosyal hizmeti temelden öğreterek bu araştırmanın alt yapısını hazırlayan ve araştırmama vaka paylaşımı ile önemli katkılarda bulunan değerli hocam Sayın Prof. Dr. Yüksel BAYKARA ACAR'a,

Değerli fikir önerileri ve vaka paylaşımı ile araştırmama katkı sağlayan Sayın Doç. Dr. Arzu İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN'a

Araştırmama vaka paylaşımlarıyla destek olan sosyal hizmet uzmanları Emrah KIRIMSOY ile Mansur SEYİTOĞLU'na

Her zaman varlığıyla ve sevgisiyle bana güç olan, dersler nedeniyle ayrı düştüğümüz anlarda aile bağını hep sıkı tutup beni her zaman destekleyen, zaman zaman yaptığı çıkarımlarla bana ilham verip düşüncelerimi zenginleştiren kıymetli eşim Tezcan MENGİLLİ'ye

Yaşamımın her aşamasında yanımda olan aileme, özellikle oğlum Doğay Tan'la ilgilenerek tez çalışmamı hızlandıran sevgili anneme ve babama, araştırmamın biçimsel düzeltmeleri konusunda bana yardımcı olan Duygu ve Mustafa BOZOĞLAN'a

Son olarak, bilimsel çalışmalara değer verip yoğun çalışmalarına rağmen değerli zamanlarını ayırarak bu araştırmanın ortaya çıkmasına katkı sağlayan tüm sosyal hizmet uzmanlarına

En İçten Teşekkürlerimi Sunarım.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER i
ÖZET iii
ABSTRACT v
KISALTMALAR LİSTESİ vii
TABLOLAR LİSTESİ viii
ŞEKİLLER LİSTESİ ix
GİRİŞ 1
Araştırmanın Problemi 3
Araştırmanın Amacı 4
Araştırmanın Önemi 5
Araştırmanın Sınırlılıkları 5
Tanımlar 6

BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMLARLA SOSYAL HİZMET ETİĞİ 8
1.1. Etik, Değer ve Değerler İlişkisi 8
1.2. Sosyal Hizmet Etiği ve Gelişimi 12
1.3. Sosyal Hizmet Etik Teorileri 15
1.3.1. Yararcı Etik 15
1.3.2. Deontolojik Etik 17
1.3.3. Erdem Etiği 19
1.4. Sosyal Hizmet Mesleğinde Etik Değerler 22
1.4.1. İnsan Hakları ve İnsan Onuruna Saygı 28
1.4.2. Sosyal Adalet 32
1.5. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik Sorumlulukları 36

İKİNCİ BÖLÜM: ETİK DEĞERLENDİRME VE KARAR ALMA SÜRECİ 44
2.1. Etik Değerlendirme Nedir? 44
2.2. Müdahale Sürecinde Etik Değerlendirme 50
2.3. Etik Karar Nedir? 56
2.3.1. Etik Karar Alma Modelleri 62
2.3.1.1. Reamer'in Etik Karar Alma Modeli 62
2.3.1.2. Congress'in Etik Karar Alma Modeli 63
2.3.1.3. Dolgoff, Loewenberg ve Harrington'un Etik Karar Alma Modeli 64
2.3.1.4. Kapsayıcı Model (The Inclusive Model) 65
2.4. Etik Değerlendirme ve Karar Alma Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler 67
2.4.1. Etik İkilemler 67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 75
3.1. Araştırmanın Modeli 75
3.2. Evren ve Örneklem 76
3.3. Veri Toplama Araçları 76
3.3.1. Katılımcı Bilgilendirme Formu 77
3.3.2. Kişisel Bilgi Formu 77
3.3.3. Örnek Vaka Formu 77
3.4. Verilerin Toplanması 79
3.5. Verilerin Çözümlenmesi 80

3.5.1. Kuramsal Çerçeve Kullanılarak Nitel Bulguların Yorumlanması 88

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR.....90
4.1. Sosyal Hizmet Uzmanlarını Tanıtıcı Bulgular 90
4.2. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Değerlendirme Süreçlerine İlişkin Bulgular 98
4.2.1. Değerlendirme Sürecinin Anlama Etkinliğiyle İlişkisi 98
4.2.1.1. Müracaatçının Eylemini ve Durumunu Anlama 99
4.2.1.2. Müracaatçının Yaşantısını Anlama 104
4.2.2. Değerlendirme Sürecinin İnsanın Değeriyle İlişkisi 109
4.2.3. Değerlendirme Sürecinin Bilgiyle İlişkisi 116
4.2.3.1. Sosyal Hizmet Etik İlke ve Sorumlulukların Bilgisi 116
4.2.2.2. Değer Bilgisi 118
4.2.2.3. Deneyim Bilgisi.....122
4.2.4. Değerlendirme Sürecinin Yaşantı Özelliğiyle İlişkisi.....122
4.3. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Karar Alma Süreçlerine İlişkin Bulgular.....127
4.4. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Değerlendirme ve Karar Süreçlerinde Yararlandıkları Unsurlar 129
4.4.1. Yasa, Mevzuat ve Yönetmelikler.....130
4.4.2. Etik Değer ve İlkeler 131
4.4.3. Sosyal İncelemeden Edinilen Bilgiler 132
4.4.4. Kurumsal Etkiler 133
4.4.5. Ahlak ve Vicdan.....134
4.5. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Değer, Değerler Ve Değerlendirme Fenomenlerine Yükledikleri Anlamlar 134
SONUÇLAR.....135
ÖNERİLER 145
KAYNAKÇA 147
EKLER.....151
EK 1: Katılımcı Bilgilendirme Formu 151
EK 2: Kişisel Bilgi Formu.....155
EK 3: Örnek Vaka Formu 157
EK 4: Kodlama Yönergesi 160
EK 5: Birinci Vakaya Ait Nitel Veri Kod Listesi.....163
EK 6: İkinci Vakaya Ait Nitel Veri Kod Listesi 165
EK 7: Üçüncü Vakaya Ait Nitel Veri Kod Listesi 167
EK 8: I. II. ve III. Vakalara Ait Diğer Nitel Veri Kod Listeleri.....169
EK 9: İzinler 171
ÖZGEÇMİŞ.....177

ÖZET

Sosyal hizmette değerlendirme, uygulamanın en önemli aşamasını oluşturmaktadır. Değerlendirmenin nasıl yapıldığı beraberinde alınacak kararın doğruluğunda ya da yanlışlığında temel belirleyicidir. Bu araştırmada amaç; sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar alma süreçlerinin etik değerlendirme ve karar alma unsurları açısından değerlendirilmesidir.

Araştırma, farklı alanlarda çalışmakta olan en az beş yıl deneyimli 22 sosyal hizmet uzmanıyla gerçekleştirilmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarına kişisel bilgi formu ile üç vakadan oluşan örnek vaka formu verilmiş ve değerlendirmelerini yazılı hale getirmeleri istenmiştir. Elde edilen bu dokümanların analizinde nitel araştırma modelinin fenomenolojik deseninden yararlanılmıştır. Analizin nesnelliği açısından araştırmacı tarafından etik değerlendirme ve karar almaya ilişkin literatüre dayanılarak Kodlama Yönergesi oluşturulmuştur.

Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının 8'i kadın, 14'ü erkek olup doğum yılları 1954 -1986 yılları arasında değişmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının hemen hemen tümü, Hacettepe Üniversitesi mezunu olup mezuniyet yılları 1980–2011 yılları arasında değişmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının 12'si lisans döneminde etikle ilgili bir ders almış, etik ve etik ikilemlerle ilgili etkinliklere katılmıştır. Sosyal hizmet uzmanlarının 13'ü tıbbi sosyal hizmet, 5'i adli sosyal hizmet, 4'ü ise çocuk refahı alanında çalışmaktadır. Farklı alanlarda çalışmalarına karşın kurumsal sorumlulukları benzerlik taşımaktadır.

Araştırmada sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar alma süreçleri Kodlama Yönergesi temel alınarak değerlendirilmiştir. Bu yönde ilk olarak, sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme süreçlerinin anlama etkinliği, insanın değeri, bilgi ve yaşantı özelliği ile olan ilişkisi ele alınmış, ardından aldıkları kararların, doğru değerlendirmeye dayanıp dayanmadığı, bir diğer deyişle etik olup olmadığı incelenmiştir.

Değerlendirme sürecinin anlama etkinliği ile ilişkisi bağlamında; sosyal hizmet uzmanları, durumu ve müracaatçının yaşantısını anlamaya yönelmişlerdir. Durumu anlamada, genel olarak ahlaki ve yasal normlar çerçevesinde değer biçmeler söz konusu iken; müracaatçının yaşantısını anlamada ise; sosyal incelemeden edinilen bilgiler çerçevesinde bütünüyle olmasa da bilgisel tavırlar söz konusudur. Fakat buradaki bilgisel tavır, amaçsal değil, araçsaldır; çünkü bilgilerin, değer koruma amacıyla değil yasa, mevzuat ve yönetmeliğe uyma amacıyla ve bunların sunduğu imkanlar sınırında kullanıldığı görülmüştür.

Değerlendirme sürecinin insanın değeriyle ve bilgiyle olan ilişkisine yönelik vakalarda pek fazla bulguya rastlanmamıştır. Yalnızca çok az sosyal hizmet uzmanı, vakalarda birkaç etik ilkeye değinmiştir. Bunun yanı sıra sosyal hizmet uzmanlarının birçoğu 'değer' kavramına 'yarar' anlamını yükleyerek etik bilgisel tavırdan uzaklaşmışlardır.

Değerlendirme sürecinin yaşantı özelliğiyle ilişkisi bağlamında; bir değerlendiren olarak sosyal hizmet uzmanlarının ağırlıklı olarak ahlaki (kamu ve kişisel) tutumlarıyla karşılaşılmıştır. Sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme süreçlerinde kullandıkları öznel ve genel değer yargıları; onların ahlaki yaşantı özelliklerini ön plana çıkarmıştır.

Sosyal hizmet uzmanları, genel olarak değerlendirme süreçleriyle tutarlı şekilde kararlarını almışlardır. Kararları, değerlendirme sürecinde izledikleri ahlaki ve yasal adımlarla örtüşmüştür; fakat ahlaklar ve normlar, bilgi olmadıklarından dolayı etik bilgisel tavır söz konusu değildir. Bunun yanı sıra sosyal hizmet uzmanları, kararlarını müracaatçının yararına yönelik aldıklarını belirtmişlerdir; fakat müracaatçı yararının insanın değeri temelinde korunduğuna ilişkin hiçbir bulguya rastlanmamıştır. Bu nedenle vakalara ilişkin alınan kararların etik özellik taşıdıkları söylenememektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Etik, Değer, Değerlendirme, Karar

ABSTRACT

Assessment in social work consists of the most important stage of the application. How to do the assessment is the main determinative for correctness or incorrectness and this is affected by the decision. The aim of the research is to examine the assessment and decision-making processes of social workers in terms of ethical assessment and decision making criterions.

The study was conducted with 22 social workers experienced at least five years of working in different fields. The personal information form and the example case form which consists of three cases were given to the social workers and wanted to make their assessments in written form. The analysis of these documents has benefited from the phenomenological pattern of the qualitative research model. In terms of objectivity of the analysis, Coding Directive was formed by the researcher based on the literature on ethical assessment and decision-making.

8 female and 14 male sociak workers participated in the study. The social workers' year of birth ranged from 1954 -1986 year. Almost all of the social workers are a graduate of Hacettepe University and their graduation years changes in 1980–2011 years. 12 of social workers have taken a course on ethics during undergraduate education and have participated in activities related to ethics and ethical dilemmas. 13 of social workers in the medical social work, 5 of social workers in the judicial social work and 4 of social workers in the child welfare field are working. Although the social workers are in different areas, their institutional responsibilities are similar.

In the research the assessment and decision-making processes of social workers were examined based on the Coding Directive. In this way, firstly, the assessment processes of social workers have been dealt with in relation to understanding activity, the value of human, knowledge and experience. Then, they were examined whether the decisions they make are based on correct assessment, in other words whether they are ethical.

In the context of the assessment process with regard to understanding activity, the social workers have turned to the situation and the life of the client. While, there

are size of value in the framework of moral and legal norms in the understanding of the situation in general, entirely in the understanding of client's life there are knowledge attitudes in the frame of knowledges acquired from the social examination. However, the knowledge attitude is instrumental, not objective; because the knowledge has been used for the purpose of complying with laws, regulations and instructions_not for the purpose of protecting value, but for the possibilities provided by them.

There were not many findings related to the relationship with the value of human and knowledge of the assessment process. Only very few social workers have mentioned a few ethical principle in the cases. Besides, many of the social workers have moved away from the ethical knowledge attitude by putting the meaning of 'benefit' into the concept of 'value'.

In the context of the assessment process in relation to life was encountered the social workers's moral attitudes (public and personal) as an assessor. The subjective and general value judgments that social workers use in the assessment process foregrounded their moral life features.

Social workers have generally taken their decisions consistently with the assessment process. Their decisions have overlapped with the moral and legal steps they followed in the assessment process; but there is not ethical knowledge manner because morals and norms are not knowledge. In addition, social workers have indicated that they are taking their decisions for the benefit of the client; but there was no evidence that the benefit of the client was protected on the basis of the value of human. For this reason, it can not be said that decisions about the case are ethical.

Key Words: Social Work, Ethics, Value, Assessment, Decision

KISALTMALAR LİSTESİ

SSÇ: Suça sürüklenen çocuk

KİİÇ: Korunma ihtiyacı içinde olan çocuk

SHU: Sosyal hizmet uzmanı

SİR: Sosyal inceleme raporu

ÇİM: Çocuk izlem merkezi

STÖ: Sivil toplum örgütü

IFSW: Sosyal Hizmet Uzmanları Uluslararası Federasyonu

IASSW: Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği

SHUD: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği

ASPB: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)

TFK: Türkiye Felsefe Kurumu

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Nitel Veri Kodlama Örneği (I. Vaka Üzerinden)……...…..88
Tablo 2: Sosyal Hizmet Uzmanlarının Cinsiyet Dağılımı, Doğum Yılı ve Eğitim Durumları……..……...…….90
Tablo 3: Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik ile İlgili Eğitim Alma Durumu …….91
Tablo 4: Sosyal Hizmet Uzmanlarının Hizmet İçi Eğitime Katılım Durum ve Sıklıklarının Dağılımı……92
Tablo 5: Hizmet İçi Eğitim Konuları ve Düzenleyicilerinin Dağılımı……..…….92
Tablo 6: Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çalışma Alanları, Kurumsal Sorumluluk ve Pozisyonlarının Dağılımı……..93
Tablo 7: Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Uygulamalarda Karşılaştıkları Zorluklar……..……95
Tablo 8: Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik İlkelerle Çatışan Durumlarla Karşılaşmalarının ve Nedenlerinin Dağılımı……..…96
Tablo 9: Sosyal Hizmet Uzmanlarının Kurum Politikasına İlişkin Fikir, Öneri ve Çalışmaları ……..97
Tablo 10: Değer, Değerler ve Değerlendirme Fenomenlerine Yüklenen Anlamlar.....134

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Etik Üçgen Analizinin Sosyal Hizmete Uyarlanması……..……..73
Şekil 2: Nitel Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması Süreci…….….89

GİRİŞ

İnsan haklarını koruma mesleği olarak sosyal hizmet, insanların kendilerini gerçekleştirebilmeleri ve refah durumlarını geliştirebilmeleri için insanın değeri temelinde problem çözmeye ve değişime odaklanan bir disiplindir. Sosyal hizmet odağının bütünü evrenseldir; fakat pratiğinin öncelikleri kültürel, tarihsel ve sosyo-ekonomik koşullara bağlı olarak ülkeden ülkeye ve dönemden döneme değişebilmektedir (IFSW, İnsan Hakları Raporu, 2010: s.34). Bu değişkenlikte korunmaya çalışılan önemli unsur, mesleğin etik boyutudur. İnsan onuruna ve bütünlüğüne saygı gösterme, insan haklarını koruma, özgürlük ve adalet idelerini gerçekleştirme vb. istemler, değişen yaşam koşulları ne olursa olsun, sosyal hizmetin evrensel çerçeveye yerleştirmeye çalıştığı ve herkes için korumayı sorumluluk edindiği değer istemleridir.

Shaw ve Gould (2001)'e göre sosyal hizmet, insanın değerini tanıma ve koruma temeliyle insanı özgür ve güçlü kılma istemi olan uygulamalı etik bir faaliyettir (Giannou, 2009: s. 88) ancak Perlman (1975)'a göre sosyal hizmet değeri, teorideki içeriğinin uygulamada somutlaştığı anda önem kazanmaktadır (Congress, 2000: s. 9). Bu nedenle sosyal hizmetin, zamansal ve mekânsal koşullardan bağımsız olarak insan olan herkes için değerleri hayata geçirme sorumluluğu, teori ile pratiği bağlamasını gerekli kılmaktadır. Sosyal hizmet uygulamasında teori, insanların niçin "öyle eylemde bulunduklarını" açıklar ve müracaatçı ile sosyal hizmet uzmanı arasındaki mevcut durumda ne olduğunun bilgisini sağlar (Payne, 1997, akt: Beder, http://www.utexas.edu/research/cswr/survey/journal/articles/030205.pdf, s. 40).

Sosyal hizmetin teori ile pratik bağının en fazla somutlaştığı kısım; müdahalenin temelini oluşturan etik değerlendirme ve karar alma sürecidir. Etik değerlendirme sürecinde; problemin ne olduğunun ve problemin ortaya çıkmasında etkili olabilecek faktörlerin saptanması, müracaatçı yaşantısının tanımlanması ve ihtiyaçların belirlenmesi temel amacı oluşturmaktadır. Karar alma aşamasında ise; ikilemi ve türünü belirlemek, etik ilke ve standartların çeliştiği durumları görmek, kararı etkileyebilecek diğer faktörleri göz önünde bulundurmak (kültürel, dini unsurlar, yasalar, mevcut kaynaklar vb) olası risk ve sonuçları ön görmek ve böylece

müracaatçı yararına bir eylemi seçmek söz konusudur (Ethical Decision Making Guide, 2008, http://nsasw.org/files/File/Guide%20to%20Ethical%20Decision%20Making.pdf). Değerlendirme ve karar aşamalarında sayılan tüm bu adımlar, etik ve değer bilgisi gerektiren adımlardır.

Değerlendirme ve beraberinde alınacak kararın etik bilgiye dayalı gerçekleştirilmesi, müracaatçı yararına doğru bir planlamaya ve sonucunda değer temelinde hedeflenen sosyal değişime ulaşılması açısından önemlidir. Sosyal hizmet uzmanının etik/doğru bir değerlendirme ve karara varamaması durumunda ise; planlamanın yapıldığı aşamada, rastlantısal bir durum oluşmamış ise insan hakkı, onuru ve sosyal adalet değeriyle örtüşmeyen etik dışı sonuçlarla karşılaşılabilmektedir.

Etik değerlendirme ve karar alma etkinliğinde; IFSW tarafından 1994 yılında geliştirilen etik ilkelere, 2004'te belirlenen iki temel değere ve ülkeden ülkeye bir kısmı değişse de yaygın olarak kabul gören bazı değerlere dayanılmaktadır. Bu belgeler, müracaatçının sorunlarını, insan hakları temelinde çözmeyi amaçlayan ve sosyal hizmet uzmanlarına uygulamada önemli rehberlik sağlayan belgelerdir. Fakat her zaman yeterli değildirler; çünkü norm niteliğindedirler. Uygulamadaki tüm etik sorunlar, normlara ilişkin sorunlar olmamakla birlikte her müracaatçı ve durum kendi özel koşulları içinde değerlendirilmesi gereken özgülüğe sahiptir ve kendi tarihselliğinde tektir. Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanlarının etik kuralları ezbere bilip uygulaması, müracaatçılara yönelik değerlendirme ve kararlarını etik kılmada yeterli değildir. Değerlendirme ve karar almanın etiksel güçlüğü, burada yani kuralları aşan ve kimi zaman kurallarla çatışan durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle etik değerlendirme ve karar etkinliğinde, bu belgelere ek olarak değer etiği kuramsalına da dayanılmaktadır.

Literatürde etik karar alma üzerine pek çok model bulunmaktadır. Bunların her biri, etik karar alma sürecinde sosyal hizmet uzmanının izleyebileceği farklı adımlardan bahsetmektedir. Ancak sosyal hizmet uzmanının taşıması beklenen ortak sorumluluklar şu şekilde toplanabilir (Esler, 2007: ss. 101- 102):

- Bireylerin her birinin içinde bulunduğu farklı risk ve yarar türlerini belirlemek
- Etik teoriler, kodlar, yasalar, uygulamadaki ilkeler üzerine bilgi sahibi olmak ve eleştirel düşünmek
- Farklı kararları, bunların sonuçlarını ve ilgili sistemler üzerindeki etkilerini öngörmek,
- Meslektaşlara ve diğer uzmanlara danışmak
- Kişisel, profesyonel, kurumsal, yasal, kültürel ve sosyal bağlamda doğru ve adil olabilme sorumluluğunu taşımak

Etik değerlendirme ve karar alma, birbirini izleyen bir süreç olup bir kişi ve meslek elemanı olarak sosyal hizmet uzmanından hem yaşantıda hem de uygulamada etik bütünlüksel (bilgi, yaşantı, deneyim bütünlüğü) bir tavır gerektirmektedir. Bu bağlamda araştırmada; etik değerlendirme ve karar alma fenomenlerinin kuramsal temeli incelenmeye çalışılacak ve sosyal hizmet uzmanlarının uygulamadaki değerlendirme ve kararları etik açıdan araştırılacaktır.

Araştırmanın Problemi

İnsan-insan, insan-dünya ilişkisinde ortaya çıkan problemlere insan değeri ve onuru bağlamında yaklaşmak ve insancıl bir çözüm getirmek, etik bilgisel bir tavır gerektirmektedir. Böyle bir tavrı korumak, sosyal hizmetin kişilerin kendi olanaklarını gerçekleştirmesinin önünü açması bakımından önemlidir; çünkü ancak etik ve epistemolojik bir tavır; insanlara yardım işlevini, sayısal değer ve kişisel duygulardan çıkarıp 'insan olmayla' ilgisini kurdurabilir ve insan haklarını koruyabilir.

Sosyal hizmet uygulamasında, mesleğin gerektirdiği epistemolojik yeterliliğin ve etik donanım gerekliliğinin en fazla hissedildiği aşama, değerlendirme ve karar alma aşamasıdır; çünkü değerlendirmede ve kararda bulunmak, uzmanın kişiliğinden bağımsız değildir; başka deyişle uzman, sahip olduğu yaşantı özelliğiyle bu sürecin içindedir, kendisini soyutlayamaz; dolayısıyla onun karakter erdemi, ahlaksal duruşu, kültürel duyarlılığı, eleştirel duruşu, insan değeri ve onuruyla bağdaşan ya da

bağdaşmayan alışkanlıkları vb. tüm unsurlar işin içerisindedir. Bu nedenle doğru/etik değerlendirme ve kararda bulunmak, kolay olmamakla birlikte epistemolojik ve etik yeterlilik gerektirmektedir. Ancak teorik yeterliliğin, uygulamaya nasıl yansıdığı ve etik eylemin ne ölçüde gerçekleştiği, bir problem olarak incelenmeyi beklemektedir. Bakıldığında, uluslar arası düzeyde birçok araştırmacı ve bilim insanı, sosyal hizmet alanında özellikle müracaatçılara karşı yükümlülükler bağlamında etik ilkeleri test etmeye, sorgulamaya ve tartışmaya başlamıştır. Buna rağmen sosyal hizmet uzmanlarının farklı alanlarda, etik yükümlülükleri nasıl yerine getirdikleri hala bilinmemektedir (Goswami, 2012: s. 105). Bu bilinmeyenlerden birisi de sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve kararlarının etiğe ne derece uygun olduğudur. Benzer sorun, ülkemiz sosyal hizmet uzmanları için de geçerlidir. Bu nedenle araştırmanın temel problemi, sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar alma süreçlerinin etik olup olmadığının belirlenmesidir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı; sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar alma süreçlerinin etik değerlendirme ve karar alma unsurları açısından değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda oluşturulan alt amaçlar aşağıdaki soru cümleleriyle ifade edilmiştir:

1. *Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçının eylemini, problem durumunu ve yaşantısını nasıl ifade etmektedir?*
2. *Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçının eyleminin ya da problem durumunun özelliğini nasıl ortaya koymaktadır?*

   2.1. Müracaatçının eyleminin ya da durumunun ortaya çıkış koşullarını nasıl ifade etmektedir?

   a. *Müracaatçı sisteminin gelişimsel ve geçiş dönemleri*
   b. *Çevresel sistemler*
   c. *Özel durumlar*
   d. *Sosyal bağlam*
   e. *Manevi unsurlar*

   2.2. Müracaatçının eyleminin ya da problem durumunun, değerle ilişkisini nasıl kurmaktadır?

3. *Sosyal hizmet uzmanlarının değer, değeler, etik ilke ve deneyim bilgileri nasıldır?*
4. *Sosyal hizmet uzmanlarının yaşantı özellikleri değerlendirme ve karar alma süreçlerine nasıl yansımaktadır?*
5. *Sosyal hizmet uzmanlarının aldığı kararlar, değer temelinde müracaatçıların yararına yönelik midir?*

Araştırmanın Önemi

Sosyal hizmet alanında etik değerlendirme ve karar alma süreci ile ilgili çalışmalar, Batı'da özellikle Amerika ve İngiltere'de yavaş da olsa artmakta ve uygulamada karşılaşılan etik sorunlara net çözümler aranmaya çalışılmaktadır. Ancak Türkiye'de sosyal hizmet etiğiyle ilgili çalışmalar çok sınırlı düzeyde olmakla birlikte, uzmanların etik değerlendirme ve karar alma süreçleri üzerine bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu araştırma, Türkiye'de sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve kararlarının etik boyutunu kuramsal olarak inceleyen ve uygulamada ne düzeyde olunduğunu göstermeye çalışan ilk araştırma olma özelliğini taşımaktadır. Ayrıca literatürde sosyal hizmet uzmanlarının etik değerlendirme yapma düzeyini ölçen herhangi bir araca rastlanmadığından, araştırmanın alandaki önemli bir açığı dolduracağı düşünülmektedir. Bu bakımdan araştırmanın, ülkemizdeki sosyal hizmet literatürüne önemli kaynak teşkil edeceğine inanılmaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma amacının test edilebilmesi, katılımcılara yönelik belirli kriterler (eğitim durumu, deneyim süresi vb.) gerektirdiğinden, çalışma kapsamına yalnızca belirlenen kriterleri taşıyan kişiler alınmıştır. Araştırmanın ikinci sınırlılığı, veri toplama araçlarıyla ilgilidir. Amacın güvenilir biçimde test edilebilmesi için veri araçları, katılımcıların kendi başlarına ve yazılı olarak doldurmaları gereken nitelikte hazırlanmıştır. Bundan dolayı araştırmacı ve katılımcının yüz yüze buluşabileceği ve katılımcının rahat şekilde yazılı olarak doldurabileceği koşullar dâhilinde veri toplama gerçekleştirilmiş, bunun dışında sanal ortam ya da posta yolu üzerinden veri toplama tercih edilmemiştir. Araştırmanın üçüncü sınırlılığı ise, bütçe ve zaman kısıtlılığı nedeniyle çalışma kapsamına sadece Mersin ilinde bulunan Çocuk

Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı kuruluşlarda, Kamu Hastaneleri Birliğine bağlı hastanelerde ve Adalet Bakanlığına bağlı aile ve çocuk mahkemelerinde çalışmakta olan sosyal hizmet uzmanlarının alınmasıdır.

Tanımlar

Sosyal Hizmet Uzmanı: Mersin İli Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliğine bağlı hastanelerde, ASPB bünyesinde Mersin İl Müdürlüğüne bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü altındaki kuruluşlarda ve Mersin Adli Yargı İlk Derece Mahkemesi Adalet Komisyonu Başkanlığına bağlı aile ve çocuk mahkemelerinde en az beş yıl deneyimli olarak çalışan meslek elamanıdır.

Etik: Kişinin kendisiyle ilişkisini ve başkalarıyla ilişkilerini bilme konusu yapan, onlardaki değer problemlerine ışık tutan, onları araştıran ve hakkında bilgi koyan bir alandır (Kuçuradi, 2005: s. 5).

Değer: Değerlendirilenin –müracaatçı, müracaatçının eylemi ya da durumu– kendine has özelliğinin (kendi alanı ya da benzerleri arasındaki özel yerinin) görülmesini sağlayan bilgidir.

Değerler: İnsanın, kişilerce gerçekleştirilen varlık yapısı imkânlarıdır (Kuçuradi, 2013: s. 42). Sosyal hizmet uzmanının etik kişi değerleri; saygı, sevgi, dürüstlük, bağlılık, adil olma, açık düşünebilme, bağlantılar kurabilme vb. şeklinde tanımlanmıştır.

Değerleme: Sosyal hizmet uzmanının doğru değerlendirmeye dayanarak gerçekleştirdiği eylem, bağımsız bir değerleme (müracaatçının değerini koruyan) iken yanlış değerlendirmeye dayanarak ya da doğru değerlendirme yaptığı halde çeşitli sebeplerden dolayı buna ters yönde düşünerek eylemde bulunması ise, bağımlı değerlemedir (müracaatçının değerini harcayan).

Değer Biçme: Sosyal hizmet uzmanının, müracaatçının bir kişi olarak kendisini, eylemini ya da durumunu geçerli ilkeler, normlar, ahlaklar, standartlar, modalar, ölçüler bakımından -bunlara göre- nitelendirmesidir.

Değer Atfetme: Sosyal hizmet uzmanının, müracaatçıyla kurduğu özel ilişkiden dolayı (örn: çıkar ilişkisi) müracaatçıya değer yüklemesidir.

Etik Değerlendirme: Değerlendirilenin doğru anlaşılması, bütünlüğünün (değerlendirilen kişi olarak müracaatçı ise yalnızca bir eylemine değil, yaşantısına bakılması; durum ise koşullara ve durumdan etkilenenlere bakılması) görülmesi ve değerle ilişkisinin kurulmasıdır.

Etik Problem: Sosyal hizmet uzmanının uygulamada karşılaştığı değer problemleridir.

Etik Çatışma/İkilem: Sosyal hizmet uzmanının uygulamada değerli bir şey ile değersiz bir şey arasında çatışma yaşaması durumudur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMLARLA SOSYAL HİZMET ETİĞİ

1.1. Etik, Değer ve Değerler İlişkisi

"Doğru"yu ve "doğru eylem"i bulma çabası, insan üzerine çalışan disiplinlerinin süregelen bir etkinliğidir. Bu çabaya kimi zaman ahlak, kimi zaman ahlak felsefesi, bazen de etik adı verildi; ancak neyin doğru olduğuna ilişkin bilme ve görme imkanlarının artmasıyla, özellikle I. Kant ve F. Nietzshce'nin etik çalışmalarıyla birlikte adlandırmalar da yerine oturmaya başlamıştır. Böylece ahlak, ahlak felsefesi ve etik arasında ayrımlar yapılmaya ve her birinin farklı durumlara karşılık geldiğinin farkındalığı yaratılmaya başlanmıştır.

Epistemolojik olarak Grekçe "ethos" sözcüğünden türeyen ve karakter/huy anlamına gelen etik, kişiler arasındaki ilişki türlerinde ve eylemlerde ortaya çıkan problemleri araştıran bir felsefe disiplinidir. Başka deyişle, kişinin kendisiyle ilişkisini ve başkalarıyla ilişkilerini bilme konusu yapan, onlardaki değer problemlerine ışık tutan, onları araştıran ve hakkında bilgi koyan bir alandır (Kuçuradi, 2005: s. 5). Kitchener'e göre, etik, "doğru olan nedir?" sorusunu anlamayı içermekte ve toplumdaki insanlar ve onların etkileşimleri hakkında alınan kararların doğasını incelemektedir (Meyer, 1998: s.1).

Gerek batı geleneği gerekse ülkemiz düşünce tarihi içinde zaman zaman ahlak felsefesi olarak anılmış olsa da bugün, etiğin ahlak felsefesi; ahlak felsefesinin de etik olmadığı görüşü hâkimdir. Latince "moralia" sözcüğüne dayanan ve alışkanlık anlamına gelen ahlak, belli bir yerde ve zamandaki insanların iyi-kötü kavramları merkezinde ortaya koyduğu değer yargıları, normlar, ilkeler ve kurallar topluluğudur. Ahlâk felsefesi ise bu tür atfedilmiş değer biçme açılarından oluşan ahlâklar üzerinde bilgi ortaya koymaya çalışan bir etkinlik, bir bilgi dalı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da, ya belirli bir ahlâkın temellendirilmesi ya da tek tek ahlâkların üstünde onları da aşan bir üst ahlâk getirme çabası olarak kendini göstermektedir (Ürek, 2010: ss. 247–248).

Etik ile ahlak arasındaki en temel fark "değer" üzerindendir. Ahlak, toplumsal değer yargılarına; etik ise insani değere dayanmaktadır. Bir durumu etik veya ahlak felsefesi değerlendirmesine götüren temel nokta ise; 'eylem'e yaklaşım biçimi üzerindendir. Etik ile ahlak felsefesi karıştırmaları eylemin sadece 'yapma' olarak nitelendirilebilecek kısmına bakılarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır (Ürek, 2010: s. 251) Bu şekilde bir değerlendirme, etik bakış açısını ortadan kaldırıp belli bir yerde ve zamanda olan iyi ve kötüleri bünyesinde bulunduran ahlâklara kapı açmaktadır. Oysa eylem, 'yapma' fiilinden ibaret değildir. Eylemin, yapmadan önce gelen iki aşaması daha bulunmaktadır, yani her kişinin eylemini oluşturan üç ana öğesi vardır. Bunlar; değerlendirme, ilgili yaşantı ve amaçlı yapmadır. Dolayısıyla eylem, yalın veya karmaşık bir değerlendirme ve ilgili yalın veya çatışmalı yaşantıyı izleyen amaçlı bir yapma ya da yapmamadır (Kuçuradi, 2011: s. 13).

Eylemde bulunma, insanın ontolojik-antropolojik bir zorunluluğu olup bir şeyin etik olup olmadığına ilişkin saptamanın, kendisi üzerinden yapıldığı bir olgudur. Fakat bu saptamada önceden belirlenmiş, her durum ve koşula uygulanabilen ahlaki öğretilerin ve normlarının rehberliğine değil, değerin bilgisine ihtiyaç vardır; çünkü insanlar arası ilişkilerde ortaya çıkan sorunlar, insanların amaçlı eylemde bulunmalarından değil, amaçlarındaki değer farkından kaynaklanmaktadır. *Söz gelişi, kimi insan, bir hakkı korumak için bir eylemi gerçekleştiriyor; kimi insansa bir çıkarını korumak için bir eylemi gerçekleştiriyor* (Kuçuradi, 1997: s. 5). Bu yüzdem eylem-değer ilişkisini doğru anlamak önemlidir.

Eylemlerin doğruluğunun ya da yanlışlığının bilgisi değer sorunsalı ile ilgilidir. Değer nedir, değerler nedir, yaşarken değerli eylemde bulunmak ne demektir ve eylemin değerinin bilgisi neden gereklidir? Soruların cevabının, kişi-kişi ya da kişi-durum ilişkisinde amaç – araç, özne –nesne bağlantısını görme olanağını da sağladığını söyleyebiliriz; ancak sorulara cevap vermeden önce iki temel sözcüğün 'değer' ve 'değerler'in nelik tartışmasına yer vermek gereklidir.

Değerin ve değerlerin ne olduğuna, bunlara ilişkin tarihsel süreçte ortaya konulan temellendirmeler ve çürütmelere dayanarak cevap verebiliriz. Bu süreçte tartışılan sorunlardan en önemlileri, değerin nesnelliği-öznelliği ile değer-olgu (olan-

olması gerek) ayrımı üzerinedir. Değerin, insan tarafından olguya, eyleme ve varlığa yüklendiğini, nesnel bir değer nitelemesinden bahsedilemeyeceğini, başka deyişle değerlerin relatiflik ve subjektifliğini savunan görüşe göre; objenin değeri kişiden kişiye değişmekle birlikte, değerler de aynı çağda toplumdan topluma ve aynı toplumda çağdan çağa değişmektedir (Kuçuradi,2013: s. 9). Eylem sahibi ve eylemin ilkesi ya da niyeti aynı olmakla beraber, aynı eylemin bir tarafta iyi, diğer tarafta kötü olarak tanımlanması, ahlaki anlamda bir değer göreceliğidir. Bu görecelik, yargıda bulunan öznenin inanç, tutum ve eğilimlerine göreliği yansıtmaktadır (Gündoğan, 2008: s. 2).

Değerin özne tarafından olguya yüklenen bir anlam olduğu görüşünün karşısında ise, değerin öznelliğini kabul etmeyen görüş vardır. Değerler konusunda evrenselliği savunanlar için değer, bir şeyin kendi türü içindeki yerini gösteren ve toplumsal koşullara göre değişmeyen bir kavramdır. Buradaki anlam, iktisat bilimindeki gibi ihtiyaç şiddetinde tüketimden sağlanan yarar anlamını değil, 'bir şeyin dışarıdan bir etkiyle belirlenemeyen özel yeri' anlamını içerir. Dolayısıyla etik değerin, bir kg. ekmeğin ağırlığının herkes için aynı olması anlamında ölçülebilen fiziki bir şey değil; ama soyut bir kavram olarak 'insanlığa kazandırılan' ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz.

Bir şeyin değerliliği, kendisiyle aynı cinsten olan şeyler arasındaki yerinden dolayı insanla olan özel ilgisi, insan için taşıdığı özel anlamdır. MacIntyre'ye göre değer, doğruluk ya da yanlışlık hakkında hissettiklerimizden ziyade kazanılmış bir insan niteliğidir (Pullen ve Cowden, 2012: s. 184). Kuçuradi ise 'değer'e, tür olarak insanın varlığa kattığı bir bilinç boyutu olarak bakar; ancak 'değer' ile 'değerler' aynı şey değildir. Yapı özellikleri dikkate alındığında, değer, bir kavram olmakla birlikte değerler, bir kavram değildir. Değerler, var olan imkanlardır, başka deyişle kişilerin yaptıklarıyla, yaşamlarında gerçekleştirdikleri insan fenomenleridir (Kuçuradi, 2013: s. 42).

Değer ve değerler ayırımı bağlamında; insan ve kişi değeri ile insan ve kişi değerlerinin birbirinden farklı şeyler olduğunu görmekteyiz. Bu ayrım, insan sorunlarının çözümünde, söz konusu sorunun insan değerinden mi yoksa insanın kişi

olma değerinden mi ya da insan değerlerinden mi, kişi değerlerinden mi kaynaklandığını görmek ve sorunu çözmek açısından önemlidir. İnsanın değeri, tür olarak insanın diğer varlıklarla ilgisi bakımından özel durumu ve bu özel durumundan dolayı kişilerin insanlar arası ilişkilerde sahip olduğu bazı hakları, başka deyişle insanın varlıktaki özel yeridir (Kuçuradi, 2013: s. 40). Örneğin yaşama, beslenme, eğitilme vb insan hakları adı altında toplanan haklar, insanın değerini oluşturur. İnsanın değerleri ise varlık imkânlarına bağlı olarak ortaya koyulan eserler, ürünler ve başarılardır. Örneğin; bilgi, bilimler, sanatlar, hukuk, felsefe, teknik, moraller, mitoloji, kültürler vb.dir. Öte taraftan 'kişinin değeri', kişinin toplumla ilgisi bakımından özel durumudur. Kişinin toplumda daima kendi başına bir amaç olması ve bir sayıdan fazla bir şey olması, araç olmamasıdır. 'Kişi değerleri' ise yüz yüze ya da dolaylı olarak kişilerarası ilişkilerde ortaya çıkan sevgi, dürüst olma, bağlılık, saygı, âdil olma, açık düşünebilme, doğru bağlantılar kurabilme gibi kişi imkânlarıdır (Kuçuradi, 2013: s. 41).

Etik değerler, kişilerin yaşantı ve eylem olanaklarıdır. İnsanı diğer varlıklardan ayıran bu olanakları, gerçekleştirebilen kişi ise değerli ya da etik kişidir; ama yaşamda bu olanakları ancak bazı insanlar gerçekleştirebilmektedir. *Etik kişi değerleri, ilişkilerde değeri korumaya –insanın değerini kişilerde korumaya- veya bulunduğu durumlarda en az harcanmasını sağlamaya çalışan kişinin özellikleridir* (Kuçuradi, 2011: s.184). Etik kişinin, ahlaki bir kişiden en önemli farkının, eyleminin yöneldiği kişinin kim olduğuna (değeri harcayan kişi olup olmadığına) bakmaksızın insan hakları bakımından onun değerini korumaya girişmesi olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin bir suçlunun savunulması-insan hakları bakımından- ya da dürüst olmayan bir insana bile dürüst davranılması, adaletsiz bir insana adil davranılması gibi. Bu, aynı zamanda yaşarken değerli eylemde bulunma anlamına gelmektedir. Dolayısıyla 'etik kişi değerleri', 'etik ilişki değerleri'nden farklıdır; çünkü etik ilişki değerlerinin yaşanabilmesi için iki etik ilişkinin yüz yüze gelmesi gerekli iken; etik kişi değerleri, kişinin kendi tavrıyla ilgilidir.

1.2. Sosyal Hizmet Etiği ve Gelişimi

Eylemlerin arkasındaki değer problemlerini inceleyen ve kişi olma sorumluluğuna çağrıda bulunan etik, bu içeriğiyle sosyal hizmet teori ve uygulamasında doğru bilgi imkânına ulaştıran önemli bir yoldur. Einstein'ın "uygulamada teoriyi test etmek mümkündür; fakat uygulamadan teoriyi oluşturmaya giden yol mevcut değildir" ifadesinden hareketle, sosyal hizmet uygulamasının arkasında kuramsalı geliştirme çabasının olduğu söylenebilir. Bu bakımdan sosyal hizmet etik kuramsalının oluşumu, gelişimi ve bugünkü mevcut düzeyi önemlidir.

Sosyal hizmet etiğinin tarihi, Reamer'e göre doğru ve yanlış, görev ve zorunluluk sorunsalıyla ilgili olup mesleğin ilk etik kodları (NASW, 1996) üzerinden inşa edilmiştir. Onun için meslek etiğinin evrimi, geniş tarihsel bağlamda beş periyotta görülmektedir. Bunlar; ahlaki periyot, değerler periyodu, etik teori ve etik karar alma periyodu, etik standartlar ve risk yönetimi periyodu ve son dönem dijital periyottur (Reamer, 2014: s. 166).

Reamer'in çizdiği dönemlere bakıldığında, ahlaki bakıştan etiksel bakışa doğru bir eğrilme olduğu ve en sonda etik teori üzerinden etik standartların oluşumu şeklinde bir gelişim izlendiği görülmektedir. İlk aşama olan ahlaki periyot, 19. yüzyılın sonlarında başlamıştır. Bu dönemde mesleki etik ya da uygulayıcılarından ağırlıklı olarak müracaatçının ahlakı ile ilgilenilmiştir. Ancak Settlement House hareketinin yükselişi ve sosyal problemlerin çeşitliliğinin görülmesi ile sosyal hizmet çalışanlarının amaç ve değer yönelimleri değişmiş ve değer ağırlıklı bir uygulama yoluna gidilmiştir (Reamer, 2014: s. 166). İkinci aşama, değerler periyodunda; mesleğin geleceğiyle ilgili tartışmalar, ahlakı gölgede bırakmış ve müracaatçıya yönelik ahlaki bakışlar terk edilmeye başlanmıştır. Bu dönem boyunca (1960-1970'ler) mesleğin çekirdek değerlerinin, çalışanların kişisel değerleri ve mesleki pratikleriyle olan ilgisi incelenmiş ve değer sınıflandırması girişimlerine gidilmiştir. Ayrıca sosyal adalet, hak ve reformun etik yapısına doğru ilgi kayması yaşanmaya başlanmıştır (Reamer, 2014: ss. 167–168).

Sosyal hizmet etik tarihinin üçüncü aşaması, etik teori ve etik karar alma dönemidir. 1970'lerin sonlarına kadar öncelikli odağı, çalışanların değerleri ve mesleğin çekirdek değerleri oluşturmaya devam etmiştir. Bu tarihten sonra sosyal hizmet mesleği, değer ve etik konusunda başka türlü bir dönüşüm geçirmeye başlamıştır. Etik karar almanın önem kazanmasının bir nedeni olarak Reamer, bioetiğin[1] öne çıkışını gösterir. 1980'lerin başında sosyal hizmet etiği, felsefi ve etik kavramlar üzerinden gelişimini sürdürmüş ve bu yönde NASW'ın 1987 basımlı *Sosyal Hizmet Ansiklopedisi* doğrudan etik teorileri işlemeye yer vermiştir. Etik teoriye dayanan yazıların artması, sosyal hizmet çalışanlarının etiği anlayışı ve etik konulara yaklaşımını değiştiren önemli bir gelişimdir (Reamer, 2014: s. 169).

Evrimsel aşamada dördüncü dönemi, etik standartlar ve risk yönetimi oluşturmaktadır. 1990'larda Reamer, mesleki görevi kötüye kullanmanın önüne geçme ve sorumlulukların altını çizmek için risk yönetimine ve etik standartlara ağırlık verilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Ona göre sosyal hizmet çalışanları, NASW'ın mevcut etik kodlarından daha fazla rehber kaynağa ihtiyaç duymaktadır (Reamer, 2014: s. 170). Sosyal hizmet etik tarihinin bu aşaması, etik standartlarda geniş bir patlama yaşanmasına yol açmıştır. Bu yönde müracaatçıyı korumak, etik sorunları ve etikle ilgili davaları önlemek için sorumluluk riskleri ve risk yönetimi üzerine çeşitli stratejiler tasarımlanmaya başlanmıştır.

Sosyal hizmet etiğinin sonuncu ve en yeni evrimsel aşaması, 2000'li yıllara karşılık gelen dijital dönemdir. Reamer'in bu dönemi dijital olarak adlandırmasının sebebi, müracaatçılara hizmetin uzaktan teknoloji araçlarıyla götürülmesidir. Dijital ve elektronik seçenekleri içeren çok sayıda araç ile müracaatçıya erişme imkânı, karmaşık etik sorunları doğurmaktadır. Online danışmanlık, video danışmanlığı, e-posta üzerinden terapi, avatar terapisi, telefon üzerinden terapi, sosyal ağ ve metne dayalı mesaj üzerinden müdahale vb. uygulamalar, meslekte beklenmedik etik sorunlara yol açmaktadır (Reamer, 2014: s. 173); örneğin müracaatçının özel

[1] Özellikle yaşam desteğini sonlandırma, organ nakli, genetik inceleme, psikofarmakolojik müdahale, tüp bebek uygulaması, fetusun cinsiyetine müdahale, hayvan kalbinin bebek vücuduna yerleştirilmesi vb. durumlarda yaşanan etik tartışmaların çoğalmasını içerir. Bkz., Reamer, The Evolutıon Of Socıal Work Ethıcs, ss. 169.

yaşantısı, gizlilik, uygulayıcının yetkinliği, sınırlar ve ikili ilişkilerin özelliği gibi daha birçok ilkenin göz ardı edilmesi sonucu ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca online ve elektronik hizmetler, çeşitli sebeplerden dolayı müdahaleyi sonlandırabilir ya da yarıda kesilmesine neden olabilir. Bu, hem müracaatçı hem de uygulayıcı açısından amaçları gerçekleştirme noktasında memnun kalınmayan sonuçlar doğurabilmektedir.

Dünya çapında sosyal hizmet etik kodlarının sayısındaki genişleme, daha kuralcı standartların ve kuralların çoğalmasına neden olmaktadır. Sosyal hizmetin ilk dönem uygulayıcıları, etik kodlar olmaksızın çalışmalarına başlamışken; bugün, tam tersi biçimde etik kod türetme çeşitliliği yaşanmaktadır. Bu, bir taraftan etik kodların daha kapsamlı gelişimini sağlarken; öte taraftan kültürel unsurları da içine alarak yavaş yavaş bölünmeye yol açmaktadır. Etik kodların tarihine baktığımızda; ilk basılan; ancak basıldıktan beş yıl sonra formel nitelik kazanan belge, 1960'taki NASW etik kodlarıdır. Belge, çok kısa olup on dört ilgili bildiriden oluşmaktadır. 1967'de ise metne ayrımcılık karşıtı bildiriler ilave edilmiştir. (Reamer, 2014: s. 170); ancak sosyal hizmet çalışanları tarafından, kodların belirsizliği ve etik ikilemi çözmedeki kullanışsızlığı ile ilgili yükselen kaygılar nedeniyle 1977'de NASW delege meclisi kurulmuş ve uygulamadaki etik kodları revize etmeye ve geliştirmeye odaklanılmıştır. Revize edilen kodlar ise 1979'da daha ayrıntılandırılarak yeniden onaylanmıştır (Reamer, 2014: s. 171).

Etik çalışmalar, etik kodlara katı bağlılıktan ziyade yaşam boyu devam eden dinamik bir akış sergilemektedir. Bu yönde sosyal hizmet etik kodları (NASW, 1999), çalışanlara rehberlik edecek altı etik ilkeden oluşmaktadır. Bunlar şu şekildedir (Comartin, 2011: s. 5):

- *Hizmet (Service):* Öncelikli amaç olarak, ihtiyaç içindeki insanlara yardım etmek ve sosyal problemleri ele almak
- *Sosyal adalet (Social justice):* Sosyal adaletsizliğe meydan okumak
- *Kişinin değeri ve saygınlığı (Dignity and worth of the person):* Kişinin varlık yapısı itibariyle değerli olduğunu bilmek ve buna saygı göstermek

- *İnsan ilişkilerinin önemi (Importance of human relationships):* İnsan ilişkilerinin öneminin farkında olmak, merkeze almayı kabul etmek
- *Dürüstlük (Integrity):* Güvenilir bir şekilde davranmak
- *Yetkinlik (Competence):* Yetki alanı içinde mesleki uzmanlığı geliştirmek

NASW'ın revize edilen ilkelerinin ardından, sosyal hizmet etik standartlarının kapsamı daha fazla genişlemeye ve yeni çok sayıda bölgesel odaklı etik kodlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlardan bir kaçını, oluşturulma ve genişletilme tarihleri bakımından Banks şu şekilde tablolaştırmaktadır (Banks, 2011: s. 9):

Kod	Tarih 1980-1990	Sayfa Sayısı	Tarih 2000'ler	Sayfa Sayısı
Avustralya Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği	1989	7	2010	33
İngiliz Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği	1996	6	2002	15
Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği (ABD)	1990	9	2008	27
Hollanda Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği	1999	12	2010	22

Sosyal hizmet etik kod sayısı ve çeşitliliğinin artmasına karşın; literatürünün bugün ağırlıklı olarak odaklandığı konular ortaktır. Bunlar; değer, etik ikilem, etik karar alma, etik teori, etik risk yönetimi vb. şekildedir.

1.3. Sosyal Hizmet Etik Teorileri

1.3.1. Yararcı Etik

18.yüzyılın sonlarında İngiltere'de ortaya çıkan yararcı etik, Jeremy Bentham ve John Stuart Mill tarafından, psikolojik zorunluluk ile ahlaki yükümlülüğün birbirine eşitlenmesiyle sistemleştirilen bir kuramdır. Kurama göre eylemin doğruluğu ve yanlışlığı hakkında karar almanın ölçütü, yarar ilkesidir. İnsan doğasının hazza yönelip acıdan kaçacak şekilde kurulu psikolojik yapısının olduğu varsayımı ile kuram, ahlaki değerlendirmelerini eylemlerin kendilerine göre değil, yarar sonuçlarına göre yapmaktadır.

Yararcı teorinin odağında bireyin ve toplumun mutluluğu, buna bağlı olarak da mümkün olan en yüksek sayıda insanın, mümkün olan en yüksek miktarda mutluluğunu ifade eden yarar ilkesi bulunmaktadır. Bentham, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* adlı eserinde mutluluk anlayışını, hazzın (pleasure) varlığı ve acının (pain) yokluğuna dayandırmaktadır. Ona göre haz, iyiliği ve mutluluğu; acı ise kötülüğü ve ıstırabı temsil ederek insanın neyi yapıp neyi yapmaması gerektiğini belirlemektedir (Bentham, 2000: s. 121).

Bentham'a göre haz ve acının, eylemleri belirleyiciliğinin arkasında hesaplanabilir değer ölçütleri bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir: 1. "Yoğunluğu (intensity)", 2. "Süresi (duration)", 3. "Kesinliği ya da kesinsizliği (certainity or uncertainity)", 4. "Yakınlığı ya da uzaklığı (propinquity or remote)", 5. "Doğurganlığı (Hazzı başka bir hazzın takip etme durumu)(fecundity)", 6. "Saflığı (İçinde hazza karşıt başka bir duygu barındırmaması) (purity)", 7. "Kapsamı (Etkileyeceği insan sayısı)(extent)." (Bentham, 2000: s.139).

Yararcılığın bir etik teori olarak geliştirilmesi, zamanla birbirinden farklı yarar anlayışlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bunlardan öne çıkan ikisi; eylem yararcılığı (act utilitarianism) ve kural yararcılığıdır (rule utilitarianism). Eylem yararcılığında, bir eylemin ahlaksal niteliği en iyi sonucu üretmesi ya da yararı maksimize etmesiyle belirlenirken; kural yararcılığında, eyleme yol gösteren kuralın ya da ilkenin sonuçlarının sağlayacağı en iyi yarara göre belirlenir (Esler, 2007: s. 49).

Yararcılığın, özellikle kural yararcılığının, sosyal hizmet etik tarihinde çeşitli etik kodların içerdiği kural düzenlemelerinde (codification of rule) kullanıldığı bilinmektedir (Esler, 2007: s. 49). Eylemlerin ahlaki doğruluk ve yanlışlıklarının, sonuçlarına göre değerlendirilmesi, yararcı etiği sosyal hizmette özellikle karar alma aşamasında başvurulacak bir kaynak kılmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, eylemlerinin sonuçları bakımından yarar getireceğini hesaba katarak müracaatçı yaşamlarına müdahalede bulunmaktadırlar. Ancak yararcı yaklaşımda beliren önemli bir problem, çoğunluğun iyiliği uğruna az sayıda insanın iyiliğinin feda edilmesi ve

bunun haklılandırılmasıdır (Beckett ve Maynard, 2013: s.26). En fazla sayıda insanın en fazla mutluluğu hesabına dayanan teori, sosyal hizmetin özellikle azınlıkta olan dezavantajlı insanların güçlenmesi ve refahının artması için kaynakları kullanması durumuna ters düşmektedir. Bu yönde Banks (2001), sosyal hizmet etik kodlarının, yararcı ilkelere çok az dayandığını belirtmektedir (Esler, 2007: s.49).

1.3.2. Deontolojik Etik

Yararcı etiğin sonuç odaklı eylem yaklaşımının karşısında, insanın değerli bir varlık olduğu bilgisinden hareketle, eylem ile ödev arasındaki bağlantıya işaret eden deontolojik, yani Kantçı kuram bulunmaktadır. Yunanca "deon" (görev/ödev) sözcüğünden türeyen deontolojik kurama göre, etik eylemde bulunma ve etik kişi olmanın en temel ölçütü ödevdir.

Ödev kavramını anlamak ve eylemin dayanağı yapmak Kant'a göre; birbiriyle ilişkili olan ve kaynağını akıldan alan iki kavramın daha farkında olmakla mümkündür. Bunlar: ahlak yasası ve iyi isteme'dir. Ahlâk yasası, akıl sahibi tüm varlıklarda bulunan, onların istemelerini belirleyebilecek nitelikte olan ve ancak kişinin kendiyle ilişkisinde ortaya çıkabilecek bir yasadır (Kant, 2002: s.4). Başka deyişle yaşantıda deneyim yoluyla elde edilebilecek ahlaki bir zorunluluk değil, insanın varlık yapısından ötürü apriori olarak sahip olduğu ve eylemelerinde iyi istemesini belirleyebilecek olan bir yetidir. Ahlâk yasası, insanı araç olarak değil, amaç olarak görmeyi ve bu yönde eylemde bulunmayı istemeyi içererek şekilde şöyle dile getirilir: "*Öyle eyle ki, senin istemenin maksimi, hep aynı zamanda genel bir yasamanın ilkesi olarak da geçerli olabilsin*." Kant, bu yasanın nasıl gerçekleştirileceğini ise eklediği şu pratik buyruk ile belirtmektedir: "*Her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun*." (Kant, 2002: s. 46).

Akıl sahibi her varlıkta olanak halinde bulunan ahlak yasası, kişilerin iyi istemesi ile gerçekleşebilir. Kant, istemenin bu öznel ilkesine "maksim" adını verir. Maksim, "nesnel ilke" olacak şekilde, yani herkes için istenebilecek nitelikte eylemde bulunduğu takdirde, eğilimlerin tutsağı olmayacaktır. Ancak kişinin

istemesini ve eylemlerini, saf aklın ürünü olan ahlâk yasası belirleyebileceği gibi, çıkarları, eğilimleri de belirleyebilir. Bir eylemin etik olup olmadığı, arkasındaki iyi isteme ve ödev duygusuna, dolayısıyla ahlak yasasına uygunluğuna bağlıdır. Bu nedenle Kant; bu üç kavram arasındaki bağlantının zorunluluğuna işaret etmektedir.

Kant'a göre ödev, "yasaya saygıdan dolayı yapılan eylemin zorunluluğu"dur (Kant, 2002: s.15); fakat burada "ödeve uygun" ile "ödevden dolayı" şeklinde iki kavramsal ayrım söz konusudur. Ödevden dolayı eylemde bulunmak ile ödeve uygun eylemde bulunmak aynı şey değildir. Bir eylemin ödeve uygun olması; onun insanın değeri adına yapılmış olduğunu, dolayısıyla etik olduğunu göstermemektedir. Başka deyişle iyi istemeden yoksun çıkarcı tutum ve eğilimlerin etkisiyle gerçekleşmiş bir eylem, insanın yararına hizmet ediyor görünerek ödeve uygun olsa da etik değildir; çünkü söz konusu eylem, kendi başına amaç değil, amaca ulaştıran araç niteliğindedir. Öte taraftan ödevden dolayı eylem, değerini ulaşılacak amaçta değil, onu yapmayı buyuran yasadan ve iyi istemeden almaktadır (Kant, 2002: s.12). Kant'ın burada verdiği örnek şu şekildedir: Çok alışverişin yapıldığı bir yerde akıllı bir tüccar, herkes için genel bir fiyat koyar, öyle ki küçük bir çocuk da herkes gibi ondan alışveriş yapabilir. Böylece bir insana dürüstçe hizmet edilmiş olur; ama bu, o tüccarın bunu ödevden dolayı ve dürüstlük ilkelerine dayanarak yaptığını göstermede yetersizdir. Tüccarın böyle eylemde bulunmasının temeli, karşısındaki insanın insan olarak değerinin korunması düşüncesi değil, o anda çıkarını en isabetli şekilde böyle koruyabileceği düşüncesi ise bu eylem, ödeve uygun; ancak ödevden dolayı değildir. Oysa karşısında bir insan var diye, o durumda gerekeni yapıyor ise bu, aynı zamanda ödevden dolayı bir eylem olur (Kuçuradi, 2013: ss.64–65).

Özetlenecek olursa, eylemin gerisinde; insanın değerliliği amacı yerine çıkara ulaştıran araç fikri bulunuyor ise o eylem, ödeve uygun gözükse dahi koşullu buyruğun etkisiyle gerçekleşmiş etik olmayan bir eylemdir. Oysa eylemin gerisinde iyi isteme ve Kant'ın herkesin içinde apriori olarak bulunduğunu varsaydığı ahlak yasası bulunuyor ise, o eylem, koşulsuz buyruğun etkisiyle gerçekleşmiş ödevden dolayı ve ödeve uygun etik bir eylemdir.

Eylem bir amaca ulaştıran araç durumunda ise koşullu (hipotetik) buyruk; kendi başına bir erek ise koşulsuz (kategorik) buyruk söz konusudur. Koşullu buyruk, bir şeye aracılık eden ve kişisel eğilimlerden kaynaklanan yargılar iken; koşulsuz buyruk özgür seçimle gerçekleştirilen, ahlak yasasından gücünü alan ve kendi başına amaç olan eylemlerin ilkesidir. Kant'a göre çeşitli eğilimler, istekler ya da çıkarlarla eylemek değil, ancak iyi istemeden kaynaklanan eylemler, ahlaksal olabilir. Onun için bir eylemi ahlaksal kılan ölçüt, ulaşılmak istenen amaç ya da elde edilecek yararda değil, bizi eyleme yönelten ilkededir, yani eylemin ahlak yasasına bağlı olarak istenmiş olmasındadır.

Kant'ın insana insan olduğu için değer verme ve saygı gösterme yaklaşımı, sosyal hizmet etiğinin temelini oluşturmaktadır. Deontolojik etiğin kategorik buyruğunu doğrudan referans alan sosyal hizmetin görevi; insana, haklarına saygı göstermek ve temel haklarını korumakla birlikte başkalarından saygı muamelesi görme talebi içindekileri desteklemektir (Beckett ve Maynard, 2013: s. 26). İnsanın kaçınılmaz olarak başkalarına karşı yerine getirmekle sorumlu olduğu ödevlerinin ve karşılanmasını bekledikleri haklarının kategorik buyruk üzerinden gerçekleşmemesi, çıkarcı eğilimlerle araçsallaştırılması sonucu yaşanan adalesizlikler, saygıdan yoksun, onur kırıcı muameleler ve hak ihlalleri, sosyal hizmet uzmanlarının en fazla düzeltmeye uğraştıkları insan problemleridir. Beckett ve Maynard'a göre eğer bir hakka sahip isek, o zaman başka insanların hakkın yerine gelmesi için ödevleri (duties) vardır; eğer bir ödeve sahip isek o zaman başka insanların ödevi yerine getirmemiz sonucu bekledikleri hakları vardır (Beckett ve Maynard, 2013: s.25). Bu hak-ödev bağlantısı, Kant'ın "h*er defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu gibi başka herkesin kişisinde de amaç olarak eylemde bulun*." koşulsuz buyruğuna dayanmakta ve sosyal hizmetin insan hakları temelini oluşturmaktadır. Bu yönde sosyal hizmet uzmanları hem birey hem de toplum yararını, amaca dönüştürerek hak ve ödev savunuculuğunu yapmaktadırlar.

1.3.3. Erdem Etiği

Kökleri Platon ve Aristoteles'e kadar geri götürülebilen erdem (virtue) etiği, yararcı ve deontolojik teorilere alternatif olarak ortaya çıkmıştır. "Ne yapmalıyım?" sorusundan önce "Nasıl bir kişi olmalıyım?" sorusuna odaklanan erdem etiği, doğru

eylem üzerinden doğru ve haklı olmayı vurgulamaktadır (Bibus, 2013: s.37). Bu nedenle etiğin merkezini "eylem" üzerinden "eyleyen" üzerine geçirmiştir.

Erdem kuramcılarına göre ahlaki doğruluğun dayanağı, ne yararcıların eylem sonuçları ne de deontolojistlerin iyi istemesidir; esas dayanak, erdem ve karakterdir. Bir eylemin doğru ya da yanlış olarak değerlendirilmesi, o eylemi gerçekleştirene, onun karakter özelliğine bağlıdır. Bu nedenle kuram, erdemli olunmadan erdemli davranışta bulunulamayacağını varsaymakta ve bir eylemi değerlendirirken eylemi kendi başına değil, o eylemi gerçekleştirenin karakter özelliğiyle birlikte değerlendirmektedir; burada önemli olan "erdeme uygun" olarak değil, "erdemli bir karakterden dolayı" bir eylemi yapmaktır (Kart, 2006: s.10).

Takdir edilen/övülen bir karakter özelliği olarak erdem, bireyin yaşam bütünlüğüyle ilgilidir; çünkü erdem, bir kişinin yaşamdaki durumuna ve rolüne uygun düşen eylemleri hakkındadır (Devettere, 2002: s. 62). Yaşarken eyleyeni erdemli kılan karakter özelliklerinin neler olduğu konusunda Aristoteles'in "Retorik", "Eudamos'a Etik" ve "Nikomakhos'a Etik" yapıtlarından yola çıktığımızda belli başlı erdemleri şu şekilde sayabiliriz; adalet, cesaret, ölçülülük, yüce gönüllülük, cömertlik, onur, saygı, dürüstlük, samimiyet ve dostluk.

Erdem etiğinin sosyal hizmetteki gelişimi, Banks'in "*Sosyal Hizmet Değerleri ve Etiği* (*Values and Ethics in Social Work*)" adlı yapıtının 2001'deki ikinci baskısına önceki etik teorilere ek olarak "*Karakter ve İlişkiye Dayalı Yaklaşım Etiği (Character and Relationship-Based)*" bölümünü eklemesiyle başlamıştır (Bibus, 2013: s.38). Lovat ve Gray'e (2008) göre erdem etiği, sosyal hizmete uygun bir etiktir; çünkü o, sosyal, kültürel ve politik bağlamda ahlaki özneler olarak kendimize ve eylemlerimize yönelik bütüncül bir bakış sağlamaktadır (Bibus, 2013: s. 38).

Erdem etiğinin "erdemli olunmadan erdemli davranışta bulunulamayacağı" varsayımının, hem kişi hem de meslek elemanı olarak sosyal hizmet uzmanını, etik kişi ve etik ilişki özelliklerini taşıması, dolayısıyla insan haklarının korunmasını bir değer olarak yaşamına geçirmiş olması hususlarında bağladığını söyleyebiliriz. Erdem etiğinin bu vurgusu, etik kurala bağlılıktan dolayı değil, erdemli yaşam

sürmekten dolayı etik olunabileceğine işaret etmektedir. Örneğin şiddete uğrayan bir müracaatçısının hakkını savunurken; sosyal hizmet uzmanı, salt etik kodlara uyma düşüncesiyle değil, kendi yaşamında da insan onuru ve adalet değeri adına şiddete hayır demeyi içselleştirmiş olması ile hareket etmelidir. Burada erdem etiğinin Kant'ın ödev etiğinden etkilendiğini söyleyebiliriz. Kant'ın "ödeve uygun" davranmak ile "ödevden dolayı" eylemde bulunmak arasında yaptığı ayırım da, bir etik kurala uygun davranmak ile etik bakımdan değerli ya da doğru eylemde bulunmak arasındaki farka işaret etmektedir.

Kant'ın ödev etiğinde olduğu gibi erdem etiğinin önemli bir öğesi, "isteme"dir. Kişiler normlara göre davranmaya zorlanabilirler; ama erdemli bir karaktere sahip olmayı istemeye zorlanamazlar. Ancak Kuçuradi'ye göre kişiler, değer (insan onuru, sosyal adalet vb) koruyarak eylemde bulunma istemesini oluşturacak şekilde eğitilebilirler (Kuçuradi, 2005: s. 4). Banks (2011)'a göre; sosyal hizmet uzmanının değerlendirme ve kararında değer- ilke bilgisinin yanı sıra müracaatçı haklarını koruma istemi taşıması gerekmektedir (Esler, 2007: 96). Öncesinde ise insan haklarının korunmasını bir değer olarak kendi yaşamına geçirmiş olması beklenmektedir. Bu, sosyal hizmet uzmanının, öncelikle insan olarak etik bütünlüğe/erdemli yaşantıya sahip olması gerektiği anlamına gelmektedir.

Erdemli olmak ile doğru davranış arasındaki ilişkiye odaklanan erdem etiği, Flescher'e göre, etik karar almayı, sosyal hizmet uzmanının karakterine bağlayarak etik ikilemle yüzleşildiğinde, nasıl etik bir karar alınacağını belirlemektedir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanı "hangi kurallara uymalıyım?" sorusu yerine "ne tür bir kişi olmayı istemeliyim?" sorusunu sormalıdır (Flescher, 2003, akt., Bibus, 2013: s. 39). Öyleyse, iyi bir sosyal hizmet uzmanı olmanın anlamı nedir? sorusunun Banks'a göre cevabı, sosyal hizmet uzmanının rolünü içselleştirmesi ve tüm meslek elemanları tarafından sosyal hizmet uzmanının kim olduğunun tanımlanması ile ilgilidir (Banks, 2012, akt; Bibus, 2013: s.39).

Peterson ve Seligman (2004)'a göre erdem etiği bağlamında sosyal hizmet uzmanından beklenen erdemler şu şekildedir: öngörü/pratik zeka[2], başkalarına karşı açıklık, ilgi, merhamet, iyilik, yardımseverlik, dürüstlük, samimiyet, alçakgönüllülük, sağduyu, yansıtma, duyarlılık, saygılılık, empati, güvenirlilik, sabır, adillik, karşılıklı ilişki, cesaret, haksızlığa öfkelenme/ başkaldırma (righteous indignation), çalışkanlık, sadakat, öz disiplin, ümit verme, azmetme, memnuniyet, ölçülülük, özgürlük, cömertlik (Bibus, 2013: s.39). Bunların dışında Barrsky'ye göre sosyal hizmet uzmanları altı erdemi daha benimsemiş olmalıdır. Bunlar; dikkatlilik, sorumluluk, yeterlilik, hassasiyetlik, ilgi bütünlüğü, ve fark etme/anlama yeteneğidir (Barsky, 2010, akt., Bibus, 2013: s.39).

Sosyal hizmet etik kodları ağırlıklı olarak 'ilkeye dayalı' (principle-based) olmasına rağmen; birçoğu, erdemlere gönderme yaparak karakter öneminin altını çizmektedir (Bibus, 2013: s.40). NASW (2008) etik kodlara göre; "*ilkeler ve standartlar, ahlaki soruları fark eden ve iyi isteme/inanç içinde etik yargıyı arayan, iyi karaktere sahip bireyler tarafından uygulanmak zorundadır*." (NASW, Code of Ethics, 2008, akt; Bibus, 2013: s. 40).

1.4. Sosyal Hizmet Mesleğinde Etik Değerler

Sosyal hizmetin değer ve değerlerle olan ilişkisi, onun amaç, işlev, yapı ve yönelimlerini (sosyal, ekonomik, politik vb.) belirlemektedir. Belirlenimin bu denli geniş kapsamlı olması; birey, grup, aile ve toplum ilişkileri ağında sosyal hizmete duyulan ihtiyacın derecesini sürekli arttıran değer sorunsallarıyla karşılaşılmasındandır. Bu bakımdan insan sorunlarına değer temelli bir müdahale, mesleğin esasını oluşturmaktadır.

Sosyal hizmet, tarihsel oluşumundan itibaren değer temeli üzerinden gelişim göstermiştir; ancak bu değer temeli; kimi zaman kültür öğelerince içeriklendirilerek, kimi zaman ise evrensel insan hakları yaklaşımıyla desteklenerek korunmaya çalışılmıştır. Buradaki ikililiği, sosyal hizmetin bir yanıyla kültürün içinde bir yanıyla da kültürün dışında olma niteliğiyle ilişkilendirilebiliriz. Kültürün içindedir;

[2] Erdemleri dengelemede en önemli unsur olarak görülen pratik zekanın karşılığı, Aristoteles'in Grek dünyasında kullandığı "phronesis" sözcüğüdür. Bkz., Bibus, 2013, s.40.

çünkü insan, tarihsel ve kültürel bir varlıktır. Onu anlama, değerlendirme ve ona yönelik müdahalede bulunma, tarihsel-kültürel koşullardan bağımsız mümkün değildir. Kültürün karşısındadır; çünkü gerektiğinde sosyal adaletsizliğe, yoksulluğa, ayrımcılığa, yaşam olanaklarının kısıtlığına vb. yol açan her türlü toplumsal, kültürel, yasal ve politik olguyla çatışır, mücadele eder ve müracaatçı yararı adına sosyal değişimi savunur. Örneğin; lgbt bireylere yönelik işlenen suçlarda veya kız çocuklarının uğradığı cinsel istismar durumlarında, faile çeşitli değer yargıları öne sürülerek daha az ceza verilmesi durumu, kültürel normların hukuk haline getirilmesinin örneği olup adalet değeri ve insanca muameleye dayalı yaşam savunuculuğu için karşısında durulması gereken bir kültür olgusudur. Burada sosyal hizmet, insan haklarına dayalı etik ilkelerinden hareketle, değer harcanmasına yol açan kültür normlarının karşısında durur. Bu nedenle sosyal hizmetin karşıt kültürlüğünün, değer ve değerler savunuculuğu rolü üzerinden somutlaştığını söyleyebiliriz.

Kültürel faktörleri ve farklılıkları anlamak, sorun çözme ve sosyal değişim üzerine odaklanan sosyal hizmetin başlıca amaçlarındandır. Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (IASSW) ve Sosyal Hizmet Uzmanları Uluslararası Federasyonuna (IFSW) göre, farklılıklarla ve öteki/ötekileştirilmişlerle (otherness) olumlu yönde çalışmalar yapmak, sosyal hizmetin etik görevidir (Littlechild, 2012: s. 62); ancak kültürel duyarlılık, değere duyarlılık değil; değerlere, inançlara, ahlaklara duyarlılıktır. O'Hagan'a göre kültürel kimlik; aidiyet duygusu yanında değerlerin, fikirlerin, algıların ve anlamların üretimini sağlar (O'Hagan, 1999: s.273; Akt. Littlechild, 2012: s. 66). Bu nedenle sosyal hizmetin, müracaatçı ya da müracaatçı grubunu anlamada kültüre duyarlı davranması, mevcut 'değerler' sistemini hesaba katması demektir. Değeri temel yapma ise; tam tersi olarak etnisite, dil, din, sosyal sınıf vb. kültürel farklılıkları hesaba katmadan sırf insan olma ile kazanılanı ortaya koyma etkinliğidir. Dolayısıyla kimi metinlerde karşılaşıldığı gibi 'sosyal hizmet değeri', inanç sisteminin bir türü değildir. NASW'ın basımı olan '*Sosyal Hizmet Uygulamasında Kültürel Yeterlik'* kitabı, bu algıya 'değerler' kategorisini de içine alarak kültür tanımı içinde yer vermektedir: "*Kültür; fikir, iletişim, eylem, gelenek, inanç, 'değerler', ırksal, etnik, dini ve sosyal grubu içeren insan davranışlarının*

motifidir."[3] (NASW, 2001: s.9). Tanımlar, sosyal hizmetin eleştirel düşünme bakışı ile daha fazla açıklık kazanmaktadır.

Dominelli'ye göre bütün değerler; sosyal olarak inşa edilmekle birlikte tarihsel olarak özeldirler (Giannou, 2009: s.115), Dominelli'nin açıklaması, sosyal hizmet değeri ile değerlerini kavramsal olarak ayırmaktadır. Değerler içinden de profesyonel değerler ile kişisel değerleri birbirinden ayırmaktadır. Ona göre ortak mesleki kimlik altında toplanmayı sağlayacak olan profesyonel değerlerdir (Giannou, 2009: s.115). Buna göre Dominelli'nin bir taraftan kişisel değerlerin değişkenliğine işaret ettiğini; öte taraftan profesyonel değerlerin genelliğine vurgu yaptığını söyleyebiliriz.

Sosyal hizmetin etik değerleri; sorgulayıcı tavırla her türlü ayrımcı, baskıcı toplumsal yaptırım ve politikalarla mücadeleyi esas alarak, iyi yaşam olanaklarını geliştirme yönünde yeni program ve politikalar oluşturma hedefine hizmet etmektedir. Mesleğin bu sorgulayıcı tavrı, her kültürde karşılaşılabilecek farklı düzeydeki, insan haklarına aykırı normların karşısında durmayı ve gerektiğinde makro düzeyde müdahalelerle, politikaları olumlu yönde etkilemeyi ve değiştirmeyi sağlamaktadır. Değer temelli bu yaklaşım uygulamada; insansal olanakları geliştirebilmeyi mümkün kılan kamusal düzenlemeleri, mevcut kaynakları ve kaynaklara erişim imkânları gibi birçok faktörü yeniden incelemeyi gerektirmektedir. Genel olarak bakıldığında, aslında hangi düzeyde –mikro, mezzo, makro– olursa olsun, sosyal hizmettin yapısal olarak değer savunucusu olma özelliğinin gerçekleşmiş olması beklenmektedir; ancak değerler konusunda birtakım sorunlar gündeme gelmektedir.

Sosyal hizmet değerleri, farklı dönemlerde sosyo-kültürel yapıların ve rasyonalizm, biyo-etik gibi farklı yaklaşımların etkisinde kalarak şekillense de değerler konusunda en önemli sorunu, farklı uygulama alanlarına (okul sosyal hizmeti, klinik sosyal hizmet vb.) göre değerlerin türetilip türetilemeyeceği ve değer hiyerarşisinin yapılıp yapılamayacağı oluşturmaktadır. Özellikle son zamanlarda öne çıkan kültürel ve bölgesel odaklı yaklaşımlardan etik ilkeler türetmek, bunun da

[3] Bkz., The Difference Between Values and Value (2008), A Culture of Trust, http://edbrenegar.typepad.com/

içinden çalışma alanlarına göre değerler türetmek, sosyal hizmetin genel, kavramsal etik standartlar yakalamasını engellemektedir.

Mesleğin etik değerlerinde ortak bir standart yakalamayı zorlaştıran bir unsur da değer hiyerarşisi durumudur. Bu yönde öncelikleri birbirinden farklı iki değer hiyerarşisi görüşü yaygındır. İlki 1998'de Reamer'in; ikincisi ise 2005'de Dolgoff, Loewenberg ve Harrington'un yaptıkları hiyerarşidir. Reamer'in değerler hiyerarşisi dört basamaklıdır (Wals, 2009: s.18):

- Müracaatçının kendi kaderini tayin hakkı
- Fiziksel sağlık ve temel ihtiyaçları karşılanması
- Bir kişinin refahı, başkasının gizliliğinden önceliklidir
- Müracaatçının refah hakkı için bazı yasalar geçersiz kılınabilir.

Dolgoff, Loewenberg ve Harrington'un değerler hiyerarşisi ise, beş basamaklıdır (Wals, 2009: s.19):

- Yaşamının korunması (gıda, barınma, gelir, sağlık ihtiyaçları vb)
- Özerkliğe, bağımsızlığa ve özgürlüğe sahip olma
- Fırsat eşitliği (eşit erişim hakkı) hakkı
- Yaşam kalitesi hakkı
- Gizlilik hakkı

Walsh'a göre; her sosyal hizmet uzmanının kullanacağı değer hiyerarşisi farklıdır. Örneğin yaşamını sonlandırma isteği içindeki bir müracaatçı ile karşılaşma durumunda, birinci hiyerarşi modeli, müracaatçının kararına sessiz kalırken; ikincisi, yaşama kararı yönünde harekete geçecektir (Walsh, 2009: s. 19). Uygulamada doğru olanı bulmaya yardımcı olmak üzere oluşturulan sosyal hizmet değerleri, örnekte olduğu gibi iki farklı sonuç doğurmaktadır.

Sosyal hizmette hangi değerlerin öncelikli olduğu konusunda bir uzlaşım sağlanamamış olsa da tüm dünyada mesleği icra edenlerden beklenen değeri koruma amacı üzerinde uzlaşılan etik ilkeler ve değerler bulunmaktadır. Bu yönde IFSW tarafından 1994 yılında geliştirilen ''Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik İlke ve

Kuralları'' ülkemiz Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği tarafından kabul edilmiş ve 2004 yılında "Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik İlkeleri ve Sorumlulukları" adı altında yayımlanmıştır. Belgede yer alan etik ilkeler şu şekildedir (http://www.shudernegi.org/?pnum=42&pt=+Etik+%C4%B0lke+ve+Sorumluluklar).

- Her insanın kendine özgü bir değeri vardır ve bu değer onun saygı görmesini gerektirir.
- Her insanın, başkasının hakkını ihlal etmemek koşuluyla, kendisini geliştirme hakkı ve toplumun gelişimine katkı verme sorumluluğu vardır.
- Her toplum, yönetim biçimi ne olursa olsun, tüm üyelerinin en üst düzeyde yararı için işlev görmeli; üyelerinin kendilerini geliştirmeleri için gerekli koşul ve olanakları sağlamalıdır
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde ve kaynağını bu Bildirgeden alan diğer uluslararası belgelerde ifade edilen, bireylerin ve grupların temel insan haklarına saygı gösterilmelidir.
- Sosyal hizmet uzmanları kendilerinin yardımına ve tavsiyesine gereksinim duyan herkese; cinsiyet, yaş, özürlü olma, renk, ırk, toplumsal sınıf, dil, din, siyasal görüş veya cinsel tercih durumuna göre ayrım yapmaksızın, mümkün olan en iyi hizmeti sunar.
- Sosyal hizmet uzmanları mesleki tutum, karar ve eylemlerinde sosyal adaletsizlikle mücadele ederler. Bu nedenle: özellikle incinebilir, baskı altındaki birey ve gruplarla birlikte ya da onlar adına toplumsal değişmeyi sağlamak için çaba gösterirler; öncelikle, yoksulluk, işsizlik, ayrımcılık gibi toplumsal sorunlarda odaklaşır; toplumsal sorunlara ilişkin bilinç ve duyarlılık düzeyinin yükseltilmesini amaçlar ve karar sürecine etkin katılımı sağlamak için çalışır.
- Sosyal hizmet uzmanlarının nesnel olma, mesleki bilgi ve becerilerini geliştirme, uygulama yaptıkları alanlarda yetkin olma sorumlulukları vardır.

- Sosyal hizmet uzmanları gizlilik, mahremiyet/özel hayatın korunması ve mesleki çalışmalarında elde ettikleri bilgiyi sorumlu bir biçimde kullanma ilkelerine uyar. Bu ilkelerle ülke mevzuatı arasında uyuşmazlık olduğu zaman bile gizlilik ilkesine bağlı kalır.
- Sosyal hizmet uzmanları müracaatçılarıyla işbirliği içinde çalışır ve onları en üst düzeyde katılım için destekler. Müracaatçılarına çalışmalarının yararlarına ve olası risklerine ilişkin bilgi verir. Çalışmalarında öncelikle müracaatçılarının yararını gözetir; bununla birlikte üçüncü kişileri de göz ardı etmez.
- Sosyal hizmet uzmanları müracaatçılarından, sonuçları onların yaşamlarını etkileyebilecek eylemlerin belirlenmesinde, kendileriyle işbirliğine girmelerini ve sorumluluk almalarını bekler. Yasal zorlamanın gerekli olabileceği durumlarda, bir tarafın sorununun çözümü ilgili diğer kişilerin aleyhine sonuçlar doğuruyorsa, tarafların beyanları dikkatli bir şekilde değerlendirilmelidir. Ancak, sosyal hizmet uzmanlarından yasal zorlamanın kullanılmasını en aza indirmesi beklenir
- Sosyal hizmet uzmanları terörizm, işkence ya da benzer yollara başvuran kişi, grup, siyasal güç veya diğer güç odaklarına doğrudan ya da dolaylı bir biçimde destek vermez veya kayıtsız kalmaz.
- Sosyal hizmet uzmanları, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'nce hazırlanan Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik İlkeleri ve Sorumluluklarını kabul eder ve etik temele dayalı olarak karar alır.

Sosyal hizmet değerleri, farklı ülkelerin etik metinlerinde benzer kavramlar altında sentezlenmiştir. Bunlardan birkaçı; insanlığa hizmet, onur, hoşgörü, dürüstlük, bütünlük, adalet, refah, yeterlilik, dayanışma, insan ilişkilerinin önemi, gizlilik, özgürlük, eşitlik, demokrasi ve katılım, insan hakları vb. şeklindedir (www. ifssw. org). Bunların yanı sıra IFSW ve IASSW'ın kabul ettiği iki temel değer bulunmaktadır: İnsan hakları ve insan onuruna saygı ile sosyal adalet.

1.4.1. İnsan Hakları ve İnsan Onuruna Saygı

İnsan hakları, kişilerin insansal olanaklarını ve etik olanaklarını gerçekleştirebilmeleri için gerekli olduğu düşünülen, kişilerin muamele görme ve etmesine ilişkin ilkeler ya da talepler getiren bir söz edimidir (Kuçuradi, 1995: s.67). İnsan hakları evrensel bildirgesinde; insanlara böyle bir muameleyi göstermeyi gerektiren temel kabul; "*bütün insanların özgür ve onur ve haklar bakımından eşit doğdukları*" şeklindeki kabuldür. Bildirgenin ilkeleri, aynı zamanda sosyal hizmetin tüm dünyada ulaşmayı hedeflediği idealledir.

İnsan onuru, insan hakları üzerine inşa edilmiş olmakla birlikte, hak olarak tanımlanandan farklı bir kavramdır. Genel anlamda onur; insanın kendisine duyduğu öz saygı ve başkalarının kendisine gösterdiği saygıyı içeren olumlu bir değerdir. Mercier'e göre onur, çok değerli kılınmış bir şeyin özelliği olup, insanın hakkı olan hakları alması sonucu ortaya çıkmaktadır (Mercier, 1982: s.14). Sosyal hizmetin insan onuru temeli; ayrımcılık, aşağılanma ve baskıya karşı özgürlük, eşitlik, güçlenme, demokratik katılım gibi başka değerleri doğurmaktadır. IFSW ve IASSW'nin sosyal hizmet etik bildirgesinin en önemli amaçlarından birisi, insan onurunu korumanın yollarını üretebilmek ve bu sorumluluğu, başta sosyal hizmet uzmanları olmak üzere tüm insanlara benimsetebilmektir. Sosyal hizmet uzmanları insan onuru ve haklarını geliştirmek için;

- Sosyal çevre içindeki kaynaklar ve hizmetlerle insanların bağlantısını kurmaya
- Hizmetlerin sağlandığı sosyal kurum ve kuruluşlardan güvence elde etmeye
- Sosyal hizmet değerlerini yansıtan sosyal politikaların benimsenmesini savunmaya çalışmaktadırlar (Falk, DuMez, 2006: s. 1).

Sosyal hizmet uzmanlarının insan haklarını kavrama ve her insana saygı duyma sorumlulukları çerçevesinde sahip olmaları gereken dört perspektif bulunmaktadır (IFSW, İnsan Hakları Raporu, 2010: s. 40):

- *Hümanist ve Sürdürülebilir Perspektif:* Şimdi ve gelecek kuşakların ekolojik yaşam koşulları için insan olma ihtiyacına ve onuruna odaklanmak
- *Demokratik Perspektif:* Ekonomik, sosyal, kültürel koşulların uygun gelişimini sağlamak ve toplumda sosyal, sivil düzeyde katılımı kolaylaştırmak
- *Politik ve Ekonomik Perspektif:* Siyasi, sosyal, kültürel hakları ve fırsat eşitliğini korumak
- *Eğitimsel Perspektif:* Bilimsel bilginin, profesyonel becerilerin ve araştırma yeterliliğinin farkında olmak

Sosyal hizmetin öncelikli talebi, insanın temel haklarının ve onurunun korunmasıdır. Bu yönde IFSW ve IASSW, temel değerlerin hayata geçirilmesi için şu alt ilkeleri belirlemiştir: kendi yaşamını yönlendirme hakkına saygı gösterme, katılım hakkını geliştirme, her insanı bir bütün olarak ele alma, güçlü yanların keşfedilmesi ve geliştirilmesi (http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/).

Kendi Yaşamını Yönlendirme Hakkına Saygı Gösterme

İnsan hak ve onurunun korunmasında "kendi yaşamını yönlendirme hakkına saygı gösterme" ilkesi zorunlu koşuldur. Sosyal hizmet uzmanları, insanların – başkalarının haklarını ve meşru menfaatlerini tehlikeye sokmamak koşuluyla- kendi seçimlerini yapma ve kararlarını alma hakkına saygı duymalı ve bunu geliştirmek için çalışmalıdırlar (http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/). Kendi kararını verme, müracaatçı için bir olanak değil; bir haktır. Bu hakları kullanabilmelerini sağlama, sosyal hizmet uzmanlarının etik ilkeleri hayata geçirebilmelerine bağlıdır.

Katılım Hakkını Geliştirme

Sosyal hizmet uzmanları, hizmetlerinden yararlanan insanların kendi yaşamlarını etkileyen karar ve eylemlerin bütün boyutlarına ilişkin güçlenmelerini destekleyerek, süreçlere tam olarak dahil olmalarını ve katılmalarını sağlamaktadır

(http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/). Müracaatçının katılım hakkı, insan değeri ve onuru için yaşama geçirilmesi gereken bir ilkedir. Payne'ne göre sosyal hizmet uzmanının müracaatçısının katılımını sağlamasında üç yol bulunmaktadır. Bunlar: güvene dayalı bir diyalog, yansıtıcı bir uygulama ve son olarak müracaatçıların kapasite ve değerlerini onaylamadır (Banez, www.grkom.se/.../listening_tomasa2_text.pdf s.7). Payne'ne göre bu yolla müracaatçının kendi yaşamında üretici bir katılımcı olması sağlanabilmektedir. Katılımı arttırmada başka bir unsur olarak Banez, sosyal hizmet uzmanlarının dinleme, iletişim, eleştirel düşünme gibi becerilerinin önemine vurgu yapmaktadır.

Müracaatçının katılım hakkını geliştirmede sosyal hizmet uzmanlarının rolleri nelerdir? Payne'ne göre üç tane önemli rol bulunmaktadır. Bunlar aşağıdaki şekildedir (Banez, www.grkom.se/.../listening_tomasa2_text.pdf s.7):

- *Kaynak Danışmanı:* Müracaatçıların kendi benlik saygılarını ve problem çözme yeteneklerini geliştiren yollara ulaşabilmek için kaynaklarla bağlantılarını kurmak
- *Duyarlılık:* Kendilik/öz bilgisinin edinilebilmesi için müracaatçılarına karşı duyarlı yardımda bulunmak
- *Öğretmen-Eğitmen:* Belirli görevleri tamamlayabilmesinde müracaatçılara olanak sağlayan süreç ve becerileri öğretmek

Sonuç olarak müracaatçının katılım hakkını geliştirmek, insan hak ve onurunun korunmasının ayrı bir parçasıdır; çünkü insanı nesneleştirme yerine özneleştirmekte ve insan olma değeri ve bilincini aşılamaktadır. Özne olarak insanın, çevresinde olup-bitenlere ve hakkında alınan kararlara katılımının sağlanması, sosyal hizmet uzmanlarına düşen etik bir zorunluluktur; çünkü bu edimiyle onu, araçsal değil amaçsal bir varlık olarak kabul etmektedir.

İnsanı Bütün Olarak Ele Alma

Sosyal hizmet uzmanları, insan yaşamının tüm yönlerini dikkate almalı ve insanı ailesi, içinde yaşadığı topluluk, toplumsal ve doğal çevresi ile birlikte bir bütün olarak ele almalıdır (http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/). Bu ilkenin temelini, ontolojik antropolojiden aldığını söyleyebiliriz. İnsanın doğru

şekilde kavranması için ona duygu, düşünce ve tüm yapıp-etmeleriyle yani, bütünlüğü içinde bakılması gereklidir; çünkü ancak böyle bir bakış, onun kendine özgü yapısal özellikleriyle kavranmasının yolunu açabilir. İnsanı bütün olarak değerlendirme, onun tüm olanak ve olanaksızlık koşullarının görülmesini de gerektirmektedir. Bu yönde sistem ve ekolojik sistem yaklaşımı, insanı yaşadığı çevrede bağlantılarıyla birlikte görme imkanını sağlamaktadır.

IBC raporuna göre; bireylerin bütünlüğüne ve onuruna saygıyla birlikte, bireylerin savunmasızlığı arasında ayrılmaz bir ilişki bulunmaktadır; çünkü her insan sürekli olarak, fiziksel ve zihinsel bütünlüğünün "yara" alması riskiyle karşı karşıya kalmaktadır (IBC Raporu, 2013: s.13). İnsanın bütünlüğünü ortadan kaldırabilecek bir risk türü olarak savunmasızlık, kişinin kendini koruma olanaklarının ve kapasitesinin olmamasından ortaya çıkmakta ve sosyal hizmetin mücadele etmesi gereken sorunların temelini oluşturmaktadır.

İnsan bütünlüğünü koruma ve ona saygı gösterme yollarından birisi, savunmasızlıkla mücadeledir. Bir diğeri; sosyal hizmet uzmanlarının bilgi, beceri, algı ve tutumlarıyla ilgilidir. İnsanın bütünlüğünün bilgisine sahip olma, sosyal hizmet uzmanının müracaatçı ya da müracaatçı grubuna karşı algı, tavır ve tutumunu etkilemektedir; çünkü bütünlük bilgisi, kim olursa olsun salt insan olduğu için değerli olduğu bakışını oluşturmaktadır. Sosyal hizmet uzmanının, insanın bütünlüğünü koruma yönünde değerli bir eylemi hayata geçirmesi, müracaatçıyı kişi farklılıklarıyla anlamasının ve değerlendirmesinin olanağını sunmaktadır.

Güçlü Yanların Keşfedilmesi ve Geliştirilmesi

Güçlü yanların keşfedilmesi ve geliştirilmesi, mesleki uygulamada insan değerini korumanın sorumluluk içeren bir yoludur. IFSW ve IASSW'ye göre sosyal hizmet uzmanları, bütün bireylerin, grupların ve toplulukların güçlü yanlarına odaklanmalı ve onların güçlenmelerini ve özgürleşmelerini desteklemelidir (http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/).

Güçlü yanların keşfedilmesi, içsel ve dışsal bir değişim sürecini içermektedir. Bu süreç, kişinin karar alma ve kendi problemlerini çözme yeteneğine olan inancı ve

hissi bakımından içsel; bilgi, beceri ve kapasitesi ile eylemde bulunması bakımından ise; dışsal değişimi ifade etmektedir. Sadan'a göre güçlenme; interaktif -karşılıklı etkileyen ve etkilenen- bir süreç olup çevre kaynaklar üzerinde kontrol ve karar almada etkili olma bakımından kendini kabul, özgüven, sosyal, siyasi anlayış ve kişisel yetenekleri geliştirme gibi yönleri kapsamaktadır (Sadan, 1997: s.76).

1.4.2. Sosyal Adalet

Sosyal hizmet ve sosyal adalet bağı, 21. yüzyıla kadar mesleğin her kuşağı tarafından güçlendirilmiş ve sosyal sistemlerin varlık temeli olarak kabul edilmiştir. Sosyal adaletin ne olduğu ve yaşama nasıl geçirilebileceği Ross'a göre; eşitlik, hoşgörü, merhamet, dürüstlük ve katılım kavramları ile ilgilidir (Friesen, 2007: s.145; akt: Ross, 2011: s. 2). Bu kavramlara, her tarihsel dönemde ve kültürel söylemde rastlamak mümkün olmakla birlikte, kavramların kuramsal temeli "adalet nedir" sorusuna dayanmaktadır.

Adalet kavramına ilişkin tüm belirlemeler, diyalektik düşünme yöntemiyle, adaletsizlik durumundan çıkarılmaktadır; adaleti savunmak, adaletsizliğin, eşitsizliğin, olduğunu bilmek ve kabul etmektir. Adaletsizlik, hangi düzeyde olursa olsun, temel haklar sorunuyla ilgilidir. Sosyal adaletsizlik de yalnızca gelir dağılımı eşitsizliğiyle değil; insanın yaşamla bağını kurma olanağını engelleyen her türlü hak sorunuyla ilgilidir. Walzer'e (1983) göre sosyal adaletsizlik, refahın ve gelirin eşitsiz dağıtımının (maldistributions) temel ve öncelikli sonucu değildir. Eşitsiz bir dağıtım, köklerini adil olmayan sosyal yapılardan, süreçlerden ve uygulamalardan almaktadır (Solas, 2008: s. 817).

Sosyal adaletsizlik sorununa, Kuçuradi'ye göre kişi ya da devlet merkeze alınarak iki açıdan bakılabilmektedir: Kişi merkeze alınarak bakıldığında, etik sorun olarak görülmesi gereken sosyal adaletsizlik, bütün insanların eşit olduğu ama dolaylı korunabilen hakların (sağlık, beslenme, eğitim vb.) devlet tarafından bütün yurttaşlar için korunmasına dönük olanakların sağlanmamış olması durumudur. Devlet merkeze alınarak bakıldığında, sosyal adaletsizlik yurttaşlara devletçe tanınan veya tanınmayan haklarla, sağlanan veya sağlanmayan olanaklarla ilgili siyasal bir olgu olarak görülmelidir (Bal, 2011: s. 73). Sosyal hizmet açısından bakıldığında;

yaşamda yüzleşilen sorunlar, merkeze alınan her iki bakış kategorisine de girebilmektedir. Çağın koşulları bağlamında belirli tarihsel anda bir kısım yurttaşın sahip olduğu olanaklarla, aynı tarihsel anda diğer bir kısmın kısıtlı sahip olduğu ya da olamadığı olanaklar, etik sorun olarak sosyal adaletsizliği yaratmakta ve sonuçları genellikle yoksulluk, baskı, dışlanma/ayırımcılık, istismar, savunmasızlık, fırsat eşitsizliği, siyasal güç yoksunluğu, boyun eğdirme (subjugation) vb. olgular olmaktadır. Bunlar, Friedman'a göre çoğu sosyal hizmet uzmanı için insan yaşamında kabul edilemeyecek olanların en başında gelmektedir (Friedman, 2010: s.2).

Adalet kavramının özündeki hak, eşitlik, dağıtım gibi özsel niteliklerin, sosyal sistemlere yerleştirilme çabasını içeren sosyal adalet, NASW tarafından basılan "*Sosyal Hizmet Sözlüğü*"ne göre; bir toplumdaki bütün üyelerin paylaştığı aynı temel haklar, fırsatlar, korumalar, ayrıcalıklar ve yükümlülüklerdir (Barker, 1995; akt: Havig, 2010: s. 3). Tanımdan hareketle, insanın kurduğu bir dünyada adaleti, Kant'ın deyimiyle adalet idesini yerleştirmeye çalışmanın sosyal hizmet için siyasal, hukuksal ve sosyo-kültürel kaynaklı her türlü adaletsizliğe "hayır" demeyi/baş kaldırmayı gerektirdiğini söyleyebiliriz. Austin'e göre sosyal hizmet, sosyal adalet kavramından keşfedilmemiştir; ancak sosyal hizmetin tarihi, adalet odaklı olup özellikle refah dağıtımı sorunundan kaynaklı artan yoksulluk ve eşitsizlikle mücadelenin tarihidir (Austin, 2014: s. XIV).

Sosyal adalet; haklara, fırsatlara ve kaynaklara eşit bir erişimi gerektirmektedir (Solas, 2008: s. 818). Sosyal Hizmet Ansiklopedisine göre; sosyal adaletin üç bileşeni bulunmaktadır (Reichert, http://www.utexas.edu/research/cswr/survey/journal/articles/040101.pdf, s.8):

a- Yasal Adalet (Legal Justice)
b- Denkleştirici Adalet (Commutative Justice)
c- Dağıtıcı Adalet (Distributive Justice)

Denkleştirici adalet ve dağıtıcı adalet, köklerini Aristoteles'in "*Nikomakhos'a Etik*" eserinden almaktadırlar. Denkleştirici adalet, kişilerin hukukî ilişkilerde eşit muamele görmesi olarak tanımlanmaktadır. Eşitlik kriterini, aritmetik eşitlik olarak

alan bu adalet türü, kişilerin özel durumlarına bakılmaksızın aynı muameleye tâbi tutulmasını öngörmektedir. Dağıtıcı adalet ise; kişilerin ihtiyaçları, yetenekleri ve imkanları dikkate alınarak orantılı bir eşitlik sağlanması olarak tanımlamak mümkündür. Dağıtıcı adalet anlayışında eşitliğe, aritmetik değil, geometrik eşitlikten hareket edilerek ulaşılmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanları; hem toplumun geneli ile ilgili olarak, hem de çalıştıkları insanlarla ilgili olarak sosyal adaleti savunmakla sorumludurlar. Bu amaçla gerçekleştirilmesi beklenen beş alt ilke bulunmaktadır: olumsuz ayrımcılıkla mücadele, çeşitliliği fark etme, kaynakları eşit şekilde dağıtma, adil olmayan politikalarla mücadele ve birlik ve dayanışma içinde çalışma (http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/).

Olumsuz Ayrımcılıkla Mücadele

Birey, toplum ve kültür bağıntısı içinde çeşitli formlar alan olumsuz ayrımcılık, sosyal hizmet alanında açık (overt) ya da örtülü (covert) olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. Açık ayrımcılık, herkesin gözü önünde belirgin olarak yapılan ve karşı çıkılması daha kolay bir eylemdir. Örtülü ayrımcılık ise; daha gizli ve planlanmış eylemleri içermektedir. Bu ayrımcılık türünü tanımlamak ve meydan okumak daha zordur. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanları, ayrımcılığı fark etme ve engelleme noktasında eleştirel yansıtıcı olmakla ve mesleki yeterliliklerini geliştirmekle sorumludurlar (http://www.tcsw.org.uk/Return-to-Social-Work/, s.16). IFSW ve IASSW'ye göre sosyal hizmet uzmanları; engellilik, yaş kültür, cinsiyet, cinsel yönelim, medeni hal, sosyo-ekonomik statü, politik görüş, inanç, renk, ırk ya da daha başka fiziksel özellikler temel alınarak yapılan olumsuz ayrımcılığa karşı mücadele etmekle sorumludurlar(http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/).

Çeşitliliği Fark Etme

Sosyal hizmet için çeşitliliği tanımak ve kabul etmek; farklı özelliklerinden dolayı insanların, baskı altında kalmadan adilce yaşama ve toplum içinde olanaklarını gerçekleştirebilmelerinin önünde önemli bir etik ilkedir. IFSW ve IASSW'ye göre sosyal hizmet uzmanları; bireyin, ailenin, grubun ve toplulukların

farklılıklarını dikkate almalı, çalıştıkları toplumdaki etnik ve kültürel çeşitliliği fark etmeli ve saygı duymalıdır (http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/).

Kaynakları Eşit Dağıtma

Adil paylaşım, genellikle dağıtılacak kaynakların toplam miktarı, dağıtım prosedürü ve dağıtım biçimi olmak üzere üç unsuru dikkate almaktadır (http://www.beyondintractability.org/essay/distributive-justice). Kaynakların nasıl dağıtılacağı yönündeki en yaygın ilke eşitliktir. Bu yönde sosyal hizmetin, kaynakların dağıtımı içindeki rolü eşitlik değeriyle ilgilidir. Sosyal hizmetin eşitlik anlayışı; tüm bireylerin, aynı kaynak ve fırsatlara erişebileceği ve ondan pay alabileceği düşüncesine dayanmaktadır (http://www.tcsw.org.uk/Return-to-Social-Work/, s.6). IFSW ve IASSW'ye göre sosyal hizmet uzmanları, yönettikleri kaynakların hakkaniyetli ve ihtiyaçlarla orantılı bir şekilde dağıtılmasına dikkat etmelidirler (http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/).

Adil Olmayan Politikalarla ve Uygulamalarla Mücadele

Sosyal adalet, toplumdaki kaynakların adil dağıtımının ve her bireyin hak ettiği parçayı almasıyla elde edilen yararın sağlanmasıdır. Bu amaç yönünde sosyal hizmet, bir taraftan birey, grup, aile ve toplumların haklarını savunmaya, öte taraftan bu hakları kısıtlayıcı politika ve yasalarla mücadele etmeye çalışmaktadır. IFSW ve IASSW'ye göre sosyal hizmet uzmanları, kaynakların yetersiz olduğu ya da kaynak dağıtımının, politika ve uygulamaların zarara sebep olduğu, hakkaniyetsiz ya da baskıcı olduğu durumlarda, kendi yöneticilerinin, karar vericilerin, politikacıların ve kamuoyunun dikkatini bu duruma çekmekle görevlidirler (http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/).

Birlik ve Dayanışma İçin Çalışma

Sosyal hizmet, insan bütünlüğünü koruma ve sosyal adaleti gerçekleştirme amacıyla salt bireysel çıkarlar yerine dayanışma ilkesini artırmaya yönelmektedir. IFSW ve IASSW'ye göre sosyal hizmet uzmanları, toplumsal dışlamaya, damgalamaya ya da boyun eğdirmeye katkıda bulunan toplumsal koşullarla mücadele etmekle ve herkesi kapsayan bir toplum yaratılması için çalışmakla yükümlüdürler (http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/).

1.5. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik Sorumlulukları

Sosyal hizmetin insan hak ve onurunu koruma istemi, meslek elemanlarına birtakım etik sorumluluklar yüklemektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının etik kişi olmaları, teorik olarak çok yönlü bir sorumluluk ilişkisine dayanmaktadır. Bu yönde Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (National Association of Social Worker /NASW) 2008 yılında yayımladığı etik kodlar ile altı temel sorumluluk ilkesinden bahsetmektedir. Bunlar; müracaatçılara karşı etik sorumluluklar, meslektaşlara ve diğer meslek elemanlarına karşı etik sorumluluklar, uygulama ortamına karşı etik sorumluluklar, meslek elemanı olarak etik sorumluluklar, sosyal hizmet mesleğine karşı etik sorumluluklar ve son olarak topluma karşı etik sorumluluklardır(SHU Derneği, 2004: ss. 3–8). Araştırmamızın amaç ve kapsamı bakımından burada sadece müracaatçılara karşı etik sorumluluklar ele alınacaktır. Sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçılara karşı etik sorumlulukları aşağıdaki şekildedir (SHU Derneği Etik İlke ve Sorumluluklar Kitapçığı, 2004: ss. 3–8):

Müracaatçılara Bağlılık

Sosyal hizmet uzmanları:

a) Toplumsal sorumlulukları göz önünde bulundurularak ve ayrım yapmadan tüm müracaatçı ihtiyaçlarının karşılanması ve iyilik hallerini arttırma ile sorumludurlar. Topluma ve müracaatçıya yönelik sorumlulukların çatışması durumunda müracaatçısına öneriler sunmalıdır.

b) Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıların bireysel amaçları, sorumlulukları ve farklılıkları olduğunu kabul eder. Hiçbir biçimde ayrımcılık yapmaksızın, müracaatçıların tümüne aynı isteklilikle yardımcı olur.

Kültürel Yetkinlik ve Sosyal Farklılık

Sosyal hizmet uzmanları:

a) Kültürü, kültürün insan davranışı üzerindeki etkisini ve toplumdaki işlevini anlamalı; her kültürün güçlü yönleri olduğunu kabul etmelidir.

b) Müracaatçının kültürü hakkında bilgi sahibi olmalı; kültürel farklılıkları kabul etmeli ve duyarlı olmalı; hizmetleri sunarken müracaatçının kültürünü göz önünde bulundurarak davranmalıdır.

c) Sosyal farklılıkların doğasını ve ırk, renk, etnik ve ulusal köken, cinsiyet, yaş, medeni durum, siyasal görüş, dinsel inanç, cinsel tercih, zihinsel ya da fiziksel özür gibi farklılıklara yönelik baskıları anlamaya çalışmalı ve bu konuda eğitim programlarına katılmalı ve kendini geliştirmelidir.

Kendi Kaderini Belirleme

Sosyal hizmet uzmanları:

a- Müracaatçılarının kendi kaderini belirleme hakkına saygı duyar ve bunun geliştirilmesi için çalışır.

b- Müracaatçılarına -başkalarının haklarını ihlal etmemek koşuluyla- kendisini gerçekleştirmesi ve potansiyelini en üst düzeye ulaştırması için yardımcı olur.

c- Müracaatçılarına yaşamlarının diğer alanlarında karşılaştıkları sorunları çözmeleri için de yardımcı olur. Bu nedenle, yalnızca çalışılan kuruluşun hizmetlerinden değil, insan olarak hak ettiği diğer bütün hizmetlerden ve sosyal güvenlik sisteminden yararlanmasını sağlamak amacıyla onları yönlendirir.

Mahremiyet ve Gizlilik

Sosyal hizmet uzmanları:

a) Müracaatçıyla güven, gizlilik ve özel hayatın korunması; elde edilen bilginin sorumlu bir biçimde kullanılması temeline dayalı ilişki kurar ve sürdürür.

b) Müracaatçılarından hizmet sunumu, sosyal inceleme ve araştırma için gerekli olmadıkça mahremiyet içeren bilgi istememelidir. Mahremiyet içeren bilginin alınması durumunda gizlilik ilkesine uymalıdır.

c) Gizli bilgiyi ancak, müracaatçının veya müracaatçı adına onay vermeye yasal olarak yetkili bir kişinin bilgilendirilmiş onayı olması durumunda açığa vurabilir.

d) Profesyonel hizmet sunumu sırasında elde edilen tüm bilgilerin gizliliğini -mesleki zorunluluklar hariç- sağlamak zorundadır. Genel olarak, elde ettikleri bilgiyi (müracaatçının kendisine veya başkalarına kısa, orta ve uzun vadede zarar verme riski olmadıkça veya yasal olarak müracaatçının onayı olmaksızın açıklama gerekmedikçe) gizli tutmalıdır. Her durumda, elde ettikleri gizli bilgiyi, istenen amaca ulaşmak için gerekli olduğu ölçüde açıklamalı; sadece açıklama yapılması gereken konu ile doğrudan ilgili bilgiyi vermelidir.

e) Müracaatçıya gizli bilginin açıklanacağını söylemeli ve açıklama yapılmadan önce, eğer mümkünse bunun olası sonuçları hakkında onu bilgilendirmelidir.

f) Müracaatçılara ve ilgili diğer kişilere gizliliğin doğasını ve gizlilik hakkının sınırlarını anlatmalıdır. Müracaatçılara gizli bilginin istenebileceği ya da yasal zorunluluklarla açığa vurulabileceği durumları açıklamalıdır. Bu açıklama sosyal hizmet uzmanı-müracaatçı ilişkisinin mümkün olduğu ölçüde başlangıcında yapılmalı ve gerektiğinde yeniden değerlendirilmelidir.

g) Ailelere, eşlere ve gruplara danışma hizmeti verilmesi durumunda, her bireyin gizlilik hakkı olduğu ve gizli bilginin başkalarıyla paylaşılmayacağı konusunda anlaşma sağlamalı; grup üyelerinin tümünün bu anlaşmaya uyacağını garanti etmediğini açıklamalıdır.

h) Aile, eş, evlilik ya da grup danışmanlığına katılan müracaatçıları, gizli bilginin hangi durumlarda ve nasıl açıklanabileceğine ilişkin işverenin ve kurumun politikası hakkında bilgilendirmelidir.

i) Müracaatçının onayı olmaksızın gizli bilgiyi üçüncü şahıslara vermemelidir.

j) Gizlilik konusunu güvence altına almadan, gizli bilgiyi herhangi bir ortamda başkalarıyla paylaşmamalıdır. Gizlilik içeren bilgiyi koridor, bekleme salonu, asansör ve lokanta gibi kısmen ya da tamamen halka açık yerlerde tartışmamalıdır.

k) Yasal prosedürler sırasında, yasaların izin verdiği ölçüde müracaatçıların gizliliğini korumalıdır. Mahkeme ya da diğer yasal açıdan otorite kurumlar sosyal hizmet uzmanından sahip olduğu gizli bilgiyi

müracaatçının onayı olmaksızın açıklamasını emrederse ve bu açıklama müracaatçıya zarar verecek olursa, mahkemeden bu emrini geri çekmesini istemeli ya da emri olabildiği ölçüde sınırlandırmalı ya da kayıtları kamunun görmesini engellemek için mühürlemelidir.

l) Medyanın taleplerine yanıt verirken müracaatçıların mahremiyetini korumalıdır.

m) Müracaatçılara ait yazılı, elektronik kayıt ve diğer hassas bilgilerin gizliliğini sağlamalıdır. Müracaatçılara ait kayıtların güvenli bir yerde saklanmasını sağlamalı ve yetkililer dışındakilerin bu kayıtlara ulaşmalarını engellemelidir.

n) Bilgisayar kullanımı, elektronik posta, faks, telefon, tele sekreter ve diğer elektronik ve bilgisayar teknolojisi yoluyla üçüncü şahıslara aktarılan bilginin gizliliğini sağlamak için gerekli önlemleri almalı ve bunu sürekli kılmalıdır. Kimlikle ilgili bilgilerin açıklanmasından kaçınmalıdır.

o) Müracaatçıların gizliliğini, mesleki uygulamayı sonlandırması, kapasitesinin yeterli olmaması ya da vefat etmesi durumlarında da korumak için gerekli önlemleri almalıdır.

p) Müracaatçının durumunu eğitim ve öğretim amacıyla tartışırken, müracaatçı gizli bilginin açığa vurulması için izin vermediği sürece, kimlik bilgilerini açıklamamalıdır. Ayrıca, müracaatçısını danışmanıyla tartışırken müracaatçının onayı ya da böyle bir açıklamayı yapmak için zorlayıcı bir neden olmadıkça kimlikle ilgili bilgileri açığa vurmamalıdır.

q) Vefat eden bir müracaatçıyla ilgili bilgileri daha önce açıklanan standartlara göre saklamalıdır.

Bilgilendirilmiş Onay

Sosyal hizmet uzmanları:

a) Mesleki ilişki çerçevesinde hizmet sunarken, hizmetlerin amacı, süresi, olası riskleri ve sınırlılıkları, hizmet seçenekleri ve hizmetleri onaylama ya da onayını geri çekme hakkı konularında açık, anlaşılır bir dille müracaatçıları bilgilendirmeli ve müracaatçıya soru sorma fırsatı sağlamalıdır.

b) Müracaatçıların okuma-yazma bilmemeleri ya da uygulama ortamında kullanılan dili anlamada güçlük çekmeleri durumunda, müracaatçıların konuyu kavramaları için gerekli adımları atmalıdır. Bunun için müracaatçılara ayrıntılı bir sözel açıklama yapmalı; gerekirse bir çevirmen bulma veya bu konuda açıklayıcı bilgi verebilecek kişilerden yararlanmalıdır.

c) Müracaatçıların bilgilendirilmiş onay verme kapasitesinin olmaması durumunda, uygun üçüncü şahıslardan izin alarak ya da müracaatçıların kavrama düzeyine göre onları bilgilendirerek, müracaatçının haklarını korumalı ve üçüncü şahısların müracaatçının arzusuna ve gereksinimine göre hareket etmesini sağlamalıdır.

d) Müracaatçıların hizmetleri almada isteksiz olmaları durumunda, onlara hizmetin özü ve kapsamı konusunda bilgi vermeli ve hizmeti reddetme hakkının sonuçları konusunda onları aydınlatmalıdır.

e) Elektronik araçlarla (bilgisayar, internet, telefon, faks, radyo, televizyon gibi) hizmet vermeleri halinde, bu gibi hizmetlerin sınırlılıkları ve riskleri konusunda müracaatçıları bilgilendirmelidir.

f) Görüşmeleri teybe veya videoya kaydetmeden ve müracaatçıya verilen hizmetleri üçüncü şahısların izlemelerine olanak vermeden önce müracaatçının bilgilendirilmiş onayını mutlaka almalıdır.

Kayıtlara Ulaşma

Sosyal hizmet uzmanları:

a) Müracaatçıların kendileriyle ilgili kayıtlara makul ölçülerde ulaşmalarını sağlamalıdır. Müracaatçıların kendileriyle ilgili kayıtlara ulaşmaları yanlış anlamaya ya da zarara neden olabileceğinden kayıtların ne anlama geldiği konusunda müracaatçıya yardımcı olmalıdır. Kayıtlara ulaşmaları müracaatçılara zarar verebilecek ise kayıtları bölümlere ayırmalıdır. Müracaatçının istekleri, kayıtların tamamının ya da bir kısmının saklanmasının nedeni müracaatçının dosyasında yer almalıdır.

b) Müracaatçıların kayıtlara ulaşmasına yardımcı olurken, diğer insanlara ilişkin bilgilerin gizliliğini sağlamalıdır.

Hizmetlerin Kesintiye Uğramaması

Sosyal hizmet uzmanları yer değiştirme, hastalık, sakatlık ya da ölüm gibi beklenmedik durumlar nedeniyle hizmetlerin kesintiye uğramaması için makul çabayı harcayarak önlemler almalıdır.

Hizmetin Sonlandırılması

Sosyal hizmet uzmanları:

a) Gereksinim duyulmaması ya da müracaatçının gereksinimlerine yanıt verilememesi durumunda, müracaatçıya verilen hizmetleri ve mesleki ilişkiyi sonlandırmalıdır.
b) Hizmetlerin sonlandırılması ya da kesilmesi olasılığı var ise, müracaatçıyı bilgilendirmeli, onun gereksinimlerine ve tercihlerine uygun olarak hizmetlerin devamını sağlamak için nakil ya da havale olanaklarını araştırmalıdır.
c) Çalıştıkları kurumdan ayrılmaları durumunda, müracaatçıyı bilgilendirmeli, hizmetlerin sürekliliği için uygun seçenekleri aktarmalı ve bunların olumlu ve olumsuz yönlerini anlatmalıdır.

Çıkar Çatışmaları

Sosyal hizmet uzmanları:

a) Çıkar çatışmalarına karşı duyarlı olmalı ve hizmetlerin mesleki anlayışla ve tarafsızca verilmesine engel olabilecek durumların ortaya çıkmasını önlemelidir. Mevcut ya da olası çıkar çatışması durumunda müracaatçıları bilgilendirmeli ve ortaya çıkabilecek sorunları müracaatçının ihtiyaçlarını temel alarak çözmeye çalışmalıdır.
b) Herhangi bir mesleki ilişkiden dolayı haksız kazanç sağlamamalı ve kişisel, dinsel, siyasal ya da iş konularındaki çıkarları doğrultusunda müracaatçılarını kullanmamalıdır.
c) Şu anki ve geçmişteki müracaatçılarıyla, onlara zarar verebilecek ikili ya da çoklu ilişkiye girmemelidir (İkili ya da çoklu ilişki sosyal hizmet uzmanının müracaatçılarıyla mesleki, sosyal ya da iş ilişkisi gibi birden fazla alanda ilişkiye girmesi anlamındadır. İkili ya da çoklu ilişkiler aynı anda ya da art arda oluşabilir).

d) Birbiriyle ilişkisi olan iki ya da daha fazla insan hizmet veriyorlarsa (eşler, aile üyeleri gibi), tarafların tümüne hangisinin bir müracaatçı olarak ele alınacağı ve hizmet alan diğer kişilere yönelik mesleki uygulamaların yapısı konusunda bilgi vermelidir.

e) Gereksinimleri konusunda çatışma yaşayan ya da çatışmaların çıkabileceğini önceden tahmin ettiği kişilere hizmet vermesi durumunda (örneğin: eşlerin boşanması, çocuğun velayetinin kime verileceğinin saptanması veya korunma kararı alınması), konu ile ilgili herkese kendi rolünü açıklamalı ve gereksinimler arasındaki çatışmaları en aza indirme yönünde hareket etmelidir.

Hizmetler İçin Ödemeler

Sosyal hizmet uzmanları:

a) Kamu ya da özel sektörde ücretli, maaşlı çalışan sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçılardan ayrıca bir ödeme kabul etmesi, hediye alması ya da müracaatçının ürettiği mal ve hizmetlerden ücretsiz yararlanması veya bunları kabul etmesi söz konusu olamaz.

b) Uzmanlık alanına giren özel hizmet sunması halinde ise ücretleri belirlerken, ücretlerin verilen hizmete uygun, makul ve eşit olmasına dikkat etmeli; müracaatçıların ödeme gücünü göz önünde bulundurmalıdır.

Duygusal/Cinsel İlişki

Sosyal hizmet uzmanları şu anki ve geçmişteki müracaatçılarıyla ister isteğe bağlı isterse zorla olsun, duygusal/cinsel aktivitelere ya da temasa girmemelidir.

Fiziksel Temas

Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıya psikolojik açıdan zarar verme olasılığı varsa, müracaatçıyla fiziksel temas (kucaklaşmak gibi) kurmamalıdır. Müracaatçıyla fiziksel temas kurulması durumunda, bu fiziksel temasın açık, makul ve kültürel açıdan kabul edilebilir sınırlarını oluşturmaktan sorumludur.

Cinsel Taciz

Sosyal hizmet uzmanları müracaatçılarını cinsellik içeren sözler ya da davranışlar vb. ile taciz etmemelidir

Küçük Düşürücü Dil Kullanma

Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçılarına yönelik ya da müracaatçıları hakkında yazılı ya da sözlü olarak küçük düşürücü dil kullanmamalı; müracaatçılarıyla ya da onlar hakkındaki her türlü iletişimlerinde özenli ve saygılı bir dil kullanmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

ETİK DEĞERLENDİRME VE KARAR ALMA SÜRECİ

2.1. Etik Değerlendirme Nedir?

Son yıllarda insan hakları ihlallerinin sayısındaki artış, insan üzerine çalışan disiplinlerin değer etiği kaygısını arttırmıştır. Bu kaygının en fazla hissedildiği alanlardan birisi de suçlu- suçsuz, haklı- haksız, iyi-kötü ayrımı yapmadan insanı değerli bir varlık olarak kabul eden sosyal hizmet mesleğidir. Sosyal hizmet, her müracaatçının kendine özel olduğu ve hiçbir vakanın bir diğeriyle özdeş olmadığı bilgisinden hareketle, kuraldan müracaatçıya ve vakaya yönelme yerine IFSW'nin belirlediği insan hakkı, onuru ve sosyal adalet değeri temelinde müracaatçıya ve vakaya yönelmeyi, dolayısıyla etik değerlendirmeyi amaç edinen bir meslektir. Peki, etik değerlendirme nedir? Kişi, eylem ya da durumları etik değerlendirme olanağı mümkün müdür?

Değerlendirmede bulunmak, insanın var oluş imkânı, yapı özelliği gereğidir, yaşarken bundan kaçış mümkün değildir; çünkü her eylemin arkasında bir değerlendirme ve değerlendirmeye eşlik eden bir yaşantı söz konusudur. Değerlendirmenin bir problem olarak -insanın bütünüyle hayatı ve yapıp ettikleriyle ilgili bir değerler problemi olarak- ortaya konması Nietzsche'nin bir başarısıdır (Kuçuradi, 1999: s. 5); ancak Nietzsche ile kalmamıştır, olgunun problematik yapısı, insan üzerine çalışan tüm uygulama alanlarına yayılmıştır. Bunun nedenini bilgisel, ilgisel, teknik ya da başka türlü değerlendirme tarzlarında arayabiliriz.

Sosyal hizmet mesleğinde etik değerlendirme; tarihsel süreçte ortaya konulan farklı değer yaklaşımları altında biçimlenmiştir. Müracaatçının sosyal değişimini, insan hakları temelinde gerçekleştirmeye çalışan sosyal hizmet için, planlı müdahale sürecindeki 'değerlendirme' etkinliği kritik öneme sahiptir; çünkü yapılan değerlendirme ile insan bütünlüğü, onuruna saygı ve adalet değerini korumuş olması beklenmektedir. Bu yönde mesleğe yol gösteren temel kaynak; uluslar arası sosyal hizmet uzmanları federasyonunun (IFSW) sağladığı etik standartlardır; ancak daha

önce de belirttiğimiz gibi bu standartların etik güçlüklere yönelik net bir çözüm getirememesi ve söz konusu durumda ne yapılacağını sosyal hizmet uzmanının kültürel yetkinliğine ve deneyimine bırakması, insan onuruna saygı, adalet vb. değer durumlarının harcanması riskini doğurabilmektedir. Eğer değerlendirme doğru yapılamaz ise, planlamanın yapıldığı aşamada rastlantısal bir durum oluşmamış ise, etik sonuca ulaşılamayacak ve insanın değeriyle örtüşmeyen sonuçlar ortaya çıkacaktır. Bu olası sonuçlarla yüzleşebilmek için öncelikle sosyal hizmette 'değerlendirme'den ne anlaşıldığına bakmak gereklidir; fakat öncesinde daha genel bir bakışla değerlendirmenin ne olduğuna bakılmalıdır. İnsanın yapısal bir olanağı olan değerlendirme, değer etiğinden beslenmektedir. Bu nedenle ilk olarak 'değer etiğine', ardından 'değerlendirme' fenomenine, sonrasında ise 'sosyal hizmette değerlendirme'nin ne olduğuna doğru fenomenolojik bir akış ile kuramsalı okumaya başlamalıyız. Bu akış, bize durduğumuz noktayı ve yöntem kısmında neyi aradığımızı açık şekilde gösterecektir.

Değerlendirmenin ne olduğunu tanımlamak için sözcüğün kendisinden işe başlamak en uygunu olacaktır. Yunanca 'axia' sözcüğünden türeyen değerlendirme bir şeyin değerini ortaya koyma etkinliğidir, başka deyişle bir kişinin ya da eylemin değerinin bilgisine ulaştıran bir etkinliktir. Kuçuradi'ye göre değerlendirme bir bilme etkinliği olarak; kişi ile kişi ilişkisindeki eylem değerlendirmesi ve kişinin bir insan durumunu[4] ya da bir insan grubunun durumunu değerlendirmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Kuçuradi, 2011: s.90).

İlk olarak; bir bilme etkinliği olarak eylem değerlendirmesine[5] bakıldığında, üç aşamadan oluştuğu görülmektedir. Birinci aşama, değerlendirenin ilişkide olduğu kişinin eylemini veya tutumunu 'anlama'sıdır. Yani *değerlendirenin o ilişkide söz konusu olan eylemi ya da tutumu nedenlerine ve niçinlerine bağlaması, karşısındaki*

[4] Bir insanın ya da bir grubun, bir 'an'daki koşullarının bütünüdür: kendi dışındaki koşullarla. Her durumun kendisi, ortaya çıkan bir sonuçtur. Bir durum hazır ortada durmaz; ancak ortaya konunca durum olur. Bir durumun eşsizliğini yaratan onun tarihsel gerçekliği, bir defalığıdır. "*Söz gelişi İstanbul'da Atina'da, Milano'da, Provence'ta, Jaffa'da, Canton'da… veba salgını çıkmış; ama her birinde alınan önlemler başka, ölenlerin sayısı başka, ölen kişiler de başka olmuştur. Şu anda dünyamızda, birçok ülkede terör egemen; ama öldürülen kişiler başka başka, onları sevenler ve arkalarında bıraktıkları başka başka, öldürenler ve 'dava'ları da başka başka, bunları yakalayanlar da yargılayanlar da başka başka, yargılandıkları yasalar başka, verilen cezalar da başkadır*." Bkz., Kuçuradi, I. Etik , ss.90-91.

[5] Eylem değerlendirmesi, aynı zamanda kişi değerlendirmesidir; çünkü kişi eylemleriyle var olur.

kişinin neden-niçin o eylemde bulunduğunu veya o tutum içinde olduğunu görmesidir. Değerlendirenin bir eylemi doğru anlaması, ilişkide olduğu kişinin o durumda neden başka bir eylemde değil de bu eylemde bulunduğunu, başka bir deyişle o kişinin yaptığının veya yapmadığının temelindeki değerlendirmesini, değerlilik-değersizlik yaşantısını, amaçlarını ve istediğini gerçekleştirme yolunu görmesidir (Kuçuradi, 2011: s. 17).

Eylem değerlendirmesinde ikinci aşama, bu eylemin yapıldığı koşullar içinde başka eylem olanaklarının mümkün olup olmadığıdır. Bu, koşulların bilgisine ilişkin bir bakışı gerekli kılmaktadır. Değerlendirmede koşulların bilgisi önemlidir; çünkü insanın bazı olanaklarının gerçekleşebilirliği, belirli koşullara bağlıdır. Koşulları araştırma, insana bir taraftan "çevresi içinde" diğer taraftan sosyo-ekonomik, kültürel ve psikolojik bağlam içinde yaklaşmayı gerektirmektedir. Böyle bir bakış, eylemin o belirli koşullarda doğal olarak neleri sağladığını veya nelere yol açtığını, başka deyişle koruduğu ya da harcadığı değerin olup olmadığını gösterebilir. Bu bakış, aynı zamanda eylemin doğruluğunun- yanlışlığının görülmesini de sağlayacaktır. *Bunu görmek, o eylemle insanın değerinin nasıl korunduğunu ya da insanın değerinin harcanmasına nasıl yol açıldığını görmek demektir* (Kuçuradi, 2011: s. 18). Değerlendirmenin bahsettiğimiz bu iki aşaması, eylemin değerinin bilgisini sağlamaktadır. Değerlendirmede sonuncu aşama ise, o eylemin insanın değeriyle ilgisinin kurulmasıdır, yani böyle bir eylemin insan için ne ifade ettiğine bakılmasıdır.

Kişi - insan durumu değerlendirmesine geçtiğimizde ise, yine üç aşamalı bir adımla karşılaşırız. Bu değerlendirme sürecinde ilk aşama, durumu saptamak/tanımlamaktır. Amaç, bir insan ya da grupla ilgilerinde olan bitenleri durumlaştırmaktır, yani bir insanın ya da grubun içinde bulunduğu koşulları kavramak ve bu koşullar bütünlüğünde durumun adını koymaktır (Kuçuradi, 2011: s. 92). İkinci aşama, durumu tarihselliğinde ortaya koymaktır. Bu, bir durumun olgusallıklarında aynı olan durumlara göre özelliğini ortaya koymak; yani onu açıklamak[6] ve biliniyorlarsa olgusallıklarında aynı ama yine de bir defalık olan başka

[6] Hangi olayın o insanın ya da grubun hangi özel koşullarıyla birlikte onda söz konusu belirli etkiyi yaptığı, bu belirli etkilerin birbirine nasıl eklendiği ve onların hangi tutumlarının bunları düğümlettiği

durumlarla karşılaştırmak demektir (Kuçuradi, 2011: s. 94). Kişi - insan durumu değerlendirmesinde son aşama, bu durumun onlarda o anda nelerin harcanmasına yol açtığını ya da nelerin korunmasını sağladığını açığa çıkarmaktır (Kuçuradi, 2011: s. 96).

Sosyal hizmet müdahalesinde değerlendirme olgusu, yukarıda bahsettiğimiz her iki süreci de -eylem ve insan durumu değerlendirmesi- kapsamaktadır. Bir müracaatçının madde kullanma eylemi ile bir ailenin ya da bir grubun yaşadığı yoksulluk durumunun değerlendirilmesinde bakılacak şeyler ayrıdır; fakat her iki değerlendirme nesnesine bilgi ile yönelmek şarttır. Bilgi, Trevithick'in bahsettiği gibi üç yöndedir; teorik, olgusal, ve pratik (Trevithick, 2007: s. 1217). Dolayısıyla müracaatçı ya da müracaatçı grubunu değerlendirmede; ne tek başına olgusal ya da teorik bilgi ne de tek başına deneyim bilgisi yeterlidir. Yaşantıda -insan ilişkilerinde- ne olup bittiğinin bilgisinin (olgusal bilgi) edinilmesi, bu bilginin teori bilgisiyle (insanın varlık yapısının bilgisi, değer bilgisi vb.) karşılaştırılması ve son olarak deneyim bilgisiyle yoğrulması kişiyi, ne olduğuna ve ne yapılması gerektiğine ilişkin doğru değerlendirme olanağına götürmektedir. Ancak yaşantıda her durum veya eylemi deneyimlemek mümkün olmamakla birlikte, bunu deneyimlememiş olmak da doğru değerlendirmede bulunabilmek için şart değildir; çünkü deneyimlerin sürekli tekrarının ve etkilerin aynılığının zihne yerleştirdiği sabitlikler, tekrar tekrar deneyimlemeye gerek duyulmayan bir genelliğe ulaşmamıza yardımcı olur. Ayrıca eylem ve durumların zamanda ortaya çıkış biçimlerinin farklılık göstermesi, söz konusu olaylardaki insani değeri kavrama genelliğini yok etmez.

Değerlendirme etkinliği ister bir eylem, isterse bir insan durumu olsun, doğru değerlendirmede izlenen yolun hazır bir ölçüsünün olmadığını söyleyebiliriz. Değerlendirilen her ne ise o şeyin, belli bir kural çerçevesinde değil, kendi tekliğinde ele alınıp anlaşılması ve değerinin ortaya konulması gereklidir. Öyleyse etik/doğru değerlendirme, değerlendirileni anlama ve yapı özelliği olan değerini görme işidir.

---

ortaya konabildiği zaman bir durum açıklanmış, dolayısıyla olgusallıklarında aynı durumlara göre özelliği gösterilmiş olur. Bkz., Kuçuradi, *Etik,* TFK Yay. s.95.

Görüleceği üzere doğru değerlendirme, ne bir değer atfetmedir ne de bir değer biçmedir. Ancak değer atfetme ve değer biçme, insan haklarının evrensel olmadığını ve değerin subjektif olduğunu savunanlara göre, değer etiğiyle bağdaşmasa bile birer değerlendirme tarzıdır. Değer atfetme; değerlendirenin değerlendirdiği şeyle aralarındaki özel ilişkiden dolayı değerlendirdiği şeye bir değer yüklemesidir. Kişinin, söz konusu durum ya da eylemi kendisiyle kurduğu özel ilgisinden -kendi özel koşullarıyla ilgisinden- dolayı değerli veya değersiz (iyi-kötü) saymasıdır (Kuçuradi, 2011: s.19). *Değer atfetmede, etik değerlendirmedeki ilk adım atlanarak, yani eylemin nedenlerine bakılmaksızın, o eylemin değerlendiren için rastlantı sonucu doğurduğu yarar ya da zarar, yani eylemin bir dolaylı etkisi, değerlilik ölçüsü olarak kullanılıyor, bir özel değer yargısında bulunuluyor, sonra da bu özel değer yargısı eylemin özelliği olarak – değeri– olarak eyleme atfediliyor* (Kuçuradi, 2011: s. 19). Yaşantıda en fazla karşılaşılan bu değerlendirme tarzı, olaylara, durumlara ve kişilere ezbere yaklaşımın sonucu gerçekleşir. Örneğin bir çıkarını veya isteğini korumak amacıyla hak ihlalinde bulunan bir kişiyle kurulan özel ilişkiden dolayı o kişiye daha fazla önem yüklenmesi. Bu, o kişide olmadığı halde dışarıdan ona olumlu bir anlam yükleme işidir. Böyle olunca bir olaya veya insana, farklı kişiler farklı değer atfedebilmektedirler; çünkü bu kişilerin söz konusu olay ya da insanla özel ilişkileri farklı farklıdır.

İkinci ezbere değerlendirme tarzı ise; değer biçmedir. Değer biçme, değerlendirilenin değerlendireni, geçerli ilkeler, kurallar, normlar, standartlar, modalar, değer yargıları vb. ölçülere dayanarak nitelendirme yapmak suretiyle değerlendirmesidir. (Kuçuradi, 2013: s. 28). Bu değerlendirme tarzında; söz konusu eylemin, insanın değeriyle ilgisinde değeri ya da değersizliği ortaya konmaz; aksine yaşantıda bıraktığı izle değeri ölçülür, yani değeri biçilmiş olur. Örneğin, üyesi olduğu toplumdan 'değerli' diye öğrendiği bir şey için, idealize edilmiş bir davranışa göre eylemde bulunmayı ilke edinmiş kişi, belki de o davranışıyla bir insanda değer kaybına neden olduğunun farkında bile olmaksızın (terör, töre cinayetleri v.b.) kendisinden bekleneni yerine getirmiş olmanın huzuru içinde olacaktır. Kişi, toplumunun 'değer biçtiği' o şeyin gerçekte bir değer olup olmadığı konusundaki bir soruyu kendisine sormadığı için basmakalıp bir davranışta bulunduğunun ayırdına varamamaktadır. Değer biçmelere daha açık örnekler şu şekilde sıralanabilir: kürtaj

cinayettir, eşcinsellik doğaya aykırıdır, rugby erkek oyunudur, komünizm bir hastalıktır vb. (Billington, 2011: s.93).

Değer biçmeler, değer yargıları ile kurulmaktadır ve ahlaki bir bağı olan 'iyi' ve 'gerekli' gibi sözcükler içermektedir. Billington'a göre dünyadaki birçok adaletsizlik, değer yargılarının sanki olgusal konularmış gibi dile getirilmeleri yüzünden ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle ona göre belli bir eylemin ahlaki değeri hakkında farklı düşünen bir kimseye, duruma ilişkin olgular hakkında yanılmış olduğu gösterilmeye çalışılabilir (Billington, 2011: ss. 93–95).

Bir şeye değer atfetmek ile bir şeye değer biçmek arasındaki ilgi, değeri söz konusu edilen şeyin, kendi dışında olan bir nedenden dolayı değerli veya değersiz görülmesinden ileri gelir (Kuçuradi, 2013: s. 30). Oysa bir şeyin değeri kendi dışından bir etkiyle belirlenemez; kendindedir. Farkları ise, birincinin, değerlendirmeyi yapana, diğerinin ise geçerli değer yargılarına bağlı olmasıdır.

Kişi eylemini ve durumunu değerlendirmek ayrı, ona değer biçmek ayrı bir iştir. Değer etiği kuramsalında etik değerlendirmenin ne olduğunu göstermeye çalıştığımız buraya kadarki kısım, sosyal hizmette etik 'değerlendirme' etkinliğine geçişin sağlandığı kısımdır. Bu arka kuramsaldan ve fenomenolojik okumadan hareketle devam ettiğimizde, sosyal hizmetin iki aşamalı değerlendirme biçimiyle karşılaşmaktayız. Sosyal hizmetin planlı müdahale modelinde 'değerlendirme' fenomeni bir süreç olarak iki kısımdan oluşmaktadır. İlki, kimi kuramcıların değerlendirme, kimisinin ise ön değerlendirme adını verdikleri İngilizce karşılığı 'assessment' olan kısımdır. İkincisi ise, İngilizce karşılığı 'evaluation' olan son değerlendirme kısmıdır. Kavram tutarlılığı açısından çalışma boyunca ön değerlendirme 'değerlendirme' olarak ele alınacaktır.

Değerlendirme, son değerlendirme'den içerik olarak farklıdır. Literatür taraması sonucu, iki etkinlik arasındaki fark şu şekilde resmedilmektedir (Angelo ve Cross, 1993: s. 427):

Farkın Boyutu **Dimension of Difference**	**Değerlendirme** **Assessment**	**Son Değerlendirme** **Evaluation**
Zamanlama/öncelikli amaç (timing, primary purpose)	Oluşturma (formative)	Özetleme (summative)
Ölçme odağı (focus of measurement)	Süreç odaklı (Process-oriented)	Sonuç odaklı (Product-oriented)
Bulgular (Findings)	Belirleme/belirtme/teşhis etkinliği	Yargıya varma etkinliği

Tabloda görüleceği üzere değerlendirme ile son değerlendirme etkinlikleri, 'anlama' olanakları bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Müdahale sürecinde son değerlendirme; uygulamanın etkisinin ve amaçlara ulaşılıp ulaşılmadığının gözden geçirildiği evredir. Bu bakımdan tabloda yapılan analizle örtüştüğünü söyleyebiliriz. Son değerlendirmede planlama aşamasında belirlenen amaçlara ulaşılmamış veya istenilen sonuç yeterli derecede sağlanamamış ise, dönülecek nokta yine 'değerlendirme' aşamasıdır. Değerlendirme aşaması, müracaatçının kendisi ve yaşamı hakkında doğru planlamaya götürecek olan kritik süreçtir. Bu nedenle 'değerlendirme' etkinliğinde müracaatçının içinde bulunduğu söz konusu durum ya da eylemin ne olduğunun doğru belirlenimi tabloda görüleceği üzere gereklidir; çünkü ancak doğru bilgi, müracaatçının yararına ve zararına olan unsurları gösterebilir ve doğru ihtiyaç tespitine götürebilir. Doğru bilginin elde edilmesi için de durum ya da eylemin, sistem yaklaşımının ve değer etiğinin sunduğu "koşulların bütünlüğü" (tarihsel-toplumsal bağlam) çerçevesinde ele alınması gerekmektedir, diyebiliriz.

2.2. Müdahale Sürecinde Etik Değerlendirme

Sosyal hizmette müdahale sürecinin temelini değerlendirme oluşturur. Bu süreçte problem çözülmeksizin (treatment olmadan) değerlendirme yapılabilir; fakat değerlendirme yapılmaksızın problemin çözümüne ulaşılması kesinlikle mümkün değildir (Ward, 2004: s.9; Akt. Tomlinson ve Philpot, 2008: s.18). Ward'ın bu aksiyomunu, "problem durumu–değerlendirme–çözüm" işlem sırası şeklinde okuduğumuzda, değerlendirme etkinliğinde problem çözmenin zorunlu olmadığını;

fakat problemi –özellikle etik problemi– çözmek için değerlendirme etkinliğinin kesinlikle zorunlu olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

Her eylemin arkasında zorunlulukla bir değerlendirme süreci bulunmaktadır; ancak kişiler her zaman değerlendirmelerinin gerektirdiğini yapmayabilir ya da doğru bir değerlendirme yapmış olsalar bile bir çıkar veya eğilimden dolayı ilgili eylemlerini moral değer yargılarına göre gerçekleştirebilirler (Kuçuradi, 2013: s. 33). Benzer durum, kimi zaman bir toplumsal norma, modaya, yasaya, mevzuata, yönetmeliğe uygun davranmakla da yaşanabilir. Bu, sosyal hizmet uzmanlarının uygulama sürecinde deneyimledikleri bir durumdur. Örneğin sosyal hizmet uzmanının yaptığı değerlendirme doğru olsa bile çalıştığı birimin yönetmeliği ile bağdaşmıyorsa değerlendirmesine aykırı bir eylem ortaya koyabilir. Bu, değerlendirme ile değerleme arasındaki farka da işaret etmektedir. Değerleme, kişiler arası ilişkide kişinin her yapıp ettiğidir (Kuçuradi, 2013: s. 33). Burada sosyal hizmet uzmanının değerlendirmesi doğru olduğu halde eylemini, kendi başına değer taşıyan bir insan için değil, yönetmeliğe uygun olduğu için gerçekleştirmesi bağımlı bir değerlemeye yol açmıştır. Bu nedenle doğru değerlendirmeler, her zaman tutarlı şekilde doğru bağımsız değerlemelere götürmemektedir (Kuçuradi, 2013: s. 34). Ancak insanın insan olarak değerinin görülebilmesi ve bu temelde yararının korunabilmesi için doğru değerlendirme şarttır.

Değerlendirmenin bu öneminden hareketle, uygulamada karşılaşılan etik problemleri; sosyal hizmet uzmanının karar alırken karşılaştığı her türlü değer sorunları olarak tanımlayabiliriz. Bu tarz problemler Kuçuradi'ye göre belli bir kişinin belli bir anda eylemde bulunmak zorunda olduğu; ancak çözümü için hazır bir reçetenin olmadığı ve çözümün her durumda bulunması gerektiği problemlerdir (Kuçuradi, 2003: s. 7). Sosyal hizmet uzmanının belirli bir anda ne yapması gerektiğini bulması; kendisi için geçerli bir norma, kurumsal ahlaka, kültüre ya da başka bir ölçüye göre olabilir başka deyişle sosyal hizmet uzmanı, eylemini farklı sonuçlar yaratan farklı şekillerde yapabilir. Fakat "b*u durumda neyi yapmam doğru olur*?" sorusundan hareket etmenin, ölçüden uzak ve bilgiye dayalı bir değerlendirme sürecini başlattığını söyleyebiliriz. Sosyal hizmet uzmanı, her tek durumda doğru değerlendirme yapacak kadar etik bilgisine sahip olmalıdır; çünkü benzer olgular

içerse dahi hiçbir vaka bir diğeriyle özdeş değildir. Sosyal hizmet uzmanının her bir durumu kendi tekliğinde değerlendirmesi gereklidir.

Bolger ve Walker'a göre değerlendirmenin çerçevesi; etik bilgi, teorik yaklaşımlar, yasal zorunluluklar ve pratikten gelen deneyim ile şekillenmektedir (Bolger ve Walker, 2014: s. 171). Bu unsurların uygulamada nasıl dağıldığının sosyal hizmet uzmanının bilgisine ve yaklaşımına bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin yasal bildirim yükümlülüğünün çelişki doğurduğu durumlarda sosyal hizmet uzmanının, Bolger ve Walker'ın dağılımında etik bilgiye yer vermesi, değerlendirme sürecine daha açık bir yol sağlayacaktır.

> "*Sosyal hizmet uzmanları, genel olarak, elde ettikleri bilgiyi (müracaatçının kendisine veya başkalarına kısa, orta ve uzun vadede zarar verme riski olmadıkça veya yasal olarak müracaatçının onayı olmaksızın açıklama gerekmedikçe) gizli tutmalıdır. Mahkeme ya da diğer yasal açıdan otorite kurumlar sosyal hizmet uzmanından sahip olduğu gizli bilgiyi müracaatçının onayı olmaksızın açıklamasını emrederse ve bu açıklama müracaatçıya zarar verecek olursa, mahkemeden bu emrini geri çekmesini istemeli ya da emri olabildiği ölçüde sınırlandırmalı ya da kayıtları kamunun görmesini engellemek için mühürlemelidir*" (http://www.shudernegi.org/?pnum=42&pt=+Etik+%C4%B0lke+ve+Sorumlular).

> "*Sosyal hizmet uzmanları gizlilik, mahremiyet/özel hayatın korunması ve mesleki çalışmalarında elde ettikleri bilgiyi sorumlu bir biçimde kullanma ilkelerine uyar. Bu ilkelerle ülke mevzuatı arasında uyuşmazlık olduğu zaman bile gizlilik ilkesine bağlı kalır.*"http://www.shudernegi.org/?pnum=42&pt=+Etik+%C4%B0lke+ve+Sorumlular).

Buna göre Bolger ve Walker'ın değerlendirme çerçevesinin içinde saydıklarından biri olan bu etik bilgiler, sosyal hizmet uzmanına yasal zorlamanın kullanılmasını en

aza indirmesi ve müracaatçıya zarar gelebilecek durumda normu değil, değeri koruması konusunda açıklık sağlamaktadır.

Değeri korumak, sosyal hizmet uzmanının etik değerlendirme yapması işidir. Sosyal hizmet müdahalesinde etik değerlendirmeden anlaşılanın; insan değeri, onuru ve sosyal adalet temelinde müracaatçıların güçlenmeleri için onları hakları konusunda aydınlatmak, insanca yaşantı ve eylem olanaklarını göstermek, ihtiyaçlarını doğru tespit etmek ve bu yönde kaynaklarla bağlantılarını sağlamak olduğunu söyleyebiliriz. Buradan hareketle etik değerlendirme adımları, bir önceki bölümde bahsettiğimiz gibi olsa da uygulamada, bunun nasıl olacağı ve müdahaleyle bütün ya da müdahaleden ayrı bir değerlendirmenin olup olmadığı konusunda çok az fikir birliği bulunmaktadır (Bolger ve Walker, 2014: s. 170). Ancak yine de üzerinde anlaşılan değerlendirme çerçevesinin, değer etiği kuramsalındaki adımlarla benzer şekilde sürdürüldüğünü söyleyebiliriz. Adcock'un sıraladığı değer etiğiyle örtüşebilecek değerlendirme adımları şu şekildedir (Adcock, 2001: s.76; Akt. Tomlinson ve Philpot, 2008: s. 19):

- Bilgi edinimi
- Olguların ve tutumların anlaşılması/araştırılması
- Durumu anlamak/ortaya koymak
- Müracaatçıyla birlikte ne olduğunu, problemin ne içerdiğini, güçleri, zorlukları ve bunların müracaatçı üzerindeki etkilerini anlamak
- Müracaatçının ihtiyaçlarını belirleyebilmeye yönelik analiz yapmak

Adcock'un yukarıdaki adımlarını, Kuçuradi'nin 'durum' değerlendirmesi aşamaları ile açabiliriz. Buna göre durum değerlendirmesinin ilk aşaması, durumu anlamak, yani deneyimlenen problem olgusunu saptamaktır. Problemi yakalamak, olan-bitene bakmayı gerektirmektedir. Problem görülmedikçe yapılan işin, teknik formların doldurulmasından ve bürokratik sürece teslim edilmesinden öteye

geçemediğini söyleyebiliriz.[7] Nitekim problemin ifade edilmesi, aşağıda görüleceği üzere Spicker'in ihtiyaç tespiti için oluşturduğu adımların ilkini oluşturmaktadır (Bolger ve Walker, 2014: s. 172).

- Deneyimlenen problem türünü saptamak/anlamak
- Ortaya çıkan tepkinin/eylemin bireysel türüne göre gereksinimleri belirlemek
- Mevcut tepki ile problem arasındaki ilişkiye bakmak

Durum değerlendirmesinin ikinci aşaması, problemi tarihselliğinde/olgusallıklarında aynı olan durumlara göre özelliğini ortaya koymaktır (Kuçuradi, 2011: s. 96). Bu, Adcock'un dördüncü adımda belirttiği gibi, problemin müracaatçı üzerindeki etkisini- benzer problemi yaşayan diğer kişilere bakılarak- gösterir. Ayrıca Spicker'in bahsettiği gibi hem eylemin bireysel etki ve sonucunu hem de ne tür ihtiyaç eksikliğinin olduğunu görme olanağı sağlar. Örneğin madde kullanımı durumunda, müracaatçının tutumu ya da tepkisinin ne olduğu, diğer madde kullanan müracaatçılara göre hangi etkilerin kendisinde ortaya çıktığı, bu etkilerin nelere yol açtığı ve onu bu duruma iten bireysel ve toplumsal koşulların (ne tür ihtiyaç eksikliğinin olduğu, hangi zayıf yanlarının bulunduğu, sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamın ne sunduğu vb.) neler olduğu önem kazanır. Böylece müracaatçının, olanak ve olanaksızlıkları doğru tespit edilebilir. Son aşamayı ise, problem durumu ile insanın değeri arasındaki ilginin kurulması, yani durumun, müracaatçıya insan olarak ne kazandırdığı veya kaybettirdiği oluşturur. Bu aşama, müracaatçının güçlenmesine -insan hakları temelinde- yönelik değerin belirlendiği yerdir.

Bisman'a göre doğru değerlendirme sürecinde, müracaatçıyı ve onun durumunu anlamak şarttır (Bisman, 1999: s. 240). Anlama, müracaatçının eyleminin ne olduğuna ve problem durumunun saptanmasına olanak tanır. Buna göre durum değerlendirmesinin yanı sıra eylem değerlendirmesi söz konusudur. Durum analizinde olduğu gibi eylem analizinde de öncelikli adım anlama etkinliğidir.

[7] Değerlendirme sürecinde hazırlık yapmak, bilgi toplamak ve bilgiyi analiz etmek önemlidir; ancak bu, Statham ve Kearney'in belirttiği gibi formlara, modellere ya da metotlara dayalı teknik bir uygulama olmamalıdır. Bkz.; Bolger ve Walker, *Assessment: Models of Assessment,* 2014, s. 172.

Kuçuradi'ye göre eylemi anlamak; a)değerlendirilen eylemin temelindeki değerlendirmeyi, b)onu izleyen, kişideki değerlilik-değersizlik yaşantısını, c)bu eylemi gerçekleştirmiş olan kişinin amacını, hedefini ve onu nasıl gerçekleştirdiğini kavramak demektir (Kuçuradi, 2005: s.4). Her eylemin arkasında bir değerlendirme, değerlendirmenin arkasında ise, ilgili yaşantı bulunmaktadır. Madde kullanma örneğini, yukarıda olduğu gibi durumsal değil de eylemsel ele alıp devam edersek; ilk olarak müracaatçıyı madde kullanmaya karar verdirten değerlendirme belirleyicisinin ne olduğuna (model aldığı birisi mi, çevresel itici etkenler mi, ruhsal sorunlar mı, yaşadığı toplulukta geçerli bir norm mu vb.) bakılmalıdır. İkinci olarak, madde kullanma eylemi ile birlikte müracaatçıda değerli-değersiz ne yaşandığı (insanca muamele görüyor/gösteriyor mu, saygı duyuyor/duyuluyor mu, hak sorunu yaşıyor/yaşatıyor mu vb.) görülmelidir. Son olarak, müracaatçının madde kullanma eylemindeki amacının ne olduğu ve madde kullanma eylemini nasıl gerçekleştirdiği (kendi başına mı, birilerinin itmesi ile mi, çalarak mı, bir şekilde bularak mı vb.) araştırılmalıdır.

Buraya kadarki kısım, eylem değerlendirmesinin ilk öğesi olan 'anlama' ile ilgilidir. Sonraki adım, müracaatçının, o anda başka bir eylemi değil de niçin o belirli eylemi gerçekleştirdiğine, başka bir eyleme olanağı olup olmadığına yönelir. Bu, sistem yaklaşımı çerçevesinde müracaatçının içinde bulunduğu bağlamın ve çevrenin onun eylemi üzerindeki etkisini görmeyi gerektiren adımdır. Eylemi etkileyen unsurlar olarak müracaatçının çevresel koşullarına, aile sistemine ve makro düzeyde toplumsal faktörlere bakılabilir. Eylem değerlendirmesinin üçüncü adımı ise, müracaatçının o koşullarda gerçekleştirdiği eyleme olanağının insan için, anlamını görebilmektir. Bu aşama belirli eylem sonucu, yaşantıda neyin-nelerin ortaya çıktığını (korunan ve harcanan değerler) göstermek ve müracaatçının bunların farkında olarak yaşamına yeni olanaklar katma yönünde değişime istekli olmasını sağlamak açısından önemlidir.

Durum ve eylem değerlendirmesi aşamalarından görüleceği üzere temel unsur, doğru karara ulaştırabilecek doğru analizi yapabilmektedir. Burada doğru kavramından hareketle, kimi düşünürler değerlendirme etkinliğini tümüyle objektif bir sürece indirgemektedir. Ancak Milner ve O'Byrne'ne göre sosyal hizmet

değerlendirmesine objektif (nesnel) bir süreç olarak bakmak tehlikeli bir eğilimdir; çünkü değerlendirme, bilimsel bir aktivite değildir (Milner ve O'Byrne, 2002: s. 8; Akt. Tomlinson ve Philpot, 2008: ss.17–18). Milner ve O'Byrne'nin bu görüşüne dayanarak doğru değerlendirmede belirleyici olanın objektiflik olmadığını, değerlendirilen şeyin "değer"ini görmek olduğunu söyleyebiliriz. Bu, bilgisel bir iştir; fakat herhangi bir bilgi alanında nesne edinilen, bilme konusu yapılan şeyin bilinmesi işi değil; değerlendirme konusu olan şeyin "değer"ini görme işidir. Değerlendirme sürecini nesnelliğe indirgemek, her müracaatçının, her durumun ve her eylemin kendine özel tekilliği içinde ele alınmasını yok saymak demektir ki bu da, değerlendirilendeki değerin görülmesini engelleyen bir unsurdur. Bu nedenle değerlendirme etkinliğinde nesnellikten çok "görme" bilgisi söz konusudur. Buradaki karışıklık; etiğin doğrulanabilir-yanlışlanabilir bilgi ortaya koyan bir alan olmasından kaynaklanıyor olabilir; fakat bilimsel önerme özelliği taşıyan bir etkinlik değil, insanlar arası ilişkilerdeki değer sorunlarını doğru görebilme etkinliğidir. Böylece her kişi, her durum ve her eylem kendine has tekilliği içinde ele alınabilir.

2.3. Etik Karar Nedir?

Etik karar nedir, etik karar için öncesinde etik değerlendirme yapmış olmak yeterli midir, etiği ilgilendiren tek başına kararın kendisi midir? Avustralya Sosyal Hizmet Uzmanları Deneği (AASW, 1999) Etik Kodlarına göre etik karar, sosyal hizmet uzmanının etik konuları, problemleri ve ikilemleri çözme doğrultusunda eleştirel düşünme, değerlendirme ve yargıya varma sürecidir (Gray ve Gibbons, 2007: s.5). Tanımdan görüleceği üzere sosyal hizmette etik karar, ağırlıklı olarak ikilemle birlikte gerekliliği öne çıkan ve literatürde ikilemle iç içe açıklanan bir ifadedir. Sosyal Hizmet Etik Kodları ve hukuksal yönlendirmeler (mevzuat, yönetmelik vb) bir etik ikilemle yüzleşilmesi durumunda, etik karar alma üzerine genel bir rehberlik sunmaktadır. Etik değer ve ilkelerin çatıştığı durumda sosyal hizmet uzmanları, öncelikli olanı seçmek üzere bir karar alma sorumluluğuna sahiptirler (Esler, 2007: s. 98).

Peki, etik karar için öncesinde etik değerlendirme yapmış olmak yeterli midir? Etik karar için etik bir değerlendirmenin yapılmasının gerekli olduğunu

söyleyebiliriz; çünkü bir kararı belirleyen, arkasındaki değerlendirmedir. Ancak sorunun tersini her zaman olumlamak mümkün değildir. Başka deyişle etik bir değerlendirmenin her zaman etik bir kararla sonuçlandığı söylenememektedir. Değerlendirme ve karar, yaşamda genellikle ayrılmaz iç içe iki eylem olmakla beraber ayrıldıkları kimi durumlar söz konusu olabilmektedir. Yaptığı değerlendirme doğru olsa bile kişi, eylem söz konusu olduğunda bir çıkar veya eğilimden dolayı ilgili eylemiyle değerlendirmesinin gerektirdiğini yapmayabilir ya da çeşitli nedenlerden dolayı kendi değerlendirmelerine aykırı yargılar dile getirebilir[8] (Kuçuradi, 2013: ss. 33- 34).

Chenoweth ve McAuliffe'ye göre etik karar alma süreci, dört özsel ve karmaşık boyutu yansıtmaktadır. Bunlar; sorumluluk, eleştirel düşünme, kültürel duyarlılık ve danışma'dır (Esler, 2007: 104). Bu adımlar, Chenoweth ve McAuliffe'nin etik karar alma üzerine 'kapsayıcı model' (inclusive model) adını verdikleri kuram içinde yer almaktadır. Model, etik ikilem ya da etik ilkeler arasındaki çatışma durumunda karar almada yardımcı rol üstlenmeyi ve gerekli eylem konusunda açık bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır (Esler, 2007: 105). Fakat bu süreçte sosyal hizmet uzmanını ilgilendiren, sadece karar alması değil; müracaatçı ile birlikte ne karar aldığı ve aldığı kararla gerçekte ne yaptığıdır da aynı zamanda. Yani uygulayıcının ve müracaatçının karşılıklı istemi ile alınan karar ve belirlenen hedef arasındaki ilgi olanağı doğru kurulabilmiş midir, buna bakılması gerekmektedir.[9] Bu nedenle karar alma eyleminin, 'hedef' ve 'isteme' şeklinde iki öğeyi içinde barındırdığını söyleyebiliriz.

Sosyal hizmet uygulamasında 'istenen şey', müracaatçının yararına, onun gereksinimleri esas alınarak iyilik ve refah durumunun geliştirilmesidir (SHUD, 2004: s. 3). Sosyal hizmet uzmanının, istenen şeyin gerçekleşme koşullarını göz önünde bulundurarak kararını alması gereklidir. Alınan karar, aynı zamanda varılması istenen hedefi oluşturduğundan kararın doğru alınması son derece

[8] Örneğin; özel işverenden maaşını alan maden mühendisinin, doğru değerlendirmede -iş yerinin insan sağlığına uygun olmadığı yönünde- bulunmasına karşın kişisel özel sebeplerinden dolayı bunu rapor etmemesi ve kararını değerlendirmesine ters düşecek şeklinde alması. Örnek, I. Kuçuradi ile yapılan eposta yazışmaları ile desteklenmiştir.

[9] "*Etiği ilgilendiren bir ilişkide verilen karar değil, neye karar verildiği ve verilen kararla gerçekte ne yapıldığıdır.*" Bkz., Kuçuradi, I. *Etik*, s. 69.

önemlidir; ancak tüm bunlardan önce sosyal hizmetin insan hakları ve değer savunuculuğu işlevinin gerçekleşmesi açısından 'değerlendirme'nin etik/doğru yapılmış olması gereklidir; çünkü örneğin "*eşitsizlikleri görmeden eşitlik üzerine yoğunlaşmak sosyal hizmet müracaatçılarının haklarını savunamamaya yol açar"* (Acar, Negiz, Akman, 2013: s. 94). Bu nedenle etik kararın arkasında, öncelikli olarak doğru bir değerlendirme bulunmaktadır.

Doğru bir değerlendirme, doğru müdahale planlamasını sağlar. Planlama sürecinde sosyal hizmet uzmanının, müracaatçıyla ilişki içinde -onunla birlikte- belirlediği hedeflerin gerçekleşmesi ile 'gerçekten istenen' arasındaki ilginin doğru kurulması önemlidir; çünkü müracaatçı yararına istenen şey, değerlendirme aşamasında doğru tespit edilen ve değişim yönünde atılması planlanan adımlar olduğundan bu yönde bir istemenin gerçekleşmesi, aynı zamanda etik kararın da gerçekleşmesi demektir. Böyle alınan bir kararın arkasında, kişi ile ilgili yapılan değerlendirme ve ilgili yaşantıyla birlikte bir anlam belirleme vardır (Kuçuradi, 2011: s. 70).

Sosyal hizmette 'isteme'yi biri, sosyal hizmet uzmanı; diğeri müracaatçı olmak üzere iki yönlü düşünebiliriz. IFSW'nin belirlediği etik sorumluluklar penceresinden baktığımızda, müracaatçının refahına ilişkin olsa da sosyal hizmet uzmanının tek taraflı istemine dayanan bir karar etik sorumluluklarla bağdaşmamaktadır. Bu nedenle uygulamada "kendi kaderini tayin hakkı" önemli yer tutmaktadır. Kant'ın 'ödev etiği' penceresinden baktığımızda ise şunu söyleyebiliriz: "A*ncak aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğin maksime göre eylemde bulun*" (Kant, 2002: s. 38) şeklindeki ilke, eylemlerin arkasındaki ilkeye ve niyete yön veren 'isteme'ye vurgu yaparak sosyal hizmet uzmanının istemesinin dayanağını, öznel unsurlardan çıkartıp değer temelli bir genelliğe yaslamaktadır. Bunun için sosyal hizmet uzmanının, müracaatçı yararına 'isteme'sini bilgi ile (değerlendirme aşamasında elde ettiği) yoğurmuş olması gereklidir; aksi halde iyi niyetli ve müracaatçı ile birlikte kararını almış olsa da müracaatçının iyilik halini olumsuz etkileyebilir. *Kişinin istediği ile gerçekleştirdiği arasındaki ilgi zorunludur. Çünkü kişinin gerçekleştirdiği –diğer kişiyle yaptığı- o gerçeklik koşullarında o kişi için istediğidir; ya da istediği, o gerçeklik koşullarında yaptığıdır. Bu istediğini, o*

koşullarda gerçekleştirmesini sağlıyabilecek hedefe ulaşmakla gerçekleştirmiş olur. Böylece, gerçekleşen istediği o kişiye yaptığıdır ya da o kişiye yaptığı, gerçekleşen istediğidir (Kuçuradi, 2011: s. 70). Öyleyse müracaatçının iyiliği açısından 'istenen' ile 'gerçekleştirilen' arasında tutarlılığın olması önemlidir.

Karar alma aşamasının diğer bileşeni hedeftir. Robison ve Reeser, etik karar almanın hedef bileşeni üzerinde dururlar. Onlara göre hangi hedeflerin gerçeklik koşullarında başarılabileceği belirlenmelidir (Robison ve Reeser, 2002: s.15). Peki, başarılması gereken hedeflerin neler olduğuna nasıl karar verilebilir? Sorunun cevabını Robison ve Reeser, kendi içinde alt adımlara da ayrılan üç adımda gösterirler (Robison ve Reeser, 2002: s.17):

a- Problemle yüzleşen kişinin ya da kişilerin amaçlarının neler olduğu ('olan' durum)
b- Onların (amaçların) ne anlama geldiği
c- Onların (kişilerin) hedeflerinin ne olması gerektiği ('olması gereken' durum)
    (i) Uzun dönem amaçlardan kısa dönem amaçları ayırmak
    (ii) Çeşitli hedeflerin birbiri ile uyumlu olup olmadığını değerlendirmek
    (iii) Bu hedeflerin öncelikli problemleri çözmeye yardımcı olup olmadığını belirlemek
    (iv) Bu hedeflerin yeni sorunlar yaratıp yaratmadığına bakmak

Robison ve Reeser'in etik karar için belirledikleri bu ayrım, aynı zamanda 'olan' ile 'olması gereken' durum ayrımıdır. Ancak kimi kuramcılar için bu ve benzeri ayrımlar yeterli değilken; kimileri, biraz daha genişleterek etik kodların yetersizliğini de buna dâhil edip deneyim başta olmak üzere başka unsurların ağırlığını öne çıkartmışlardır. Örneğin Doyle, Miller ve Mirza (2009)'ya göre, deneyim (practical wisdom), süpervizyon veya kişisel değerler[10], etik kodlardan daha

[10] Orijinal metindeki ifadenin çevirisi 'kişisel değerler' şeklinde olsa da bunu 'kişinin değerleri' olarak okumak kavram tutarlılığı açısından daha doğru olabilir; çünkü 'kişisel' sözcüğü değişken bir şeye işaret ederken 'değerler' sözcüğü, kişiden kişiye değişmeyen varoluş olanaklarıdır. Bkz., Kuçuradi, I. İnsan ve Değerleri.

önemlidir (Kurtz, 2012: s.6). Benzer tartışma, uygulama alanındaki sosyal hizmet uzmanları tarafından da yaşanmaktadır. Alınan kararın yalnızca deneyime ya da yalnızca etik ilkelere dayanması ile neyi sağlayacağının ve/veya neye yol açacağının görülmesi tartışmaya ışık tutabilir.

Sosyal hizmette karar almanın; mesleki ya da kişisel deneyime dayandırılması, teori ile pratiği birleştirme tartışması altında süregelmektedir. Tartışmada deneyiminin nerede durduğunun görülebilmesi için öncelikle deneyimden ne anlaşıldığı açıklık kazanmalıdır. Montana Üniversitesi tarafından 2012 yılında çıkarılan Sosyal Çalışma Sözlüğüne göre deneyim; mesleki uygulamada zamanla kazanılan ve teori ile kombine edilen bilgi, deney ve becerilerin sunumu/kullanımıdır (Garthwait, 2012: s. 44). Avrupa Birliği Sosyal Çalışma Sözlüğünde ise, Barker(1999)'in tanımına yer verilerek kişiye özel hüneri olarak tanımlanmaktadır. Barker'e göre deneyim; ampirik ya da sistematik analizde geçerli olabilen ya da olmayabilen ve hakim teori ile tutarlı olabilen ya da olmayabilen genellikle sağduyu[11] ile eşit olan bilginin, varsayımların, ideolojilerin ve yargıların birikimidir (Powell, 2008: s. 92). Tanımlardan görüleceği üzere deneyim ifadesinin teori ya da bilgi analizleriyle tutarlılığının belirsiz oluşu, müracaatçı yararına etik karar almada güvensizlik yaratmaktadır. Öte taraftan Cournoyer ve Powers'e göre; uygulamada, özellikle karar alma sürecinde bilimsel verilere daha fazla yer verilmesi, hizmetin etkililiğini ve mesleğin güvenirliğini arttırmaktadır (Howard ve diğ, 2003: Akt.,Polat, 2007: s. 35).

Cournoyer ve Powers'ın dikkatleri çektiği sosyal hizmetin bilgi temelinden hareketle, Trevithick, karar alma sürecinde üç tür bilgiden bahsetmektedir. Bunlar: teorik bilgi, olgusal bilgi ve deneyim bilgisidir. Ona göre teorik bilgi kendi içinde birbiriyle örtüşen üç alana sahiptir (Trevithick, 2007: s. 1218):

- İnsanları, durumları ve olayları anlamamızı gösteren teoriler
- Sosyal hizmetin rolünü, görevini ve amacını analiz eden teoriler
- Uygulama yaklaşımlarını ve bakış açılarını gösteren teoriler

[11] Avrupa Birliği Sosyal Çalışma sözlüğünde sağduyu, zamanla gelişen deneyimin ürünü olarak tanımlanır. Bkz., Powell, *Sophia's Wındow: Practice Wısdom And Selecting Better Paths,* s.97.

Bu adımlar, problemin doğasını, sosyal hizmet uzmanının problemle ilgili rol ve sorumluluklarını ve problemin sunumuyla ilgili beceri müdahalelerini anlamamızı sağlamaktadır (Trevithick, 2007: s. 1219). Trevithick'e göre ikinci bilgi türü olan olgusal bilgi, teorilerin alandaki araştırmalar ve yeni gelişmeler tarafından güncellenmesiyle elde edilen bilgiyi ifade etmektedir. Teorik bilgi gibi olgusal bilgi de geniş bir alanı kapsamakta ve beş temel alanı içermektedir: hukuk, sosyal politika, kurum politikası, prosedür ve sistemleri. Karar almada rol oynayan sonuncu bilgi türü ise, deneyim bilgisidir. Bu bilgi, yaşam deneyimlerini içeren kişisel bilgileri ifade etmektedir. Bilgi edinme[12], bilgiyi kullanma ve bilgi oluşturma gibi üç adımdan oluşmaktadır (Trevithick, 2007: ss. 1223–1226).

Deneyimden gelen bilgi, müdahale sürecinde müracaatçıyı anlama olanağını kolaylaştırabilir ve karar alma aşamasında farklı alternatiflerin sonuçlarını öngörülemeye yardımcı olabilir; ancak karar almanın yalnızca deneyime dayandırılması sonucu, cevaplanmayı bekleyen iki önemli soru belirir: İlki, salt deneyime dayalı karar alma; her kişinin, her durumun ve her olayın –benzer olsalar dahi- kendine özgü değerini ortaya koyabilir mi? İkincisi; yalnız deneyimden geçen bilgi, müracaatçı yararına bir sonucu daima doğurur mu? Teori ve pratiğin bütünleştirilmesi gerektiğini, başka deyişle kanıta dayalı uygulamayı savunan kuramcılara göre; soruları olumlamak oldukça güçtür; çünkü karar almada mesleki deneyimi tek başına ön plana çıkarmak, birtakım etik sorunlara yol açmaktadır. Mullen ve Bacon'a göre bugün çoğu meslek kişisi, teori temelli uygulamayı benimsemektedir. Onlara göre bunun beş yönden avantajı bulunmaktadır (Bellamy, Bledsoe, Traube, 2006: s. 28):

- Kavramsallaştırmayı, planlama yapmayı ve iyileştirmede rehberliği
- Bilgi ve becerilerin artmasını
- Müracaatçılar için iyileşme sonuçlarında gelişmeyi
- Tamamlayıcı, bütünleştirici bilgiyi
- Değerlerle uyum/uzlaşım sağlamayı

[12] Broudy'e göre bilgi edinme, talimat, keşfetme ya da tesadüf ile gerçekleşebilir. Bkz., Trevithick, *Revisiting the Knowledge Base of Social Work*: *A Framework for Practice,* s. 1227.

- Gereklilikleri karşılamayı sağlar.

Görüleceği üzere etik karar alma süreci, kararı oluşturan bileşenler, bunlara eşlik eden teorik bilgi ve deneyim ile şekillenmektedir. Sosyal hizmet etik literatüründe bu sürecin odağı, özellikle son yirmi yılda genişlemiştir. Sonucunda ise çok sayıda ve çeşitlilikte etik karar alma modelleri geliştirilmiştir. Bu modeller, etik çoğulculuğu (ethical pluralism) yansıtabilirler. Modellerden bir kaçı aşağıdaki şekildedir.

2.3.1. Etik Karar Alma Modelleri

2.3.1.1. Reamer'in Etik Karar Alma Modeli

Reamer, 1800-1900'lü yıllarda müracaatçılar üzerinde moral uygulama ile başlayan mesleki etik gelişiminin evrimsel periyodunu tanımlamaya çalışmıştır. Bunu, 20. yüzyılda mesleğin alt yapısı olarak tanımlanan sosyal hizmet çalışanlarının değerlerindeki değişimler– uygulayıcının kişi değerleri ile müracaatçının kendi kaderini tayin hakkı arasındaki ilişkiler gibi– izlemiştir. Bu şekilde mesleki değerlerin listelenişiyle, etik teori ile karar alma bağı görülmüştür. Böylece etik teoriler (deontoloji, teleoloji, yararcılık, sonuççuluk ve değer etiği), hem soyut felsefi ilkelere hem de somut ortamlarda karar alma çalışmalarına izin vermiştir (Kurtz, 2012: s.3).

Sosyal hizmet etik tarihinin sonuncu değişimi, mesleğin etik duruşunu kanunlaştırması sonucu etik kodların (NASW 2000) oluşturulmasıdır. Reamer, mesleki etik kodların üç anahtar amacını belirler. Bunlar; "sosyal hizmet uzmanları için rehberlik", "sorumluluk ve yolsuzluk risklerini azaltmak" ve "mesleki şikâyetleri karara bağlamak için bir temel oluşturmak"tır. (Kurtz, 2012: s.3). Ancak Kurtz'a göre etik kodlara sahip olmak başka bir şey, onları yorumlamak başka bir şeydir. Burada ortaya çıkabilecek görüş farklılıklarını ise ancak etik teorilerle dolu etik kodlar sınırlayabilmektedir.

Reamer (1999), etik karar alma üzerine sistematik bir yaklaşım sunmaktadır. Etik karar alma sürecinde sosyal hizmet uzmanının izleyebileceği yedi adım önermektedir (Ethical Principles and Values Hierarchies):

- Etik sorunları belirlemek
- Karardan etkilenebilecek birey, grup ve örgütleri tanımlamak
- Bireylerin her birinin içinde bulunduğu farklı eylem, risk ve yarar türlerini belirlemek
- Etik teoriler, kodlar, yasalar, uygulamadaki ilkeler ve kişisel değerlerden yararlanarak eylemi ve nedenleri incelemek
- Meslektaşlara ve diğer uzmanlara danışmak
- Karar almak, harekete geçmek ve karar alma sürecini belgelemek
- Karar ve sonucu değerlendirmek ve izlemek

2.3.1.2. Congress'in Etik Karar Alma Modeli

Congress (1999), etik karar alma üzerine kapsamlı bir süreç modeli geliştirmiştir. Bu yönde göreceli basit, hatırlatıcı (mnemonic) etiğe dayalı beş maddelik bir model sunar. Ona göre bu süreçte ilk gereklilik, ikilemle ilgili kişisel, toplumsal, kurumsal, profesyonel değerlerin ve müracaatçının kendisinin incelenmesidir. İkinci gereklilik ise farklı kararların mümkün sonuçlarını hipotez etmeye ve ikilem çözümünün alternatif yollarını araştırmaya dayanır. Congress'e göre bu her iki adım, açık şekilde yararcı yaklaşım (utilitarian approach) ile şekillenmektedir (Esler, 2007: s. 101).

Congress'e göre etik karar almada, etik kodlar, sosyal hizmet uzmanları için sadece ilk adımı oluşturmaktadır. Sonrasında genellikle iki ilkenin rehberliği gerekmektedir. İlki yararlılık (beneficence); ikincisi ise, zararın yokluğudur (nonmalfeasance). Yararlı olma ve zarar vermeme ilkeleri, sosyal hizmet uzmanının etik kararında yararı en yüksek düzeye çıkarmayı ve kontrollü bir durumu (proactive stance) yaratmayı sağlamaktadır (Congress, 2000: s.9).

Congress, sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarında etik karar alma sürecini beş adımda göstermeye çalışmaktadır (Congress, 2000: s.10):

- Kişisel ve mesleki değerleri, müracaatçı değerlerini, kurumsal ve toplumsal değerleri incelemek
- Uygulanabilir etik standartlar, kanunlar ve yasal kurallar üzerine düşünmek
- Farklı kararlar, bunların olası sonuçları ve ilgili sistemler üzerindeki etkileri hakkında varsayımda bulunmak
- Profesyonel değerler doğrultusunda alınacak olan kararlardan kimlerin yarar sağlayacağı, kimlerin zarar göreceğini belirlemek
- Etik seçimler hakkında süpervizor ve meslektaşlara danışmak

2.3.1.3. Dolgoff, Loewenberg ve Harrington'un Etik Karar Alma Modeli

Dolgoff, Loewenberg ve Harrington (2005), değer hiyerarşisi içeren çizgisel bir etik karar alma modeli sunarlar. Bu model, Reamer'inki (1999) gibi problem belirleme ile başlamaktadır; kararın, denetlenerek uygulanması ve sonuçların değerlendirilmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu model şu adımları içermektedir (Esler, 2007: s. 102):

- Etik değerlendirme bölümü
- Etik normlar bölümü
- Etik ilkeler bölümü

Dolgoff'a göre etik değerlendirme bölümü, genellikle etik karar almayı izleyen, onunla aynı çizgide belirli adımlar içermektedir. Etik normlar bölümü, etik kodlarla ilgili ilkelere odaklanır; ancak etik kodlar, tikel problemi, kod içindeki iki ya da daha fazla kuralın çelişmesi durumunda bir şey söyleyememektedir. Bu yüzden etik ilkeler bölümü adını verdikleri üçüncü bölümü önermektedirler. Bu bölüm; henüz genel kabul olmasa da öncelikli seçime götürebilecek bazı etik ilkeler listesinden oluşmaktadır. Bunlar (Esler, 2007: 103): yaşamın korunması (müracaatçı ve başkalarının), eşitlik ve eşitsizlik (koşulların benzerliğine ya da farklılığına bakılması), özerklik ve özgürlük (ancak bireyler, kendilerine ve başkalarına zarar verme hakkına sahip değillerdir), en az zarar, yaşamın niteliği (bireysel ya da toplumsal), mahremiyet ve gizlilik, son olarak doğruluk ve tam açıklamadır.

Dolgoff, Loewenberg ve Harrington'un bu yaklaşımları bazı doğal problemler içermektedir. İlki, eleştiricilere göre sunulan liste, "karar alma" kavramının önemini baltalamaktadır. İkincisi, öncelik olarak seçilenler, bireysel eleştiriye açıktır. Sonuncusu ise; tikelliğe vurgu yapan listenin, çalışanların davranışları, müracaatçı ve başkalarının hakları, eşitlik gibi genel etik ilkeleri gelişi güzelce kombine ettiği yönündedir (Esler, 2007: s. 103).

2.3.1.4. Kapsayıcı Model (The Inclusive Model)

Chenoweth ve McAuliffe (2005) tarafından geliştirilen kapsayıcı model, etik karar alma modelinin süreç, yansıtıcı ve kültürel bileşkelerini içermektedir. Bu modelin dört özsel boyutu bulunmaktadır (Esler, 2007: s. 104):

- *Sorumluluk:* kişisel, profesyonel, kurumsal, yasal, kültürel ve sosyal bağlamda doğru ve adil olabilme
- *Eleştirel Düşünme*: Gelecekte daha iyi uygulamalar için başkaları tarafından dikkatlice irdelenmek
- *Kültürel Duyarlılık:* Kültürel uzmanlığın ve farklı değer konumlarının hesaba katılması
- *Danışma:* Kültürel duyarlılık ve kişisel düşünce konusunda yardım istemek, uygun şekilde tartışmak

Chenoweth ve McAuliffe'nin kapsayıcı modeli çerçevesinde etik karar almada sürecinde beş önemli adım bulunmaktadır. Her adımda, sosyal hizmet uzmanının cevaplaması beklenen sorular bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir (Bridges, 2012: ss.3–5):

1. *Adım: Etik İkilemi Tanımlamak*
   - Bu durum içerisinde birbiriyle yarışan etik ilkeler açık şekilde tanımlanabilir mi, eğer tanımlanabiliyor ise onların neler olduğunun açıklanması gereklidir. Eğer tanımlanamıyor ise, sosyal hizmet uzmanını, düşüncelerini açıklığa kavuşturmada uygun

birine danışma ihtiyacı içinde midir ve kültürel hassasiyetlik söz konusu mudur, gibi soruların cevaplanması gereklidir.

- Eğer sosyal hizmet uzmanı etik ikilem olduğu kararına sahip ise ikilem nerededir? Sosyal hizmet uzmanının karar alma rolüyle mi ilişkilidir? Bu durum daha sorumlu birine gönderilmeli midir?
- Sosyal hizmet uzmanı, etik ikilem durumuna aşina mıdır, yeni bir bilgiye ihtiyaç duyuyor mu ve bu ihtiyacını, geçmiş deneyimi ya da eleştirel düşünme gibi diğer bağlamlar bakımından öğrendikleri üzerinden karşılayabiliyor mu?

2. Adım: Haritalandırma Mantığı

- Bu durum kimi içermektedir ve kimi dışarıda bırakmaktadır? Dikkate alınması gereken kültürel faktörler bulunmakta mıdır?
- Etik ikilemi başkalarıyla paylaşmak uygun mudur? Bu, yalnızca orada bulunan sosyal hizmet uzmanının yüzleştiği bir etik ikilem midir, yoksa başkaları da yüzleşmiş midir? Sosyal hizmet uzmanı, bu aşamada kiminle konuşmalıdır?

3. Adım: Bilgi Toplama

- Profesyonel etik kodlar, protokoller, politikalar ya da prosedürler hangi rehberlikleri sağlamaktadır ve başka yasal hususlar var mıdır?
- Kişisel değerler, profesyonel gereklilikler ve kurumsal zorunluluklar arasında herhangi bir çelişki var mıdır ve bu çelişkiler, etik karar almaya ilişkin olarak mevcut problemle ilişkili midir?
- Bu ikileme ışık tutan araştırma literatürü, başkalarının deneyimleri gibi başka kaynaklar var mıdır?
- Bu aşamada yeni bilgi kazanımı için kime danışılabilir? Belirli türden kültürel bilgiye sahip olma gerekli midir, eğer öyleyse bunun için kime danışılmalıdır?

4. Adım: Alternatif Yaklaşımlar ve Eylem

- Değer konumlarının çeşitliliği düşünüldüğünde eylemde izlenecek mevcut bir yol var mıdır?
- Sosyal hizmet uzmanı, hangi temeller üzerine kararını verecektir ve eylemini nasıl haklılandıracaktır?
- Sosyal hizmet uzmanının atladığı başka alternatifler var mıdır ve o, bütün seçenekleri ölçüp tarttığından nasıl emin olmaktadır?
- Tercih edilebilecek seçenekler, kültürel ayrımcı ya da kültüre duyarsız olabilir mi?
- Aldığı kararla ilgili olarak sosyal hizmet uzmanı nasıl hissetmektedir ve farklı olarak yapması gereken bir şey var mıdır?
- Sosyal hizmet uzmanı, aldığı kararı nasıl uygulayacaktır?

5. Adım: Eleştirel Analiz ve Son Değerlendirme

- Önceki karar alma şekillerinden farklı olarak aldığı bu yeni karar biçimi ile sosyal hizmet uzmanı, ne öğrenmiştir?
- Sosyal hizmet uzmanı, etik değerlendirme ve karar alma süreci boyunca kültürel duyarlı davrandığından emin midir ve bunun güvenini hissetmekte midir?

2.4. Etik Değerlendirme ve Karar Alma Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler

2.4.1. Etik İkilemler

Etik ikilemi, ikilem çatısı altında ele alınan; fakat ikilem türlerinden kavramsal olarak ayrılan bir durum yapısı olarak tanımlayabiliriz. Ayrımın anlaşılabilmesi için öncelikle ikilemin ne olduğu görülmelidir. İkilem, kişinin iki şeyi aynı anda istemesi; aralarında bir tercih yapamaması ve iki şey arasında çatışma yaşaması durumudur (Kuçuradi, 2009: s.10). Görüleceği üzere bir durumun ikilem yapısına uygun olabilmesi için "isteme"yi barındırması zorunlu koşuldur.

İkilemlerin üç türü bulunmaktadır: Trajik ikilem, komik ikilem ve etik ikilem. Trajik ikilem, bir değerin başka bir değerle çatışması ya da aynı değerde/değerlilikte

olan iki şeyin birbiriyle çatışması durumudur (Kuçuradi, 2009: s.10). Burada bir değeri korumanın başka bir değeri yok edişi söz konusu olup istenilen ile gerçekleştirilen arasındaki ilişki zorunludur. Ortadan kaldırılan/yok edilen değer, bir insanın yaşamı olabileceği gibi bir tasarısı, bir isteği, bir inancı, bir yetisi de olabilir. Ortadan kaldıran, yok eden değerse buna eşit bir değerdir (Kuçuradi, 2009: s.11). Trajik zorunluluğun bu koşulunun, antropolojik ve ontolojik olarak insanın uyumsuz/çatışan varlık yapısıyla ilgili olduğunu söyleyebiliriz.

İkinci ikilem türü olan komik ikilem, değersiz iki şeyin birbiriyle çatışmasını ifade eder. Bu tür çatışmada kişilerin psikolojik doyumsuzlukları söz konusudur. Örneğin acı bir duruma düşme korkusu ile para sevgisinin çatışması gibi. (Kuçuradi, 2009: s.42). Kuçuradi'ye göre trajik çatışma ile komik çatışma, yalnız olması gerekeni değil, olan biteni de araştırma sınırları dışında bırakmayan etiği ilgilendiren çatışmalardır; ancak bunlar etik ikilemden farklıdırlar. Burada araştırma konusu gereği asıl üzerinde duracağımız çatışma türü etik çatışmadır.

Etik çatışma/ikilem, değerli bir şeyin değersiz bir şeyle başka deyişle yüksek[13] değerlerin vasıta[14] değerlerle çatışması durumudur (Kuçuradi, 2009: s.43). Müdahale sürecinde sıklıkla karşılaşılan bu çatışma türünde, istenilen ile gerçekleştirilen arasındaki ilişki rastlantısaldır. Bunun nedeni kişinin yetersiz etik bilgisinden dolayı değer olmayanı değer sanması ve o yönde karar almasıdır, başka deyişle kişinin istemesini değer/değerli olanın değil; ihtiyaçların, hazların, idealize edilmiş değer yargılarının vb. belirlemesidir. Ancak kişinin istemesi, insan değerinin bilgisinde temel buluyorsa çatışma yok olur ve etik olan yönünde karar alınır.

İkilem türlerinden görüleceği üzere her ikilem, etik ikilem değildir. Reamer'e göre etik ikilem, çekirdek değerler içinde köklenen profesyonel görev ve zorunlulukların çatışması, uyuşmazlığıdır (Reamer, 1999, akt., Bibus, 2013: s. 34).

[13] Yüksek değerler; sevgi, dürüstlük, sözünde durma vb. Bkz., T. Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, Doğu-Batı. Yayınları, 2014.

[14] Vasıta değerler; çıkar/menfaat, maddiyatı korumak gibi araç değerlerdir. Örneğin "vasıta bir değer"i, parasını korumak, borçlarını ödememek için Strepsiades'in aç, susuz kalmaya, dövülmeye razı olması. Dayaktan korkmadığını göstermekle, başkalarının gözünde kahraman görüneceğini düşünür; oysa niyeti parasını korumaktır. Bkz., Kuçuradi, I. *Sanata Felsefeyle Bakmak*, TFK yayınları, 2009, s.41.

Örnek olarak; 'ikili ilişki' ilkesinin, müracaatçıyla rastlantısal karşılaşan bir sosyal hizmet uzmanı üzerinde etik çatışma yaratıp yaratmayacağı durumu incelenebilir. Özellikle küçük yerleşim yerlerinde sokakta herhangi bir hizmet için ücret ödendikten sonra hizmeti verecek kişinin müracaatçı olduğunun öğrenilmesi, çatışma olarak yaşanabilmektedir. Çoklu ilişkiye girilmemesi ilkesi yönünde ücretin geri alınıp hizmetten vazgeçilmesi davranışı, müracaatçının güçlenme istek ve hedefini olumsuz etkileyebilir ve kendisini değersiz hissetmesine yol açabilir. Tersi durumda sosyal hizmet uzmanı, hem meslek elemanı hem de müracaatçısından hizmet satın alan kişi olarak belirir. Sosyal hizmet uzmanının bir taraftan müracaatçısının toplumda güçlenmesini ve yaptığı işi desteklemeyi istemesi, öte taraftan ondan hizmet satın alan kişi/müşterisi olmamayı istemesi, yani iki şeyi aynı anda istemesi, bir çatışma durumudur.

İlke ve sorumlulukların her tek durumda geçerli olması, örnekte olduğu gibi ortaya istenmeyen etik sorunlar çıkarabilmektedir. Etik ilke ve zorunlulukların öncelikli amacı, müracaatçının insan değeri, onurunu ve adaleti korumak olduğundan çatışma durumunda, amaç korunarak eylemin değer yönünde gerçekleştirilmesine çalışılır.

Etik olarak hangi eylemin doğru ve haklı ya da yanlış olduğunu saptamak, etik ikilemin yapısını doğru anlamayla ilişkilendirilebilir.[15] Etik ikilemin çözümünde önemli olan, mantıklı bir çıkış yolunun bulunması değil; değeri korumanın ya da daha az değer harcanmasına yol açan eylemin tercih edilmesidir. Bunun için kişisel ve ahlaki yargılar parantez içine alınabilirse insanın değerine götüren seçim daha açık olmakla birlikte sosyal hizmet uzmanının epistemolojik ve etik dayanağının güçlü olması gereklidir. Uygulamada epistemolojiye ve etik bilgiye sahip olmanın yanı sıra deneyim bilgisine sahip olma da önemlidir. Robison ve Reeser'e göre, özellikle etik karar alma aşamasında çatışmalı durumların çözümü, büyük ölçüde deneyimi gerektiren uzmanlık becerisine dayanmaktadır. Etik ikilem durumunda Robison ve Reeser, deneyimi, etik kodların rehberliğinin üstünde tutarak, doğru karar

[15] Böyle bir ilişkilendirme, sıklıkla karıştırılan diğer ikilem türlerini de ayırmamızı sağlar.

için izlenmesi gereken beş adım önermektedirler. Bunlar şu şekildedir (Robison ve Reeser, 2002: s. 16):

- Müracaatçıların yaptıkları şeyi niçin yaptıklarını anlamaya çalışmak
- Müracaatçıların düşüncelerinin ve amaçlarının ne anlama geldiğini belirlemek
- Çeşitli eylemlerinin kime/kimlere zarar verebileceğini belirlemek, eylemlerinin önemlerinin neler olduğunu, başka deyişle değer içerip içermediklerini belirlemek
- Zararları azaltmak için en iyi ne yapılabileceği konusunda karar almak
- Daha iyi çözümler üretmenin hangi yollarla, nasıl yapılabileceği konusunda karar almak

Sosyal hizmet uzmanlarının pratikte en fazla karşılaştıkları etik ikilemler, Gray ve Gibbons'a göre; gizlilik, kendi kararını tayin, bölüştürülen kaynaklar, yasalar, politikalar, mevzuat/düzenlemeler, idareyle/yönetimle ve toplumla ilgili uygulamalardır (Gray ve Gibbons, 2007: s. 231). Bunlar arasında en yaygınlarından ikisi yasa/mevzuat ve gizlilik ilkesinden kaynaklanan etik ikilemlerdir. Banks'e göre yasalardan kaynaklı etik ikilem yaşanmasının sebebi, yasaların, sosyal hizmet uzmanlarını etik bakışla eylemeye zorunlu kılmada yeterli olmamalarıdır (Banks, 1995; Akt. Giannou, 2009: s. 42). Bir diğer yaygın etik ikilem ise, 'gizlilik' ilkesine yönelik olanlardır. Gizlilik, müracaatçıyla kurulan güvene dayalı olarak özel hayatın korunmasını ve elde edilen bilgilerin müracaatçının izni olmadan paylaşılmamasını ifade etmektedir; ancak mesleki ve yasal zorunluluklar karşısında müracaatçıya önceden gizliliğin sınırlarına ilişkin bilgi verilmesi etik gereklilik olarak görülmektedir (SHUD, 2004: s. 4). Gizlilik ilkesinin uygulanmamasının yasal olarak mümkün olabileceği durumları Zastrow yedi adımda belirtmektedir (Zastrow, 2004: s. 110):

- Müracaatçı, bilginin açıklanmasına ilişkin yazılı olarak yetki vermişse
- Meslek elemanı bir ceza davasında tanıklık yapmak için çağrılmışsa
- Müracaatçı meslek elemanına dava açmışsa
- Müracaatçı intihar tehdidinde bulunmuşsa
- Müracaatçı meslek elemanına zarar verme tehdidinde bulunmuşsa
- Meslek elemanı bir çocuğun suç işlediğini, yetişkinler tarafından bir suçta kullanıldığını ya da bir suç eyleminin mağduru olduğunu fark ettiyse
- Çocuk istismarı ya da ihmali kanıtı varsa

Zastrow'un yasal bildirim yükümlülüğü ile gizliliğin çatışması durumunda dile getirdiği bu ilkeler, müracaatçıda yaşanacak zararı pek odağa almayan norm niteliğindeki ilkelerdir. Oysa IFSW tarafından belirlenen etik sorumluluklarda, konu ayrımı (intihar, çocuk istismarı, suç işleme vb.) yapılmaksızın müracaatçıya zarar riski bulunmadıkça gizlilik ilkesinin mevzuat ve yasalarla uyuşmazlık olsa dahi korunmasının altı çizilmektedir.[16] Benzer şekilde Robison ve Reeser de bunları, zarar riskleri söz konusu olduğunda ve daha zor durumlarda yardımcı olmada yetersiz görürler; çünkü bazı hallerde gizliliği korumanın ya da deşifre etmenin zarar ile sonuçlanıp sonuçlanmayacağı öngörülememekte ya da bundan emin olunamamaktadır. (Robison ve Reeser, 2002: s. 27). Burada Gottfried'in aktardığı şu vaka örnek olarak verilebilir: Ayrı yaşayan ve aile danışmanlığı seanslarına katılan çiftlerden birinin, bir görüşme sonrası sosyal hizmet uzmanını arayarak "karısı olmadan yaşayamayacağını, yaşamına son vereceğini söylemesi" durumunda sosyal hizmet uzmanının bilgiyi saklı tutması, tutmaması kadar kritik bir öneme sahiptir. Sosyal hizmet uzmanı, hiçbir zaman müracaatçının anlattığı durumun gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinden emin olamaz; fakat gizliliği sürdürme ya da gerçekleşebilme ihtimaline karşı gizliliği deşifre edip ilgili birimlere bildirme şeklinde bir seçim yapmak zorundadır. Burada bir yaşam değerini koruma ile gizlilik ilkesini ihlal etme ya da yaşam değerini harcama ile gizlilik ilkesini koruma gibi bir etik ikilem söz

[16] Bkz., http://www.shudernegi.org/?pnum=42&pt=+Etik+%C4%B0lke+ve+Sorumluluklar

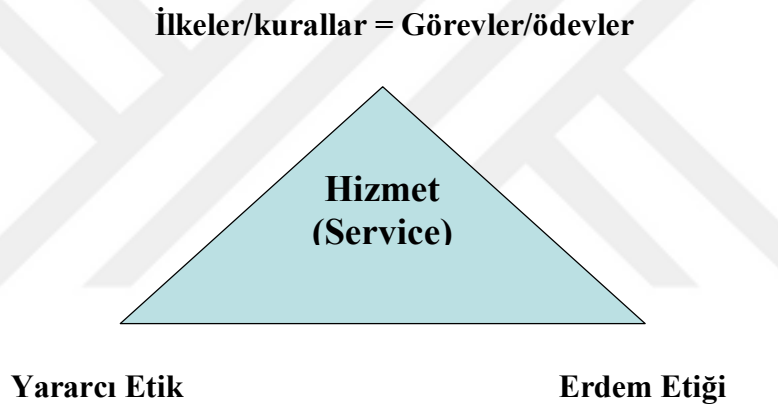
konusudur. Gottfried'in paylaştığı bu vakada[17] sosyal hizmet uzmanı, kendisini bekleyen müracaatçıları olduğundan dolayı müracaatçısının adresine gidemez; sadece onu geri aramaya çabalar. Ertesi gün yerel gazetelerden müracaatçının eşini ve kendisini öldürdüğü haberini öğrenir.[18]

Gizliliğin korunmasının, her tek durumda geçerli olması, vakada olduğu gibi bazı hallerde değer harcanmasına yol açabilmektedir. Ancak müracaatçı anlatıları üzerinden gizlilik ilkesini harcama, ortaya başka türden bir insan problemini çıkarmaktadır. J. Baudrillard, bu tarz problemlere 'olay olmayan olay' demektedir. Baudrillard'a göre 'olay olmayan olay' gerçekleşip gerçekleşmemesi, sürece bağlı olan şeylerin önceden öngörülüp müdahale edilmesiyle ortaya çıkabilecek zararın önlenmesidir. Örneğin işlenileceği düşünülen bir suçun, işlenip işlenmeyeceğine bakılmaksızın önlenmesi ve hatta cezalandırılmasıdır (Baudrillard, 2005: s. 116). Müracaatçının paylaştığı bilginin deşifre edilmesi, onun kişi bütünlüğü değerine ve onuruna, zarar verebilir. Öte taraftan, elde edilen bilginin, gizli tutulması ve söz konusu eylemin gerçekleşmesi durumunda ise bir yaşam değeri yok olabilir.

Öyleyse sosyal hizmet uzmanı, müracaatçısıyla görüşme esnasında suç belirtisiyle ya da suç işlemeye yönelik eğilimle karşılaştığında ne yapmalıdır? Gizliliği korumalı mıdır yoksa yasal kurallar çerçevesinde ilgili birim ve kişilerle paylaşmalı mıdır? Gizliliğin bozulması, güvenin bozulmasına yol açacağından ve müracaatçının kişi bütünlüğü ve onuruna zarar verme olasılığı taşıdığından sosyal hizmet uzmanının değerlendirmesini doğru yapabilmesi kritik önem taşır. Burada sosyal hizmet uzmanının, müracaatçısını ne kadar iyi tanıdığı/anladığı, onun içinde bunduğu olanakları ne ölçüde bildiği, güçlü ve zayıf yönlerini ne derece saptayabildiği, kısacası 'müracaatçının kim olduğu, eylem ve yaşantı olanaklarının ne olduğu' sorusunun içini doğru doldurabilmesi, öngörülebilir sonuçlara ulaşması açısından önemlidir. Ancak bu tarz değer ve etik zorunlulukların çatışması durumuna Bibus, daha farklı bir çözüm olarak etik teorilerin ve deneyimin bilgisini önerir. Bibus'a göre, bu çelişki sürecinde ahlak felsefesinin teorik yaklaşımları izlenebilirse, değerlendirme ve karar aşamasında mümkün olabildiğince mantıklı sonuçlar elde

[17] Bkz., Gottfried, K. S. *Understanding and Using the NASW Code of Ethics, Privacy and Confidentiality* Cases7. s.36.
[18] Bkz., age.

edilebilir (Bibus, 2013: s. 34). Ona göre sosyal hizmet uzmanlarının, etik ikilemle yüzleştiklerinde deontolojik, yararcı ve erdemci teoriler üzerine düşünmeleri, eylemlerine sağlam perspektif sağlamaktadır; çünkü bütün yaklaşımları birlikte kullanmak, tek yönlü bakışın yol açacağı hataları önlemeye yardımcı olmaktadır (Bibus, 2013: s. 41). Bibus'un burada kast ettiği; etik güçlükler karşısında ne tek başına Kant'ın iyi niyete dayalı ödev etiğinin, ne tek başına en fazla insanın en fazla mutluluğunu hesaplayan yararcılık anlayışının ne de tek başına değerlendirenin erdemli karakterinin -kişi özelliği- yeterli oluşudur. Bu nedenle temele Kant'ın ödev etiğini yerleştirmekle beraber bütüncül bir bakışı önermektedir. Bunun için Bibus, James Svara tarafından geliştirilen etik üçgen (ethics triangle) analizinin şu şekilde sosyal hizmete uyarlanmasından bahsetmektedir:

Şekil 1: Etik Üçgen Analizinin Sosyal Hizmete Uyarlanması

Bibus'a göre ilk olarak üçgenin tepesinden başlamak, sosyal hizmet uzmanlarına "eylemde bulunma için nasıl bir göreve/ödeve (deontolojik etik açısından) sahip olduklarının" ve yüzleştikleri etik ikilem faktörünü açıklayabilmelerinin bilgisini sağlamaktadır. (Bibus, 2013: s. 42). Üçgenin taban noktasında bulunan erdem etiği, sosyal hizmet uzmanının erdemli bir karaktere ve değerli yaşantıya sahip olması gerektiğine işaret etmektedir. Bu, sosyal hizmet uzmanının kararını verirken dikkatini bilgi, beceri ve sistematik yaklaşım üzerine odaklamasını sağlamakla birlikte empati, sevgi, şefkat, cesaret gibi erdemlere sahip olması gerekliliğini vurgulamaktadır. Üçgenin bu noktası, sosyal hizmet uzmanının, sadece etik ilkeleri uygulayabilir olması değil, aynı zamanda etik bir kişi olması

anlamını temsil etmektedir. Diğer noktadaki yararcı etik ise, sosyal hizmet uzmanının değerler, haklar, ilkeler, kurallar ve ödevlerin rasyonel analizinde kısa ve uzun dönemli sonuçları hesaba katmasını ve eylemlerinin sonuçlarının mümkün olabildiğince en az zarar içermesini, yarar unsurunu ölçüt almasını ifade etmektedir (Bibus, 2013: s. 43). Görüleceği üzere Bibus, yarar unsurunun tepesine ödev etiğini yerleştirmekte ve bunu değerlendirenin etik yaşantı özelliğiyle birleştirmektedir.

Etik ikilem karşısında tek taraflı bakış açısı, karşılaşılan sorunun çözümünü daha fazla güçleştirmektedir. Bu yönde Congress, sosyal hizmet mesleğinin doğasında deontolojik düşüncenin olduğu; ancak etik ikilem karşısında sosyal hizmet uzmanlarının, teleolojik argümana, yani yararcılığa dayanarak karar aldıkları tartışmasını dile getirmektedir (Congress, 2000: s. 9). Bu tartışmaya, Bibus'un etik üçgeninin ışık tuttuğunu ve etik ikilemin çözümü konusunda sosyal hizmet uzmanlarına bütüncül bir bakış açısı sağladığını söyleyebiliriz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırma; katılımcıların yaşamlarının, sosyal dünyalarının anlam ve deneyim boyutlarını inceleyen, onların kendi bakış açılarına ve öznel deneyimlerine öncelik veren bir modeldir (Fossey, Harvey, McDermott ve Davidson, 2002: s. 730). Nitel araştırmada; araştırmacının açıklama ve yorumları ile katılımcıların kendi kelimelerini içeren alıntılarının yan yana kullanımı, araştırmacının veriler hakkındaki iddialarının özgünlüğünün değerlendirilebilmesi konusunda okuyucuya yardım eder (Fossey, Harvey, McDermott ve Davidson, 2002: s. 730).

Nitel araştırmanın Fenomenoloji (phenomenology), Etnografi (ethnography), Gömülü teori (grounded theory) ve Örnek olay (case study) olmak üzere farklı desenleri bulunmaktadır. Araştırmada bu desenlerden olan fenomenolojik desenden yararlanılmıştır. Fenomenoloji, insanlar tarafından deneyimlenen olayın özünü ve anlamını çözümlemeye çalışır. Fenomenolojik desen, insan bilimlerinde varlığın özünü kavramak için onu bilinç içeriklerine ulaştırmayı sağlayan anlam birimlerinden hareket eder. Başka deyişle görerek, aydınlatarak, anlam belirleyerek ve anlam ayrımı yaparak yol alır. Aynı zamanda karşılaştırır, ayrım yapar, bağlar, ilişkiye sokar, parçalara böler, öğelerine ayırır (Husserl, 2003: s. 83). Fenomenolojik desenin bu işlevi ile katılımcının, araştırma konusuna ilişkin olay(lar)a nasıl anlam yüklediği, onları nasıl algıladığı ve kavramlaştırdığı anlaşılmaya çalışılır. Bu araştırmada da sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar süreçlerinin etik olup olmadığını belirlemenin yolu olarak onların bilgi, yaklaşım, yaşantısına ilişkin deneyimlerine odaklanılacağından fenomenolojik desenin bu amaca en uygun desen olduğu düşünülmüştür. Böylece yapılan değerlendirmelerin özünün ve anlamının yakalanması hedeflenmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Mersin ilinde çalışan tüm sosyal hizmet uzmanları oluşturmaktadır. Örneklemin seçilmesinde ise, öncelikle araştırma konusu dikkate alınarak uygun teknik türü belirlenmiştir. Bu yönde araştırma, belirli düzeyde bilgi, beceri ve deneyim gerektirdiğinden, kriterli örneklem (sampling criteria) tekniği tercih edilmiştir. Kriterli örneklem, araştırmanın konusuyla ilgili olarak belirlenen niteliklere sahip kişilerin, olayların, nesnelerin ya da durumların seçilmesidir.

Araştırma süresinin ve araştırma evreninin geniş olmaması nedeniyle kriterli örneklem kapsamına 01 Nisan 2016- 01 Temmuz 2016 tarihleri arasında, Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu Mersin İli Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliğine bağlı hastanelerde, ASPB bünyesinde Mersin İl Müdürlüğüne bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü altındaki kuruluşlarda ve Mersin Adli Yargı İlk Derece Mahkemesi Adalet Komisyonu Başkanlığına bağlı aile ve çocuk mahkemelerinde çalışmakta olan sosyal hizmet uzmanları seçilmiştir. Kriterler kapsamında araştırmaya 22 sosyal hizmet uzmanı dâhil edilmiştir.

Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanları aşağıdaki kriterlere göre belirlenmiştir:

1) Sosyal hizmet lisans mezunu olmak
2) En az beş yıl deneyimli olarak çalışıyor olmak

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla sosyal hizmet uzmanlarının onayı ve bilgilendirilmesi için Katılımcı Bilgilendirme Formu (EK 1), katılımcıyı tanımak amacıyla oluşturulan Kişisel Bilgi Formu (EK 2) ve sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar alma süreçlerini etik açıdan değerlendirebilmek amacıyla oluşturulan Örnek Vaka Formu (EK 3) kullanılmıştır.

3.3.1. Katılımcı Bilgilendirme Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan Katılımcı Bilgilendirme Formu, sosyal hizmet uzmanlarını araştırma ve araştırmacı hakkında bilgilendirmek için hazırlanmıştır. Çalışmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının isim, soyadı istenmekte ve çalışmaya gönüllü olarak katıldıklarını beyan etmeleri beklenmektedir.

3.3.2. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan sosyal hizmet uzmanlarının demografik, mesleki ve etik eğitim ile ilgili (yaş, cinsiyet, eğitim, çalışma alanı, hizmet içi eğitim durumu, etik eğitim ve etkinliklere katılım durumu, kurumsal sorumlulukları, mesleki uygulamada karşılaştıkları zorluklar, çatışma türleri ve bunları çözme yolları) bilgilerinin sorulduğu toplam 20 sorudan oluşan bir formdur. Etik değerlendirme ve karar, bir bilgi sorunu –değer, etik ilke, deneyim vb.– olduğu için bu formun amacı yalnızca katılımcıyı tanımaya yöneliktir.

3.3.3. Örnek Vaka Formu

Örnek Vaka Formu, sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar alma süreçlerini etik açıdan değerlendirebilmeye yönelik hazırlanmış bir formdur. Formun hazırlanması sürecinde; yurt dışı literatüründen[19] ve sosyal hizmet alanında uzun yıllardan beri çalışmakta olan Prof. Dr. Yüksel Baykara Acar ve Doç. Dr. Arzu İçağasıoğlu Çoban ile sosyal hizmet uzmanı Mansur Seyitoğlu'nun görüşlerinden yararlanılmıştır. Süreç sonunda veri formu, sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve kararlarını yazılı hale getirebilecekleri şekilde üç örnek vakadan oluşturulmuştur. Vaka sayısının üç olarak belirlenmesinin amacı; sosyal hizmet uzmanlarının doğru ya da yanlış değerlendirmelerinin tesadüfi özellikte olanlarının belirlenmesidir. Bu yönde vakaların birinde doğru, ötekisinde yanlış değerlendirmede bulunan sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme süreçlerinin etik olup olmadığını değerlendirmede üçüncü vaka belirleyici olarak eklenmiştir.

[19] Yurt dışı literatüründe yalnızca etik karar alma üzerine yapılan araştırmalara rastlanılmıştır. Etik karar üzerine araştırmalar için Bkz., Ethical Dilemmas for Social Workers in Direct Practice, Journal of Social Work Values and Ethics, http://www.socialworker.com/jswve. Diğerleri için bkz., http://www.jswvearchives.com.

Vakalar, aynı zamanda ikilem özelliği taşımaktadır. Bu yönde vakalara ait ikilemler aşağıdaki başlıklar altında geliştirilmiştir:

a. "*Madde Kullanan Çocuk*": Sosyal hizmet uzmanının, yasal olarak bildirim yükümlülüğünü yerine getirme ya da getirmeme sonucu, çocuğun yaşam bütünlüğünde ortaya çıkabilecek değer sorunları durumu
b. "*Akranlar Arasında Yaşanan Cinsel İstismar*": Sosyal hizmet uzmanının, suç olgusu, toplumsal kurallar, ahlak, eğitim ve yasal yükümlülükler karşısında çocukların insan ve kişi olanaklarını geliştirip geliştirememe durumu
c. "*Cinsel İstismar*": Sosyal hizmet uzmanının, gizlilik ilkesi ve yaşam değeri karşısında doğru eylemi gerçekleştirip gerçekleştirememe durumu

Her bir vaka üç alt sorudan oluşmaktadır. Bu sorular, sosyal hizmet uzmanlarının, sosyal hizmet eğitimi boyunca rehber edindikleri "müracaatçıya yönelik planlı değişim modeli"nin aşamalarından alınmıştır.

- Bu vakayı nasıl değerlendirirsiniz?
- Vakaya ilişkin nasıl bir müdahale planı yaparsınız?
- Değerlendirme ve müdahale planınızda yararlandığınız unsurları belirtiniz?

Araştırma amacını ölçmek için örnek vakaların tercih edilmesinin sebebi, doğrudan sorulduğunda yönlendirme etkisi içeren ve belirli etik ayrımlara ilişkin farkındalıklarının yakalanmasının güç olacağı değer, değerler, değer yargısı, değerlendirme, etik, ahlak gibi kavramları, sosyal hizmet uzmanlarının kendi kelimeleri ve anlam yüklemeleri üzerinden saptayabilmek içindir. Bir diğer deyişle sosyal hizmet uzmanlarına; değer ve ilke problemi görüp görmedikleri, vakanın içerik sınırları dahilinde bilgisel koşulları hesaba katıp katmadıkları, çatışmayı fark edip etmedikleri, fark etme durumunda nasıl tanımladıkları gibi etik terim içerikli sorular doğrudan sorulduğunda yanıltıcı cevaplar alınması ihtimaline karşın; ilk iki soru üzerinden, sosyal hizmet uzmanlarının etik değerlendirmeye ve karar almaya ilişkin kendi anladıkları ve algıladıkları şeylerin açığa çıkması beklenmektedir. Bu

nedenle vakaların temel özelliği, teorik dilde etik terimler ve ifadeler içermemesi, ilgili kanun maddelerine, mevzuat ve yönetmelik bilgilerine yer vermemesi fakat aynı zamanda çatışma/ikilem durumunu içermesi olacaktır.

Vaka formunda yer alan üçüncü soru, ilk iki soruyu tamamlayabilmesi ve bu sorulardan çıkarılamayacak bilgilere ulaşılabilmesi amacıyla eklenmiştir. Yapılan ön deneme çalışması sonucunda, sosyal hizmet uzmanlarının bu soruya verdikleri cevaplar ile değerlendirme ve karar aşamalarında belirttikleri ifadelerin tam olarak uyuşmadığı, hatta kimi noktalarda çelişki doğurduğu görülmüştür. Bu, ilk bakışta tezat bir bilgi gibi görünse de araştırma amacı bağlamında yeni bir bulgudur. Bu nedenle vaka formunda herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. Böylece üçüncü soru, katılımcıların değerlendirme ve karar ifadelerinde yararlandıklarını belirttikleri unsurlar ile ilk iki soruda değerlendirme ve kararlarını yansıtan ifadeler arasında bir tutarlılık olup olmadığını belirleme işlevi de taşımış olmaktadır.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmaya başlanılmadan önce Kocaeli Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan izin alınmıştır. Sonrasında Sağlık Bakanlığı Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu Mersin İli Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliğinden, ASPB Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığından ve Mersin Adli Yargı İlk Derece Mahkemesi Adalet Komisyonu Başkanlığından araştırma için izinler alınmıştır.

Veri toplama sürecinde öncelikle araştırma amacının ölçülebilirliğini test edebilmek ve bu yönde gerekli düzeltmeleri yapabilmek için Şubat 2016 tarihinde kamu hastanelerinde çalışan beş sosyal hizmet uzmanıyla ön deneme yapılmıştır. Ardından yapılan ön denemenin sonuçları analiz edilerek veri formlarının araştırma amacını ölçebilirliğine kanaat getirilmiştir. Böylece formlarda herhangi bir değişikliğe gidilmeksizin verilerin toplanması sürecine geçilmiştir. Ön deneme uygulanan sosyal hizmet uzmanları örneklem grubuna dâhil edilmiştir.

Araştırmaya katılım, gönüllülük esasına dayalı olduğundan, araştırmacı tarafından sosyal hizmet uzmanlarına araştırma hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

Ardından sosyal hizmet uzmanları tarafından katılımcı bilgilendirme ve onam formu onaylanmıştır.

Verilerin toplanması, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki çalışma ortamlarında ortalama 30–40 dakika süre içerisinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri, sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar alma süreçlerini etik açıdan test etmeye yönelik olduğu için veri formlarını, sosyal hizmet uzmanlarının kendi başlarına ve yazılı olarak doldurmaları istenmiştir. Gerekli açıklama, "Katılımcı Bilgilendirme Formu"nda ve görüşme öncesinde sözlü olarak yapılmıştır. Bu süreçte veri formları katılımcılara elden ulaştırılmış ve katılımcıların tamamlaması beklenerek elden teslim alınmıştır. Yalnızca bir sosyal hizmet uzmanına fiziki olarak ulaşılmaması nedeniyle bu sosyal hizmet uzmanının araştırmaya katılımı eposta yoluyla sağlanmıştır.

3.5. Verilerin Çözümlenmesi

Bu çalışmada sosyal hizmet uzmanlarının verilen vakalara ilişkin değerlendirmelerini ve kararlarını yazılı hale getirmeleri istenmiştir. Elde edilen bu dokümanlar içerik analizine tabi tutularak analiz edilmiştir.

İçerik analizi, metin içeriği toplama ve analiz etme tekniğidir. İçerik iletilebilen sözcükler, anlamlar, resimler, semboller, düşünceler, temalar veya herhangi bir iletiye gönderme yapar (Neumann, 2010: s. 466). İçerik analizinde yapılar, bir kodlama sistemi ile işlemselleştirilir. Kodlama sistemi, araştırmacının analiz birimine bağlıdır. Birimler; bir kelime, cümle, tema, hikâye konusu, gazete makalesi, özellik vb. olabilir. Kodlama sistemi, analiz edilecek metinde dört özellik belirler (Neumann, 2010: s. 469):

Sıklık: Bir şeyin olup olmadığını, oluyorsa ne sıklıkta olduğunu gösterir.
Yönelim: İçerikteki mesajların yönünü bir devamlılık çizgisi boyunca (örn: olumlu ya da olumsuz, destekleyici ya da karşı) belirtir.
Yoğunluk: Bir yönelimdeki mesajın şiddeti ya da gücünü gösterir
Alan: Bir metindeki mesajın boyutlarını ya da ona ayrılan yeri gösterir.

Dokümanların içerik analizi yapılırken, bir diğer deyişle kodlama sistemi geliştirilirken Fenomenolojik desenden yararlanılmıştır. Bu desende; ayırma/kesimleme, kombinasyon, azaltma/zayıflatma, ekleme/pekiştirme, ikame/ yerine geçirme şeklinde beş teknik bulunmaktadır (Mayring, 2000: s. 48). Araştırmada sosyal hizmet uzmanlarının yanıtlarından öz ifadelerin bulunmasına ve ardından diğer ifadeleriyle neyi kastettiklerine odaklanıldığı için izlenebilecek en uygun teknikler olarak azaltma ve ikame tercih edilmiştir. Azaltmada, her bir cümle en çekirdek ifade kalıncaya kadar eksiltilecektir. İkamede ise, aynı cümlenin önerdiği fikre bağlı kalınarak tekrar "ikame" cümleler yazılacak, böylece azaltma ve ikamelerde değişmeden kalan (daha doğrusu çeşitlendirme ve indirgemelerde en anlamlı olan) ortaya koyulmuştur (Gümüş, 2007: ss. 172–173).

Bu aşamada araştırmanın bilimsel niteliği ve nesnelliği açısından öncelikle kodlama yönergesi üzerinde durulmuştur. Alanda yapılmış çalışmalar incelendiğinde, farklı konu bağlamlarında literatür taramalarıyla (literature review) karşılaşılmasına karşın ne araştırma konusu ne de başka bir konuda önceden hazırlanmış bir kodlama yönergesine rastlanılmıştır. Bunun nedenini; araştırmalarda tercih edilen yöntemsel tekniklere ve bazı konularda (kodlama yönergesinin olması beklenen) çok az çalışmanın bulunmasına bağlayabiliriz. Alana ilişkin söz konusu durum nedeniyle, çalışmanın nesnelliği açıcından öncelikle araştırmacı tarafından, etik değerlendirme ve karar alma literatürü göz önünde bulundurularak kodlama yönergesi oluşturulmuştur (Kodlama Yönergesi: EK 4).

Kodlama yönergesi iki bölümden oluşturulmuştur: İlki, etik değerlendirme ve karar alma; ikincisi, etik olmayan değerlendirme ve karar almadır. Burada her bir kriterin oluşturulmasında dayanılan literatür ayrıntısıyla verilmiştir. Kodlama yönergesinde izlenen adımlar aşağıdaki şekildedir:

Etik Değerlendirme ve Karar Alma Bölümü

1. Anlama Etkinliği

Anlama, bir şeyin yapı bütünlüğünün görülüp kavranmasıdır (Kuçuradi, 2013: s.56). Buna o şeyin insanla ilgisi bakımından bütünlüğünde doğru görülmesini de ekleyebiliriz. Bir eylemin ve durumun doğru anlaşılabilmesi için bunu

kimin ve ne koşullarda yaptığının bilinmesi gereklidir. Bundan dolayı aşağıda yer alan eylemi anlama, durumu anlama ve müracaatçıyı anlama adımları birbiriyle iç içe yürüyen adımlardır.

1.1. Müracaatçının Eylemini Anlama

Burada müracaatçının eylemini anlamak için;

- *Müracaatçının eylemini gerçekleştirmesinin arkasındaki değerlendirmesini anlama*: Eylemin hangi düşünceden (bir çıkarı koruma düşüncesi, insanın değerini koruma düşüncesi vb.) yola çıkılarak gerçekleştirildiğine bakılır.
- *Müracaatçının eylemi gerçekleştirme amacını, hedefini anlama*: Eylemle ne yapılmak ve nelere erişilmek istendiğine bakılır.
- *Müracaatçının eylemi nasıl gerçekleştirdiğini anlama*: Eylemin gerçekleşme biçimine bakılır.
- *Eylemin gerçekleştiği koşulları anlama*: Eylemi ortaya çıkaran koşulların bilgisine bakılır.

Bu aşamanın oluşturulmasında; Bisman'a ait "*Sosyal Hizmet Değerlendirmesi"* (Social Work Assessment), Tomlinson ve Philpot'a ait "*Bir Çocuğun İyileşme Yolculuğu: Travmatize Olmuş Çocuklarla Değerlendirme ve Planlama*" (A Child's Journey to Recovery: Assessment and Planning with Traumatized Children) ve Kuçuradi'ye ait "*Etik*" çalışmalarından yararlanılmıştır.

1.2. Müracaatçının Durumunu Anlama

Bisman'a göre, bu süreçte sosyal hizmet uzmanının, müracaatçıyı ve onun durumunu anlaması şarttır (Bisman, 1999: s. 240). Burada müracaatçının durumunu anlamak için;

- *Durumun etkilerini saptama*: Durumun neye yol açtığını, durumun içinde aktif veya pasif olarak bulunan kişileri belirlemektir.
- *Durumu saptama/adlandırma/tanımlama:* Müracaatçının içinde bulunduğu koşulları kavramak ve olan biteni insansal durum açısından adlandırmaktır.

Bu aşamanın oluşturulmasında; Bisman'a ait "*Sosyal Hizmet Değerlendirmesi"* (Social Work Assessment),Tomlinson ve Philpot'a ait "*Bir Çocuğun İyileşme*

Yolculuğu: Travmatize Olmuş Çocuklarla Değerlendirme ve Planlama" (A Child's Journey to Recovery: Assessment and Planning with Traumatized Children) ve Kuçuradi'nin "*Etik*" çalışmalarından yararlanılmıştır.

1.3. Müracaatçının Yaşantısını Anlama:

Bir kişinin bir eyleminin, bir kararının veya bir tutumunun doğru değerlendirilebilmesi, bunu değerlendirenin, o kişinin yapı bütünlüğünü tanımasını, onun nasıl bir insan olduğunu, bu eylemi yapanın kim olduğunu bilmesini; ayrıca da bunu ne gibi koşullarda, nasıl bir durumda yaptığını bilmesini şart koşar (Kuçuradi, 2013: s. 62). Bu nedenle etik değerlendirme sürecinde eylem ve durumu anlamanın yanı sıra müracaatçının yaşantısını anlama önemlidir.

- *Müracaatçının Kim Olduğunu Anlama*: Müracaatçının çeşitli hayat durumlarında nasıl davrandığına, nasıl kararlar aldığına, neler yaptığına, güçlü- zayıf yanlarının neler olduğuna bakılır.

- *Müracaatçının Yaşam Koşullarını Anlama*: Müracaatçının hangi koşullarda yaşadığına, olanak ve olanaksızlıklarının neler olduğuna bakılır. Clemons'a göre müracaatçının koşullarını anlamada, sosyal hizmet uzmanının beş unsura odaklanması beklenmektedir (Clemons, 2014: s. 10): a- Müracaatçı sisteminin gelişimsel ve geçiş dönemleri (örn; çocukluktan yetişkinliğe, iş yaşamından emekliliğe, evlilikten boşanmaya geçiş vb). b- Çevresel sistemler (örn; ev, mahalle-komşular, okul, iş yeri vb). c- Özel durumlar (örn; dil, hareketlilik, psikolojik durum, cinsel yönelim vb). d- Sosyal bağlam (örn; sosyo-ekonomik durum, yaş, cinsiyet, etnik köken, kültür, politik duruş, dünya görüşü vb). e- Manevi unsurlar (algılar, hisler, inançlar, sezgiler vb). Bu unsurlar, müracaatçının güçleri, yetenek ve becerilerinin ne olduğu ve müracaatçı sisteminin diğer sistemlerle olan etkileşiminin görülmesi bakımından da önemlidir.

Bu aşamanın oluşturulmasında, Clemons'a ait "*Sosyal Hizmet Uygulamasında Müracaatçı Sistemini Değerlendirme Araçları*" (Client System Assessment Tools For Social Work Practice), Bolger ve Walker'ın "*Değerlendirme*

Modelleri" (Models of Assessment) ile Tomlinson ve Philpot'a ait "*Bir Çocuğun İyileşme Yolculuğu: Travmatize Olmuş Çocuklarla Değerlendirme ve Planlama*" (A Child's Journey to Recovery: Assessment and Planning with Traumatized Children) ve Kuçuradi'ye ait "*İnsan ve Değerleri"* çalışmalarından yararlanılmıştır.

2. İnsanın Değeriyle İlişki Kurma

Burada durum ya da eylemin insanın değeriyle olan ilişkisi kurulur. Bu, aynı zamanda eylemin ya da durumun benzerlerinden ayrılan özelliğini ortaya çıkaracağı için her müracaatçının ayrı bir birey olarak ele alınmasını ve kendine özgü özelliklerinin anlaşılmasını sağlar

2.1. Eylemin Değerle İlişkisini Kurma

- *Eylemin diğer eyleme olanaklarından farkını görme*: Aynı koşullarda aynı şekilde gerçekleşen eylemlerden ayrı olarak yapan kişi bakımından farkına bakılır.
- *Eylemin insan için anlamını görme*: Eylemin müracaatçıya değer olarak ne kazandırdığına ya da kaybettirdiğine bakılır.

2.2. Durumun Değerle İlişkisini Kurma

- *Durumun tarihsel gerçekliğini, bir defalığını oluşturan özelliğini ortaya koyma:* Bir durumun benzerleriyle ilgisinin kurulması, aralarında ortak olan olguların yakalanması açısından önemlidir; fakat bu yapılırken durumun tarihselliğinin dikkate alınmaması, yapılan işi, önceki tanımlamaların – doğru ya da yanlış– bir yorumu haline getirir ve değerlendirmeyi ezbere kılar. Bu nedenle durumun tarihselliğinin görülmesi gereklidir. Başka deyişle durumun ortaya çıktığı zamanın özellikleri ve durumun; kişinin hangi özel koşullarıyla birlikte onda söz konusu belirli etkiyi yaptığı önemlidir.
- *Durumun yarattığı değerliliği-değersizliği görme:* Durumun insana sağladıkları ve kaybettirdiklerine bakılır.

Bu aşamanın oluşturulmasında Kuçuradi'nin "*Etik*" çalışmasına ve SHUD tarafından yayımlanan "*Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik İlke ve Sorumlulukları*"na dayanılmıştır.

3. *Değerlendirmenin Bilgi Temeli*

Doğru değerlendirme, değerlendirilen bakımından bir bilgi sorunudur. Vigilante'ye göre özellikle değer bilgisi sosyal hizmet uygulamasının dayanağını (the fulcrum of practice) oluşturmaktadır. Benzer şekilde Younghusband da bunun uygulama sürecinin her yerinde (everywhere in practice) gerekli olduğunu belirtmektedir (Bisman, 2004: s. 117). Değerlendirme sürecinde değerlendirenin değer bilgisine, sosyal hizmette etik değerin bilgisine, sosyal hizmet etik ilke ve sorumlulukların bilgisine ve deneyim bilgisine sahip olması beklenmektedir.

- *Değer Bilgisi:* Değerlendirilenin kendisiyle aynı türden olanlar ile arasındaki özelliğinin, özel yerinin ve insan için taşıdığı anlamın görülmesidir.
- *Sosyal Hizmette Etik Değerin Bilgisi*: İnsan onuru ve değerine saygı, sosyal adalet
- *Sosyal Hizmet Etik İlke ve Sorumlulukların Bilgisi*: Müracaatçılara bağlılık, kültürel yetkinlik ve sosyal farklılık, kendi kararını belirleme, mahremiyet ve gizlilik, bilgilendirilmiş onay, kayıtlara ulaşma, hizmetlerin kesintiye uğramaması, hizmetin sonlandırılması, çıkar çatışmaları, hizmetler için ödemeler, duygusal/cinsel ilişki, fiziksel temas, cinsel taciz, küçük düşürücü dil kullanma
- *Deneyim Bilgisi:* Deneyim bilgisi, değerlendirenin problemi görebilmesine ve değerle ilgisini kurabilmesine yardımcı olur. Ayrıca değerlendirenin yaşarken deneyimlediği insan sorunları, genel bir kavrayışa ulaşma imkanı sağlar.

Bu aşamanın oluşturulmasında; değer, değerler, etik ilke ve sorumluluklar, deneyim bilgisi türlerinin eklenmesinde; Trevithick'in "*Sosyal Hizmetin Bilgi Temelini Yeniden Gözden Geçirme*" (Revisiting the Knowledge Base of Social

Work: A Framework for Practice) çalışmasına, Reamer'in "*Sosyal Hizmet Etiği Vaka Kitabı: Vakalar ve Yorum*" (The Social Work Ethics Casebook: Cases And Commentary), Kuçuradi'nin "*Etik*" çalışmalarına ve SHUD tarafından yayımlanan "*Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik İlke ve Sorumlulukları*"na dayanılmıştır.

4. *Değerlendirmenin Yaşantı Temeli*

Bir insanın, durumun, eylemin doğru değerlendirilmesinde asıl problem değerlendiren bakımından ortaya çıkmaktadır. Her kişi kendi insan ve hayat anlayışına göre, ayrıca kişi olarak varlık yapısına göre eylemde bulunur (Kuçuradi, 2013: s.46). Bu nedenle değerlendirme etkinliği, değerlendirenin yaşantı özelliğinden ayrı değildir. Değerlendirme etkinliğinde, değerlendirenin kendisini kişi olarak dışarıda tutması mümkün olmadığı için sosyal hizmet uzmanının etik yaşantıya sahip olması önemlidir. Banks, "*Sosyal Hizmette Değerler ve Etik*" (Values and Ethics in Social Work) çalışmasına "*Karakter ve İlişki Temeli"* (Character and Relationship-Based) bölümünü ekleyerek sosyal hizmet uzmanının etik özne olmasına dikkat çeker (Bibus, 2013: s.38). Burada değerlendirenden beklenen etik kişi özellikleri saygı, sevgi, dürüstlük, bağlılık, adil olma, açık düşünebilme, bağlantılar kurabilme vb. şeklinde tanımlanmıştır.

Bu aşamanın oluşturulmasında Banks'in "*Sosyal Hizmette Değerler ve Etik*" (Values and Ethics in Social Work), Bibus'un "*Sosyal Hizmette Etik İkilemlerle Yüzleşilmesi: Ahlak Felsefesi Özellikle Değer Etiği'nden Uygulamalı Yaklaşımlar*" (Applying Approaches From Moral Philosophy, Especially Virtue Ethics, When Facing Ethical Dilemmas In Social Work) ve Kuçuradi'nin "*Etik*" çalışmalarından yararlanılmıştır.

Etik Olmayan Değerlendirme ve Karar Alma Bölümü

1. *Değer Dışı Unsurlar*

Değerlendirmenin değer bilgisi yerine değer biçme ve değer atfetmeye göre yapılmasıdır. Bu aşamanın eklenmesinde Kuçuradi'nin "*İnsan ve Değerleri*" ile "*Etik*" çalışmalarından yararlanılmıştır.

2. *Demografik Unsurlar*

Değerlendirmenin; yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, etnik köken gibi kişisel unsurların ölçüt alınarak yapılmasıdır[20] Yararlanılan kaynak, SHUD'un "*Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik İlkeleri İle Sosyal Hizmet Uzmanının Sorumlulukları*"dır.

3. *Ahlaki Unsurlar*

Değerlendirmenin kişisel, toplumsal ve kurumsal kurallara, öğretilere ve inançlara dayandırılmasıdır. Yararlanılan kaynak; Kuçuradi'nin "*İnsan ve Değerleri*" ile "*Etik*" çalışmalarıdır.

4. *Kişisel Unsurlar*

Değerlendirmenin, kişilerin niyetleri, alışkanlıkları, tutum alışları ve algılarına göre yapılmasıdır[21] Yararlanılan kaynak; SHUD'un "*Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik İlkeleri İle Sosyal Hizmet Uzmanının Sorumlulukları*" ile Kuçuradi'nin "*Etik*" çalışmalarıdır.

Kodlama yönergesinin oluşturulmasının ardından verilerin okunması aşamasına geçilmiştir. Bu aşamada 22 sosyal hizmet uzmanının her birine bir numara verilerek sırayla K1, K2, K3, K4...K22 olacak şekilde tanımlanmıştır. Bu şekilde veriler ön okumadan geçirilmiştir. Daha sonra bir kez ayrıntılı okuma ile notlar alınmış ve notların gözden geçirilmesi için birkaç kez kontrol okuması yapılmıştır. Böylece katılımcıların ifadelerinden kodlar ve temalara ulaşılmış ardından bunlar Nitel Veri Kod Listelerine dökülmüştür (Nitel Veri Kod Listeleri: EK 5, 6, 7, 8). Kodlama sürecinin güvenirliğini arttırmada; verinin araştırma konusu ile olan ilişkisi, araştırma problemlerini açıklayıcı olması, sözcüklerin taşıdığı anlamlar ve açıklayıcılıkları gibi unsurlara dikkat edilmiştir. Temalara ulaşmada iç tutarlılık ve

[20] Sosyal hizmet uzmanlarının kendilerinin yardımına ve tavsiyesine gereksinim duyan herkese (cinsiyet, yaş, özürlü olma, renk, ırk, toplumsal sınıf, dil, din, siyasal görüş ve cinsel tercih durumuna göre ayrım yapmaksızın) mümkün olan en iyi hizmeti sunar. Bkz., (http://www.shudernegi.org/?pnum=42&pt=+Etik+%C4%B0lke+ve+Sorumluluklar).

[21] Sosyal hizmet uzmanlarının nesnel olma, mesleki bilgi ve becerilerini geliştirme, uygulama yaptıkları alanlarda yetkin olma sorumlulukları vardır. Kişisel tutumlarla iş göremezler bu etik dışıdır. Bkz., (http://www.shudernegi.org/?pnum=42&pt=+Etik+%C4%B0lke+ve+Sorumluluklar).

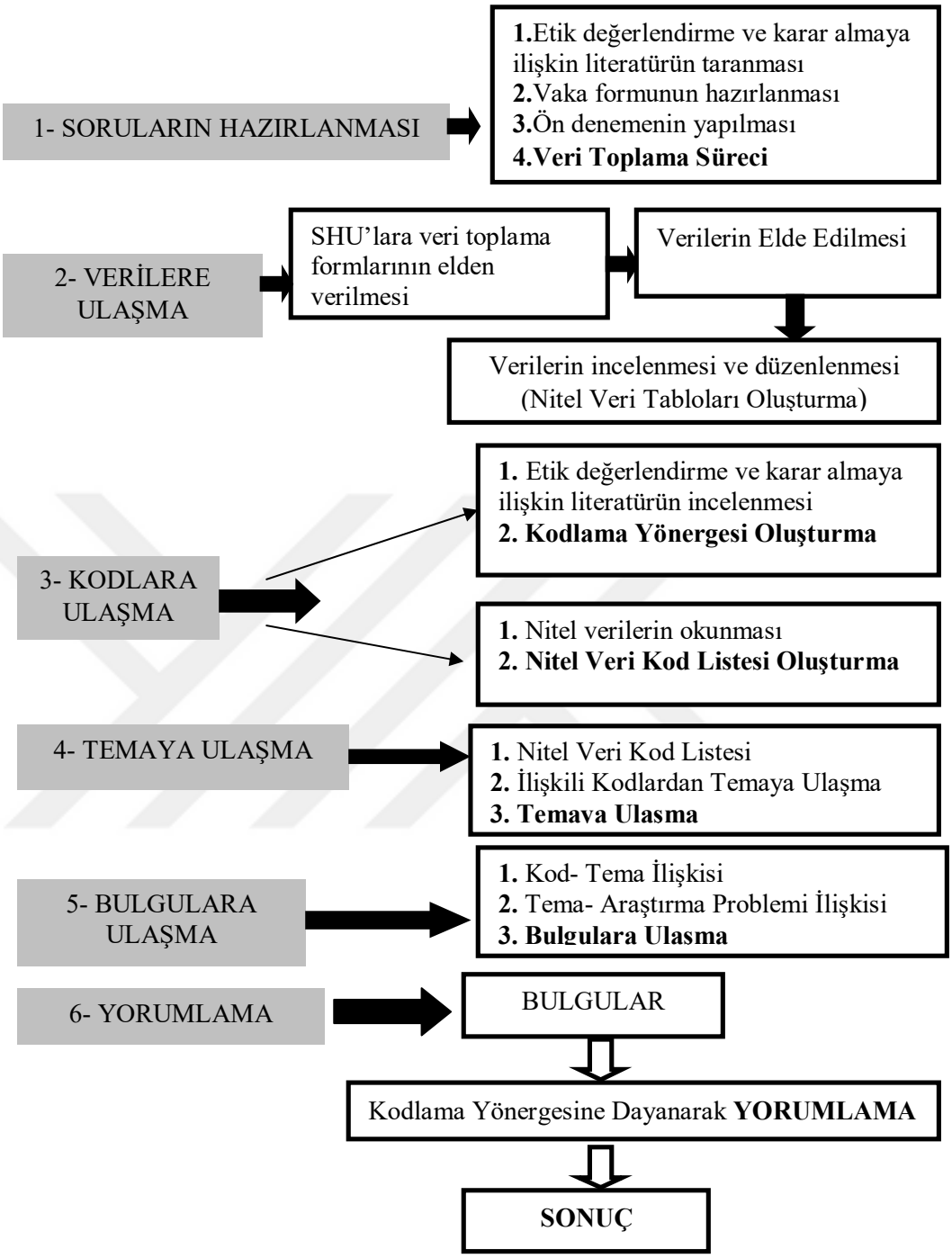
dış tutarlılık dikkate alınmıştır. İç tutarlılık; verilerin anlamlı bir bütün oluşturmasının sağlanması, başka deyişle benzer olan verilerin aynı tema altında toplanmasıdır. Dış tutarlılık ise temaların kendi aralarında anlamlı bir bütün oluşturmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: s.39). Bu şekilde veriler arası tutarlılıklar korunarak oluşturulan bir nitel veri kodlama örneği aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 1: Nitel Veri Kodlama Örneği (I. Vaka Üzerinden)

		Kodlayarak Temalandırma	
Katılımcı	**Yazılı Doküman (Koyu renkli gösterilen azaltmalar)**	**Kodlama**	**Tema**
Bu vakayı nasıl değerlendirirsiniz?			
K1	Çocuğa güven verilirse ve **devletin şefkatli koruma kolları** onu koruyacağını ve **polis**, **güvenlik güçleri**, **mahkemeler**, **kanunlar**, **adalet zayıfı, güçsüzü korur**. Devlet güçlü olmalı **koruyucu olmalı prensibinden** ve **geleneğinden** hareketle her zaman takip ve kontrol altında bulundururum.	Ahlaki tutum Kurumların, yasaların koruyuculuğuna güvenme Geleneksel dayanak	Ahlaki ve yasal yükümlülükler temelinde çocuğu koruma düşüncesi
Vakaya ilişkin nasıl bir müdahale planı yaparsınız?			
K1	Önce bir **tedavi ve rehabilitasyon kurumun**a yerleştirip daha sonra **koruyucu tedbirlerle** ve iş terapisi ile onu topluma kazandırırım.	Sağlığı koruma düşüncesi Dolaylı yasal bildirim	Yasal yükümlülüğü yerine getirme ile çocuğun yararı ilişkisi
Değerlendirme ve müdahale planınızda yararlandığınız unsurları belirtiniz?			
K1	Diğer **kamu kurum ve kuruluşları**, **gençlik ve spor kurumları**, **milli eğitim** öğretim, **iş ve meslek edindirme kursları**	Kurumsal hizmetlerden yararlanma	Kurum imkanları

3.5.1. Kuramsal Çerçeve Kullanılarak Nitel Bulguların Yorumlanması

Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının anlam yüklemeleri ve algılamalarından ortaya çıkarılan ifadelerin oluşturduğu temalar, EK 4'teki kodlama yönergesine göre ele alınıp yorumlanmıştır. Yorumlama aşamasında veriler arasında ilişkiler ve neden- sonuç bağları kurularak kodlama tablolarıyla desteklenmiştir. Araştırmada izlenen adımlar, Şekil 2'de somutlaştırılmıştır.

Şekil 2: Nitel Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması Süreci

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmada bulgular ve yorum bölümü beş alt bölümden oluşturulmuştur. Bunlar; "Sosyal Hizmet Uzmanlarını Tanıtıcı Bulgular", "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Değerlendirme Süreçlerine İlişkin Bulgular", "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Karar Alma Süreçlerine İlişkin Bulgular", "Sosyal Hizmet Uzmanlarına Değerlendirme ve Karar Süreçlerinde Yararlandıkları Unsurlar", "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Değer, Değerler Ve Değerlendirme Fenomenlerine Yükledikleri Anlamlar"dır.

4.1. Sosyal Hizmet Uzmanlarını Tanıtıcı Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının tanıtıcı bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 2: Sosyal Hizmet Uzmanlarının Cinsiyet Dağılımı, Doğum Yılı ve Eğitim Durumları

			Kişi Sayısı
Cinsiyet	**Kadın**		8
	Erkek		14
		Toplam	**22**
Doğum Yılı Aralığı	**1954–1975**		7
	1976–1986		15
		Toplam	**22**
Eğitim Durumu	**Üniversite**	Hacettepe Üniversitesi	**21**
		Berlin/Almanya	1
	Mezuniyet Yılı	1980-1989	3
		1990-2000	5
		2001-2011	14
		Toplam	**22**
	Derecesi	Lisans	20
		Lisansüstü	2
		Toplam	**22**
Lisansüstü Alanı	Tıbbi Sosyal Hizmet		1
	Aile Eğitimi ve Danışmanlığı		1
		Toplam	**22**

Araştırmaya katılan 22 sosyal hizmet uzmanının 8'i kadın, 14'ü erkeklerden oluşmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının doğum yıllarına bakıldığında, 1954–1975

yılları aralığında 7 sosyal hizmet uzmanının, 1976–1986 yılları aralığında ise 15 sosyal hizmet uzmanının olduğu görülmüştür.

Sosyal hizmet uzmanlarının eğitim durumlarına bakıldığında, öncelikle akademik eğitim geçmişleriyle ilgili olarak mezun olunan üniversite, mezuniyet yılı, akademik derece ve lisansüstü alan durumları incelenmiştir. Bu yönde 22 sosyal hizmet uzmanından 21'i Hacettepe Üniversitesi, 1'i ise Berlin'de – üniversite adının bilgisi yok– bir üniversite mezunudur. Sosyal hizmet uzmanlarının büyük çoğunluğunun Hacettepe Üniversitesi mezunu olmasının sebebi, ülkemizde sosyal hizmet eğitiminin 1961 ile 2002 yıllarına kadar yalnızca Hacettepe Üniversitesi bünyesinde verilmiş olmasıdır. Sosyal hizmet uzmanlarının mezuniyet yılları ise 1980 ile 2011 aralığında değişmiştir. Mezuniyet sonrası akademik derecelerine bakıldığında, sadece 2 sosyal hizmet uzmanının lisansüstü eğitime sahip olduğu, kalan 20 sosyal hizmet uzmanının ise lisans sonrası eğitime devam etmediği görülmüştür.

Tablo 3: Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik ile İlgili Eğitim Alma Durumu

<table>
<tr><th colspan="2">Ders/Etkinlik</th><th>Kişi Sayısı</th><th colspan="3">Düzey/Dönem/Sayı</th><th>Kişi Sayısı</th></tr>
<tr><td rowspan="2">Etikle ilgili ders alma</td><td>Evet</td><td>12</td><td rowspan="2">Dersin Düzeyi</td><td colspan="2">Lisans</td><td>10</td></tr>
<tr><td>Hayır</td><td>10</td><td colspan="2">Lisansüstü</td><td>2</td></tr>
<tr><td colspan="2">Toplam</td><td>22</td><td colspan="3">Toplam</td><td>12</td></tr>
<tr><td rowspan="13">Etik ve etik ikilemlerle ilgili etkinliklere katılım</td><td rowspan="12">Evet</td><td rowspan="12">9</td><td rowspan="3">Etkinlik Dönemi</td><td colspan="2">Üniversite eğitimi dönemi</td><td>6</td></tr>
<tr><td colspan="2">Üniversite sonrası dönemi</td><td>1</td></tr>
<tr><td colspan="2">Her iki dönemde</td><td>2</td></tr>
<tr><td colspan="3">Toplam</td><td>9</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Etkinlik Sayısı (Üniversite Eği. Dön.)</td><td>1 kez</td><td>3</td></tr>
<tr><td>2 kez</td><td>2</td></tr>
<tr><td>3 kez ve üzeri</td><td>1</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Etkinlik Sayısı (Üniversite Son. Dön.)</td><td>1 kez</td><td>1</td></tr>
<tr><td>2 kez</td><td>0</td></tr>
<tr><td>3 kez ve üzeri</td><td>0</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Her iki dönemde</td><td>1 kez</td><td>0</td></tr>
<tr><td>2 kez</td><td>1</td></tr>
<tr><td>3 kez ve üzeri</td><td>1</td></tr>
<tr><td>Hayır</td><td>13</td></tr>
<tr><td colspan="2">Toplam</td><td>22</td><td colspan="3">Toplam</td><td>9</td></tr>
</table>

Tabloda görüleceği üzere, lisans düzeyinde etikle ilgili bir ders aldığını belirten 10, lisansüstü düzeyde ise sadece 2 sosyal hizmet uzmanı mevcuttur. Sayının bu kadar az olmasının sebebi, sosyal hizmet etiğinin ayrı bir ders olarak 2000'li yıllarda müfredata eklenmiş olmasına bağlayabiliriz. Öncesinde ise farklı dersler içerisinde konu olarak yer almıştır. Sosyal hizmet uzmanlarının etik ve etik ikilemlerle ilgili etkinliklere katılım oranlarına bakıldığında, sayı daha da düşmektedir. 22 sosyal hizmet uzmanından 9'u etik ve etik ikilemlerle ilgili bir çalışmaya katıldığını belirtmiştir. Etkinlik sayısında yine düşük oranlar söz konusu olup sadece 2 sosyal hizmet uzmanı üç kez ve üzeri etik bir etkinliğe katıldığını belirtmiştir.

Tablo 4: Sosyal Hizmet Uzmanlarının Hizmet İçi Eğitime Katılım Durum ve Sıklıklarının Dağılımı

Eğitim Durumu		**Kişi Sayısı**
Hizmet içi eğitimlere katılım	Evet	18
	Hayır	3
	Cevapsız bırakılan	1
	Toplam	**22**
Hizmet içi eğitimlere katılım sıklığı	Yılda iki ve üzeri	3
	Yılda iki kez	3
	Yılda ikiden az	12
	Toplam	**18**

Tablo 5: Hizmet İçi Eğitim Konuları ve Düzenleyicilerinin Dağılımı

Hizmet içi eğitim konuları	Çocuk ve kadına şiddet	
	Suç	
	Suça sürüklenmiş çocuk, mağdur çocuk	
	Alkol ve madde bağımlılığı	
	Çocuk adalet sistemi, çocuk yargılaması, çocuklarla adli görüşme	
	Hasta hakları ve çalışan güvenliği	
	Tıbbi sosyal hizmet uygulamaları	
	Diğer	Kardiyopulmoner resüsitasyon (CPR), kırım kongo kanamalı ateşi, düzenli beslenme, enfeksiyondan korunma
		Etkili iletişim, Kalite
		Mobbing, tükenmişlik sendromu, öfke kontrol eğitimi
		El hijyeni ve hastalıklar
Hizmet içi eğitim düzenleyicileri	Adalet Bakanlığı	
	Uzman hekimler, hemşireler, psikologlar, diyetisyenler	
	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	
	Bazı üniversitelerin öğretim elemanları	
	UNİCEF	
	Sosyal hizmetler il müdürlüğü	
	Meslektaşlar	
	Sağlık Bakanlığı	
	Hastane içi eğitim birimi	

Tablo 4 ve Tablo 5'te hizmet içi eğitime ait bilgilerin dağılımı yer almaktadır. Tablo 4'te görüleceği üzere, sosyal hizmet uzmanlarının hizmet içi eğitime katılım sayıları yüksektir. 18 sosyal hizmet uzmanı, hizmet içi eğitime katılım sağlamıştır. Bunlar arasından 12'si yılda ikiden az, 6'sı ise yılda iki ve üzeri kez hizmet içi eğitime katılmıştır. Tablo 5'ten devam edildiğinde, bu eğitimin konularına ve düzenleyicilerine ait bilgiler görülmektedir. Tablo 5'te eğitimin çeşitli konuları içerdiği fakat aynı zamanda sosyal hizmet alanı dışındaki konuların da neredeyse eşit derecede yer aldığı görülmektedir. Eğitimi düzenleyiciler kısmında ise sosyal hizmet alanında öncelikli gelen kurumlar ve kişiler yer almaktadır.

Tablo 6: Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çalışma Alanları, Kurumsal Sorumluluk ve Pozisyonlarının Dağılımı

	Alan Türü	Kişi Sayısı
Daha Önce Çalışılan	Çocuk Refahı	3
	Tıbbi Sosyal Hizmet	3
	Yaşlı ve Engelli Refahı	5
	Adli Sosyal Hizmet	3
	Gençlik Refahı	3
	Toplam	**17**
Şu Anda Çalışılan	Çocuk Refahı	4
	Tıbbi Sosyal Hizmet	13
	Adli Sosyal Hizmet	5
	Toplam	**22**
Yönetici Olarak Çalışıp Çalışmadıkları	Evet	7
	Hayır	15
	Toplam	**22**
Kurumdaki Sorumluluklar (Sosyal hizmet uzmanlarının ifadeleriyle)	Mağdur ifadesi sırasında çocuğun rahat ifade vermesini sağlama, çocuğu adli sürece hazırlama, SSÇ'lerin suça sürüklenme nedenleri, sosyal durumları ve zihinsel yapısı üzerine SİR hazırlayıp mahkemeye sunmak	3
	Sosyal hizmet, hasta hakları ve çalışan hakları birimlerinin koordinasyonunu sağlamak, çalışan hakları ve güvenliğini sağlamak	1
	Aile mahkemelerinde bilirkişilik	1
	Kanun ve yönetmelikle belirlenmiş görevleri mesleki yaklaşım içinde yerine getirmek	1
	Müracaatçılarla görüşme yapıp rapor düzenlemek	3
	Hastalarla (engelli, yaşlı, kimsesiz, şiddet görmüş, yabancı, yoksul) görüşmek ve sosyo- ekonomik sorunlarına çözüm üretmek, gerekli kurumlarla işbirliği yapmak, uygun sosyal hizmet modelinden faydalanmasını sağlamak	6
	Engellilerin psikolojik, sosyo ekonomik durumları üzerine araştırma yapmak, bilgilendirmek, yönlendirmek	1
	Kurumlar arası eşgüdüm ve işbirliği sağlamak	1
	Hastalara bakım planı ve ev ziyaretleri yapmak, terapi eğitimine katılmak	1
	Çalıştığım birimin işleyişini yerine getirmek, devlet memuru olarak diğer sorumluluklarıma uymak	1
	Müracaatçılara psiko sosyal destek sunmak,	2
	Boşanma sürecindeki ailelerin çocukları ve evlat edinecek aileler ile ilgili SİR düzenlemek, mağdur çocukları duruşmaya hazırlamak	1
	Toplam	**22**

Tablo 6'da sosyal hizmet uzmanlarının çalışma alanlarına bakıldığında, daha önce çalışılan alanla ilgili olarak en fazla sayıyı yaşlı ve engelli refahı alanı oluştururken; bunu çocuk refahı, tıbbi sosyal hizmet ve adli sosyal hizmet alanları takip etmiştir. Bu kategoride 22 sosyal hizmet uzmanından 17'si bulunurken, kalan 5'i göreve başladığı andan itibaren şu anda çalışmakta olduğu alanda olduğunu belirtmiştir. Şu anda çalışılan alana bakıldığında, ağırlıklı olarak tıbbi sosyal hizmet alanı öne çıkmıştır. Bunun nedeni örneklem kapsamında ulaşılabilen sosyal hizmet uzmanlarının yarısından fazlasının kamu hastanelerinde çalışıyor olmasıdır. Sosyal hizmet uzmanlarının çalışma alanlarında yöneticilik konumlarıyla ilgili olarak ise, 7 sosyal hizmet uzmanının çalışma yaşamında yönetici konumunda çalıştığı, 15 sosyal hizmet uzmanının ise meslek elemanı olarak çalışmalarını sürdürdüğü görülmüştür.

Son olarak kurumsal sorumluluklar incelendiğinde, sosyal hizmet uzmanlarının çalıştıkları alan türlerine göre sorumluluklarının farklılaşmakla birlikte tablonun geneline bakıldığında alan farkına bakılmaksızın bazı sorumlulukların benzeştiği görülmüştür. Bunlar arasında; müracaatçı gerek çocuk, gerek aile, gerekse hasta olsun görüşmenin yapılması ve raporun hazırlanması sorumluluğu, müracaatçıların sosyo ekonomik sorunlarına çözüm üretme sorumluluğu, mesleki yaklaşım sergileme sorumluluğu şeklinde benzer amaçlar taşıyan sorumluluklar yer almıştır.

Tablo 7: Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Uygulamalarda Karşılaştıkları Zorluklar

Karşılaşılan Zorluklar ve Yapılanlar		Kişi Sayısı
Zorluklar	İnsanların mesleği bilmemesi, idarecilerin mesleki anlamda yardımda bulunmaması, alana hakim olmayan idarecilerin işlemlerimize müdahale etmesi ve iyi eğitim almayan meslek elemanlarının çoğalması	5
	Güvenlik sorunları, tarafların araçlarıyla ev incelemesine gitmek	1
	Resmi yazışmaların zaman alması, işlemlerin çabuk sonuçlanmaması, personel ve idareye mesleği anlatma çabası	2
	Kurumların doluluk oranları, kurum bakımı uygun görülen müracaatçıya uygun yer bulunmasının zaman alması,	1
	Mesleki alanımız dışındaki işlerin tarafımıza verilmesi	1
	Fiziki mekân sorunları, oda koşulları nedeniyle gizlilik ilkesini uygulayamama	2
	İdari zorluklar, bürokratik engeller, mali kaynağın gecikmesi, kaynak bulma sorunu	4
	Kurumlar arası uyum sorunları, diğer birimlerle iletişim, koordinasyon eksikliği ve idarecilerin meslek dışı beklentileri	4
	Mevzuat kısıtlamaları ve yeterli meslek elemanının olmayışı	1
	Mesleki etik ve ikilemler ile yasal prosedürlerin ve alışılagelmiş uygulamaların çelişmesi, iş yükü nedeniyle mesleki standartların göz ardı edilmesi	1
	Toplam	**22**
Zorluklar Karşısında Yapılanlar	Kendimi ve mesleğimi tanıtmaya yönelik çalışmalar yapmak	2
	Amir ile konuşurum, gerekirse meslektaşlarımla iletişime geçerim	1
	Hiçbir şey yapmıyorum, durumu ifade etmeye çalışıyorum	1
	Durumun aciliyet ve önemini anlatmaya ve sempati kanalını kullanmaya çalışıyorum	2
	Kurum yetkilileri ile görüşüyorum	3
	Kendi imkanlarım ve doğru iletişimle çözmeye çalışıyorum	3
	Olması gereken konusunda ısrarcı davranıyorum, yasal yolları kullanıyorum.	1
	Diğer meslektaşlarımla istişare ediyorum, ilgili kurum yöneticileri ile görüşme yapıyorum.	3
	Müracaatçının ekonomik zorluklarını kendim karşılamaya, çözmeye çalışırım	1
	Empati kurup mesleğin gereğini yapıyorum, bilgi ve becerilerimle insanları yönlendiriyorum	1
	Müracaatçının yararına olan seçeneği tercih ediyorum	1
	Daha ayrıntılı görüşme, gözlem, araştırma yapıyorum, karar verebilmek için diğer mesleklerle birlikte hareket ediyorum.	1
	SİR'de gerçeklere yer veririm, STÖ'lerle durumu paylaşırım.	1
	Yaşanan sorunlardan elde ettiğim deneyimleri yeni çalışmalarda kullanıyorum	1
	Toplam	**22**

Yukarıda sayılan mesleki uygulama zorlukları arasında sosyal hizmet uzmanlarının en sık ifade ettikleri zorluklar; insanların mesleği bilmemesi, idarecilerin mesleki anlamda yardımda bulunmaması ve alana hakim olmayan idarecilerin işlemlere müdahalede etmesidir. Bunu; idari zorluklar, bürokratik engeller ve kurumlar arası koordinasyon sorunları şeklindeki ifadeler izlemiştir.

Tablonun devamında sosyal hizmet uzmanlarının zorluklar karşısında ne(ler) yaptıklarına bakıldığında ise, farklı eylemlerin söz konusu olduğu görülmüştür. Mesleki bir zorlukla karşılaşıldığında sosyal hizmet uzmanlarının en fazla başvurdukları üç eylem; "kurum yetkilileriyle görüşmek, kendi imkânları ve doğru iletişimleri yoluyla çözüm üretmek ve diğer meslektaşlarla görüşmek" şeklindedir.

Tablo 8: Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik İlkelerle Çatışan Durumlarla Karşılaşmalarının ve Nedenlerinin Dağılımı

Mesleki Uygulamalarınızı Yerine Getirirken		Kişi Sayısı
Mesleğin etik ilkeleriyle uygun olmayan/ çatışan durumlarla karşılaşma	Karşılaşmıyorum	1
	Bildirim zorunluluğunun olması	1
	Hakimlerin uzmanlara karşı tutumları	1
	Etik olmayan tekliflerin gelmesi	1
	Mağdur çocuklarla görüşme ortamı ve zaman sorunu	1
	Kurum uygulamaları ile müracaatçılar arasında kalma	1
	Kurumun talepleri, idarecilere ve kamu kaynaklarına ilişkin sorunlar	1
	Yönetmelik gereği görüşmelerin adli olan her kapsamının SİR'e yansımak zorunda oluşu	1
	Raporların ciddiyetinin ve öneminin tam olarak anlaşılmaması.	1
	Mahremiyetin sağlanamaması ya da sağlanması durumunda gizlenen şey suç unsuruysa; yeni bir suçun ortaya çıkması sorunu, SSÇ ile görüşürken ifadede yer almayan, çocuğun hayatını olumsuz etkileyebilecek bilgilerin öğrenilmesi	9
	Kurumdaki personeller arası hiyerarşi nedeniyle mesleğin zincirin son halkası olarak görülmesi ve diğer meslek gruplarının olumsuz tavırları	2
	İdarenin işi iyi bilmemesi	1
	Cevapsız bırakılan	1
	Toplam	**22**
Çatışma durumlarının nedenleri	Fiziki yapının yetersizliği, mekan darlığı, görüşme yapılan odanın uygun olmaması	3
	Mesleğin tam olarak öneminin ve içeriğinin bilinmemesi, meslek sınırları dışında iş yükünün olması	2
	Hukuki süreç kaynaklı ve hakimlerin alana yeterince önem vermemesi	2
	Çocuklarından ayrı kalmak istemeyen anne-babaların davranışları	1
	Çocuk görüşme odalarının ayrılmamış olması, adli süreçte mağdur çocuklara gereken önemin verilmemesi	1
	Kurumsal prosedürler ve yasa maddeleri	2
	Çocuğun duruşmalarda rahat olmayışı	1
	Ülkedeki genel anlayışın mesleğe yansıması, ülkenin yöneticilerinin bilimsel bilgiye ve çalışmaya gereken değeri vermemesi	2
	Gizliliğin ihlal edilmesiyle müracaatçının güven kaybı yaşaması, bilginin saklanması ile de kanun önünde suçlu durumuna düşme	1
	Sorumlu yöneticilerin insan hakları, adalet, etik vb. konuları içselleştirememeleri	1
	Hekimlerin olumsuz tutumları, Tıp eğitiminde insan odaklı ve kolektif temelden yoksun, bireyci ve performansa dayalı menfaat hissinin ön plana çıkması	2
	İdari, politik ve mesleki yetersizlikler	1
	SHU'lara müracaatçılar konusunda tam yetkinlik verilmemesi	1
	İdareye daha sevimli ve işbirlikçi görünme	1
	Cevapsız bırakılan	1
	Toplam	**22**

Tabloda görüleceği üzere, yalnızca 1 sosyal hizmet uzmanı, mesleğin etik ilkeleriyle çatışan durumlarla karşılaşmadığını, kalan 21 sosyal hizmet uzmanı karşılaştığını farklı açıklamalarla dile getirmiştir. Bunlar arasında en fazla açıklanan çatışma türü, gizlilik ilkesinin korunması ya da ihlal edilmesiyle ilgilidir. Bu yönde 9 uzman, mahremiyetin sağlanamaması ya da sağlanması durumunda gizlenen şey, suç unsuruysa eğer yeni bir suçun ortaya çıkmasından duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Çatışmanın hangi nedenlerle ortaya çıktığına yönelik uzmanların ağırlıklı fikri, fiziki yapının yetersizliği ve görüşme yapılan odaların uygun olmaması şeklindedir.

Tablo 9: Sosyal Hizmet Uzmanlarının Kurum Politikasına İlişkin Fikir, Öneri ve Çalışmaları

Mesleki Uygulamalarınızı Yerine Getirirken		Kişi Sayısı
Kurum politikasının engel oluşturan yanlarıyla karşılaşma	Karşılaşmıyorum	2
	Müracaatçıya gereken hizmetin ve mali desteğin ivedi şekilde verilememesi	3
	Kurum çalışanlarının mesleği iyi tanımaması, idarecilerin olumsuz tutumları, yerimizin netleştirilememesi	5
	Mağdur çocuklarla yeterince görüşülmeden ifade alınması	1
	Kurumsal işleyiş ve yönetmelikteki eksiklikler	3
	Mesleki bilgi sahibi olmayan, siyasi kişilerin kurum yöneticisi olması	1
	Çocuk ve ailenin sadece dosya olarak görülmesi	1
	İş yükünün fazla olması, birimin fiziki yapısının uygun olmaması, araç yetersizliği, oryantasyon eksikliği	2
	Evrak oluşturma ve iş tamamlamada zaman kaybı	1
	Kurumun nitelikle değil, nicelikle ilgilenmesi, işin yapılış şekline değil, yapılma hızına önem vermesi	1
	Mevzuat ve idari engellemeler	1
	Müracaatçının etnik kökeninin, siyasi tercihinin, giyim kuşamının hizmette etkili olması	1
	Toplam	**22**
Kurum politikasına ilişkin öneriler/ çalışmalar	Yapmıyorum	7
	Müracaatçıya mali destekler shu eliyle verilebilir	1
	Durumu izah edip mesleği doğru yapmak için yardım istiyorum	1
	Hâkim ve savcılara sosyal hizmetle ilgili eğitimler yapılması	1
	Mesleki eğitimler vererek kendimi tanıtmaya çalışıyorum	1
	Başsavcılıklarla görüşüyorum, hizmet içi eğitimlerde sorunu dile getiriyorum	1
	Kurum yetkililerine etik ihlal olacağını belirtiyorum, amir ve müdürleri bilgilendiriyorum	3
	Hâkimlerin iş yükleri azaltılmalı	1
	Sözel olarak eleştiri ve önerilerde bulunuyorum, yapılması gerekenleri ifade ediyorum	3
	Görüşme odaları ve müracaatçıya ulaşılabilecek gerekli araçlar sağlanmalı	1
	Sosyal devlet anlayışı içselleştirilmeli	1
	Müracaatçı odaklı, objektif olmaya dikkat ediyorum	1
	Toplam	**22**

Mesleki uygulamaları etiğe uygun yerine getirme konusunda Tablo 9'da görüleceği üzere yalnızca 2 sosyal hizmet uzmanı, kurum politikasının engel oluşturabilecek bir yanının bulunmadığını ifade etmiştir. 20 sosyal hizmet uzmanının cevaplarına bakıldığında, etik eylemenin önünde en fazla görünen engeller; kurum çalışanlarının mesleği iyi tanımaması, idarecilerin olumsuz tutumları ve sosyal hizmet uzmanlarının kurum içinde yerlerinin netleştirilememesidir. Bunlarla ilgili kurum politikasına yönelik herhangi bir çalışma yapılıp yapılmadığı sorusunu, uzmanların neredeyse yarısı 'yapmıyorum' olarak cevaplamıştır. Bu, kurum politikalarının elverdiği ölçüde etik bir uygulamanın mümkün olacağı anlamına gelmektedir. Oysa etik, insanın değerini korumayan bir kuralın, bir yasanın, bir politikanın karşısında makro düzeyde bir mücadeleyi gerektirmektedir. Tersi durumun etik ihlal olacağı yönünde yalnızca 3 sosyal hizmet uzmanı, üstlerini bilgilendireceğini belirterek konunun önemine dikkat çekmiştir; fakat üstlerin bilgilendirilmesi, etik sorunu her zaman çözüme kavuşturmamakla birlikte sosyal hizmet uzmanının etik sorumluluğunu da ortadan kaldırmamaktadır.

4.2. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Değerlendirme Süreçlerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde sosyal hizmet uzmanlarının uygulama süreçlerinde değerlendirmelerini ve kararlarını nasıl gerçekleştirdikleri, değerlendirme ve karar süreçlerini etkileyen unsurların neler olduğu ve değer, değerler, değerlendirme fenomenlerine ne gibi anlamlar yükledikleri her üç vaka açısından ayrı ayrı ele alınıp tartışılmıştır.

4.2.1. Değerlendirme Sürecinin Anlama Etkinliğiyle İlişkisi

Etik değerlendirme sürecinin ilk aşaması anlama etkinliğidir. Anlama etkinliğinden beklenen, değerlendirilenin -eylem, durum, kişi- ne olduğunun (yapı bütünlüğü gözden kaçırılmadan) doğru kavranmasıdır. Anlama, durum ve eylemin tekilliğinde ne olduğunun görülmesini sağlamakla birlikte değerlendirenlerin aynı durum ve eyleme nasıl yaklaştıklarını gösteren bir uğraştır. Bu yönde sosyal hizmet uzmanlarının anlama etkinliğini nasıl gerçekleştirdikleri aşağıdaki alt başlıklar altında ayrı ayrı gösterilmeye çalışılmıştır.

4.2.1.1. Müracaatçının Eylemini ve Durumunu Anlama

Vakalarda sosyal hizmet uzmanları, ağırlıklı olarak durum değerlendirmesi yapmışlardır. Bu nedenle müracaatçının durumunu anlamaya yönelik ifadelere yer vermişlerdir. Durumu anlama, Ek 4'teki Kodlama Yönergesinde görüleceği üzere kapsayıcı adımlar içermektedir. Bunun her üç vakaya nasıl yansıdığı aşağıda tartışılmıştır.

Durumu anlamada; sosyal hizmet uzmanlarının durumu ortaya çıkaran koşulları kavramaları, durumun etkilerini saptamaları ve olan biteni insansal durum açısından tanımlamaları (adlandırmaları) beklenmektedir. Öncelikle koşulları anlama, değerlendirme etkinliğinde bütünlüğünde görme çabasını tamamlayan bir adımdır; çünkü geçmiş ile şimdi ilgisinin kurulmasını sağlar. Bu yönde birinci vakaya bakıldığında, durumu ortaya çıkaran koşulların bilgisine ilişkin herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Yalnızca bir sosyal hizmet uzmanı koşulları anlamaya yönelmiştir.

> "*16 yaşındaki bir erkek çocuğunun madde kullanması, ailesinin, okul ortamının ve sosyal çevresinin olumlu olmamasından kaynaklı olabileceğini düşünüyorum. Maddi durumundaki eksiklikten kuryecilik boyutunda ilgili olabilir.*" (K20)

İkinci vakada sekiz sosyal hizmet uzmanının, durum koşullarının ne olduğuna ilişkin ifadelerine rastlanmıştır. Bunlardan bir kısmı aşağıdaki şekildedir.

> "*Kurumlarda taşeron sistemi bu problemlerin kaynağıdır. Meslek eğitimi olmayan personelin kurumlarda görev alması.*" (K13)
>
> " *En önemli konu ise bu yaşta böyle bir davranış sergileyen çocukların, kendilerinin de böyle bir olayın mağduru olabilecekleri göz önünde bulundurulmalı. Özellikle yuvada kalan çocuklarda ast-üst durumlarında çok gözlenen ve adli yargıya yansıyan bir olaydır."* (K12)

"*Davranışının nedeni; bu tür bir olayı görme ve tanık olma sonucu taklit etme, kendisinin böyle bir davranışa maruz kalmış olması nedeniyle kendisinin de başkasına uygulaması."* (K15)
"*Bu yaşlardaki çocukların cinsel kimliklerini arayış dönemleri olduğundan bu tür hatalı davranışlar olabileceğidir."* (K7)

Üçüncü vakaya bakıldığında, ilk vakada olduğu gibi yalnızca bir sosyal hizmet uzmanının durum koşullarının ne olduğuna yönelik ifadelerine rastlanmıştır.

"*Bu babanın da geçmişinde yaşadığı süreçlerden kaynaklı yanış bir birey olarak yetiştiğini, sorunun odak noktasının bu kişi üzerinden aranabileceğini düşünmekteyim*." (K20)

Görüleceği üzere, durumu ortaya çıkaran koşulların ne olduğuna ilişkin olarak; birinci ve üçüncü vakalarda birer, ikinci vakada ise sekiz sosyal hizmet uzmanı bir sorgulayışta bulunmuştur; ancak bu sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme süreçlerinin bütününde öznel ve genel değer yargılarına göre değer biçmeleriyle karşılaşıldığından buradaki sorgulayışın, durumun ortaya doğru konulmasını ve tanımlanmasını sağlamadığı görülmüştür. Öte taraftan birinci ve üçüncü vakalarda durum koşullarını anlamaya yönelen yalnızca birer sosyal hizmet uzmanının bulunması, durumun bilgi temelinde ele alınmadığını göstermiştir. Birinci ve üçüncü vakalarda sonuç odaklı yaklaşımı içeren yararcılık ilkesine ağırlık verilmesi bunu güçlendirmektedir ve durumun ağırlıklı olarak ahlaki ve yasal normlarla ilişkisinin kurulduğuna işaret etmektedir; çünkü durumun ortaya çıkış koşullarından ziyade sonucunda yol açtığı yarar ve zarar ön plana çıkarılmıştır.

Müracaatçının durumunu anlamada değerlendirenden beklenen diğer adım, durumun etkilerini saptaması, başka deyişle durumun içinde olan aktif veya pasif kişileri belirlemesi ve durumun bu kişiler üzerindeki etkilerini görmesidir. Ancak değerlendirme süreçlerinde sosyal hizmet uzmanlarının, durumun etkilerini anlamaya yönelik hiçbir ifadesine rastlanmamıştır.

Durumu ortaya çıkaran koşulları kavrama ve durumun etkilerini saptama adımlarının ardından değerlendirenden beklenen durumu tanımlama/ adlandırmadır. Bu yönde her üç vakada sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçının durumunu nasıl tanımladıkları aşağıdaki açıklanmıştır.

Birinci vakada araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının yarısının, müracaatçının durumunu tanımlamaya yönelik ifadelere yer verdiği görülmüştür; fakat tanımlama aşaması, kısa nitelemeler –kapsayıcı, açıklayıcı, derinleştirici, gibi genişletici ifadelerden yoksun– halinde bırakılmış ve hemen ardından karar aşamasına geçilmiştir. Bu nedenle durumun tekilliğinde ne olduğunun görülmesi kısıtlanmıştır.

> *"Çocuğun bir şekilde bu olumsuz durumdan kurtulmasını sağlamak gerektiğini düşünüyorum. Bunu sağlamak için de adli birimlere bildiririm."* (K5)
>
> "*Çocuğun yalan söyleme olasılığına bakılması gereken bir vakadır*." (K11)
>
> "*Polis tarafından getirilen 16 yaşındaki erkek çocuğun yalnızca kullanıcı olmadığı ve ayrıca torbacı diye tabir edilen suçu da işlediği öğrenildiğinde suçun bildirimi hususunda çocuğa danışmanlık hizmeti verilir."* (K17)

Yukarıdaki alıntılarda görüleceği üzere, tanımlama uğraşı, "olumsuz durum", "yalan söyleme olasılığı", "torbacı diye tabir edilen suç" şeklinde nitelendirilerek durumun suç olgusu teşkil etmekten başka ne olduğunun görülmesi kısıtlanmıştır. Bu, durumu ahlaki ve yasal karşılıklara göre yargılama işidir. Oysa değerlendirenden beklenen; yargılama değil, durumun gelişim çizgisini görmek, böylece ortaya çıkış görünümünün arkasındakini saptayıp adlandırabilmektir; çünkü ancak bu şekilde müracaatçının içinde bulunduğu durumun ona insanca kaybettirdiği ya da kazandırdığı değer görülebilir ve bu, doğrudan göremeyenlere (değer biçenlere) gösterilebilir.

Durumu tanımlama sürecini kısa tutup karar aşamasına geçmekle birlikte sadece bir sosyal hizmet uzmanı, durumu tekilliğinde ele alan bir sorgulamada bulunmuştur. Bu, aynı zamanda değerlendirmenin temel öğesi olan 'bütünlüğünde görme'yi başka deyişle tek yönlü bakışı dışta tutan bir tavrı yansıtmaktadır.

"*Sorun sadece madde taşımak mı, temelinde ne var*?" (K14)

Durumu tanımlama, aynı zamanda vaka yapısını görmeye dair bir bilgiyi içermektedir. Bu yönde verilere bakıldığında, yine sadece bir sosyal hizmet uzmanının bununla ilgili bir ifade belirttiği görülmüştür.

> *"Hukuki açıdan ve etik açıdan çatışmalı bir vaka ve çocuğun tüm hayatını etkileyecek hassas bir durum."* (K11)

Durumu tanımlama uğraşının ikinci vakada nasıl gerçekleştiğine bakıldığında, bilgiye kısmen yer verilmiş olmakla beraber ahlaki tutum alışların ön plana çıkartıldığı görülmüştür. Burada sosyal hizmet uzmanların yaklaşık yarısı müracaatçının durumunu tanımlayıcı ifadeler kullanmıştır; fakat bu, ahlaki özelliktedir.

> "*Cinsel istismar ve sömürünün çok kötü olduğunu vurgularım."* (K1)
> "*Kapalı bakım, kurum merkezlerinde, koğuş sistemli kurumlarda sıklıkla karşılaşılan kendinden küçük kişileri istismar etme durumu neredeyse olağan bir durum olmaktadır*." (K13)
> "*Henüz cinsel kimliği gelişmemiş, merak duygularıyla hareket edilen suç olarak veya ciddi bir istismar olarak değerlendirilmeyecek bir olay*." (K15)
> "*6–9 yaş grubundaki kız ve erkek çocuk yuvalarında baskın model (liderlik, reislik) tarzında çocukların olması sıkça görülen bir durumdur."* (K20)

Alıntılarda görüleceği üzere sosyal hizmet uzmanları, "e göre" yaklaşımıyla "çok kötü", "sıklıkla karşılaşılan", "olağan durum", "ciddi istismar olarak değerlendirilmeyecek" gibi ifadelerle değer biçmelerde bulunmuşlardır.

Üçüncü vakaya geçildiğinde, durum tanımlamasında bulunan en az sayıda sosyal hizmet uzmanının burada olduğu görülmüştür. Yalnızca altı sosyal hizmet uzmanı durum tanımlamasında bulunmuştur. İlk iki vakada sosyal hizmet uzmanlarının yaklaşık yarısı, tanımlama uğraşında bulunurken burada sayının düşmesi, vakanın konusuyla ilişkilendirilebilir. Üçüncü vakada ensestin toplumda hassas bir konu olarak yer alması, değerlendirenin bunu kendine özgü tekil koşulları içinde tanımlamasını güçleştirdiğini söyleyebiliriz. Tanımlamada bulunan sosyal hizmet uzmanlarına bakıldığında ise, ikinci vakada olduğu gibi ahlaki ve bilgisel tavrı birlikte sergilemişlerdir.

> "*Vakada ensest ilişki var. Güvendiği biri tarafından yapılması işin en travma boyutu*." (K3)
> "*Bu bildirimi zorunlu bir durum."* (K14)
> "*Çocuk istismarı günümüzde sıkça karşılaşılan bir sosyal sorun haline gelmiştir. Bir babanın çocuğuna her türlü istismar yapması her zaman yanlıştır. Çocuk her zaman iyiliğe ve doğruluğa yönlendirilmelidir. Yanlış eylemler, çocukların yanlış bireyler olarak yetişmesinde etkilidir*." (K20)
> "*Ensest vakalarında mağdur(e)ların intiharı sıkça karşılaşılan bir durumdur*." (K12)
> "*Madde bağımlılığı ve istismar mağduru kişilerin ifadelerinde profesyonellerin sık olarak karşı karşıya kaldığı bir durumdur*." (K13)

Her üç vakada duruma ilişkin yapılan tanımlamalar, öznel değer yargıları içerdiğinden dolayı anlama etkinliğinin bu aşaması etik özellik taşımamaktadır.

Buraya kadar sosyal hizmet uzmanları, değerlendirmeleri müracaatçının durumu üzerinden yapmışlardır. Başka deyişle müracaatçının eylemini gerçekleştirme amacını, koşullarını, nasıl gerçekleştirdiğini, başka bir eyleme olanağının mümkün olup olmadığı vb. anlamaya ilişkin herhangi bir değinmede bulunmamışlardır. Yalnızca üçüncü vakada iki sosyal hizmet uzmanı, müracaatçının eylemini gerçekleştirmesinin arkasındaki değerlendirmesinin ne olduğuna değinmiştir. Bunun

bilgiye dayalı gerçekleştirilmesi, müracaatçının o belirli koşullarda niçin öyle eylemde bulunduğunu anlama imkânı sağlar; ancak bulgulardan ikincisi (K8) değer yargısı içerdiği için etik özellikte değildir.

"*Babayı kaybetmeme, suçluluk vb. duygular işin içinde.*" (K3)
"*TT'nin durumu böyle değerlendirmesi gayet doğal*." (K8)

4.2.1.2. Müracaatçının Yaşantısını Anlama

Anlama etkinliğini tamamlayan bu aşamada değerlendirenden beklenen, müracaatçının kim olduğunun ve yaşam koşullarının ne(ler) olduğunun bilgisini edinmesidir. İlki, müracaatçının yaşantıda nasıl bir insan olduğunu (nasıl davranışlar, kararlar, tutumlar sergilediği, neler yaptığı, güçlü-zayıf yanlarının neler olduğu) anlama sürecidir. İkincisi ise müracaatçının yaşam koşullarını /olanak ve olanaksızlıklarını ve yaşadığı problemin bireysel özelliğine göre ihtiyaçlarını belirleme sürecidir. Bu yönde her üç vakaya ait bulgular aşağıda tartışılmıştır.

İlk olarak müracaatçının kim olduğuna ilişkin bulgulara bakıldığında; birinci vakada sosyal hizmet uzmanlarının birçoğunun müracaatçıyı "suça sürüklenen ve suç işleyen" şeklinde nitelendirdikleri görülmüştür. Yalnızca bir sosyal hizmet uzmanı (K12), bunların yanına "mağdur" sözcüğünü de eklemiştir. Diğer sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçıya suç öznesi şeklinde bakışlarından ayrılarak ona mağdur olarak bakması, bu sosyal hizmet uzmanının (K12) etik kişi değerleriyle ilişkilendirilebilir; müracaatçının değer harcayan kişi olmasına bakmaksızın onu normsal bakış altından çıkarmıştır. Üç sosyal hizmet uzmanı ise, benzer şekilde müracaatçıyı "yardıma ihtiyacı olan" şeklinde ele almıştır. Böylece 21 sosyal hizmet uzmanı, davranışlarının yalnızca yarattığı sonuçlar bakımından müracaatçının kim olduğunu tanımlayarak pragmatik bir yaklaşım sergilemişlerdir.

"*15-18 yaş grubuna mahkeme suça sürüklenmiş çocuğa genelde yetişkin gibi davranır ve genelde tutuklu yargılanırlar… Önce çocuğun tutukluluktan kurtulması için uğraşır, çocuğun aslında suça*

sürüklenmiş çocuk değil, bir mağdur olduğu vurgusunu yaparım." (K12)

"*Suça sürüklenen, baskı altında, kendini ifade edemeyen, istismara açık bir çocuk olarak değerlendirebiliriz*." (K16)

"*Madde kullanımı ve suç davranışı olan bu nedenle müdahale edilmesi gereken bir çocuk*." (K15)

"*Bunun için cezası ne ise çekmeye razı olacağını belirtmesi aynı zamanda bir yardım çığlığıdır benim için*." (K4)

Müracaatçının kim olduğuna ilişkin ikinci vakaya bakıldığında, sosyal hizmet uzmanlarının birçoğunun genel olarak bilgisel cevaplar verdiği görülmüştür. Ayrıca ilk vakada olduğu gibi yine yalnızca bir sosyal hizmet uzmanı (K12), suça sürüklenmiş çocuğun aynı zamanda mağdur konumunda olduğu vurgusunda bulunmuştur. Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçının kim olduğuna bilgiyle yaklaşmışlardır. Bu nedenle bu aşama etik özelliktedir; ancak değerlendirme sürecinin bütünlüğünü aynı bilgisel yaklaşım değil, genel olarak ahlaki ve yasal ölçütlere göre değer biçmeler belirlediği için buradaki bilgisel tavır anlamını yitirmektedir.

"*Suça sürüklenmiş çocuk konumundaki çocukların aynı zamanda mağdur olarak da ele alınarak incelenmesi gereklidir*." (K12)

"*Bu davranışı yapan, zorlayan çocuğun sağlık ruh halinin olmadığı aşikar*." (K8)

"*Çocukların henüz davranışlarının sonucunu algılayacak gelişimde olmamaları, suçlu psikolojisine kapılmamaları söz konusudur*." (K15)

Üçüncü vakaya bakıldığında, diğer vakalardan farklı olarak müracaatçının kim olduğuyla ilgili derinleştirici, açıklayıcı ya da farklı bir anlam yükleyici herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. Yalnızca birkaç sosyal hizmet uzmanı tarafından çocuk, kişi ya da müracaatçı sözcüklerinin önüne kısa nitelemelerin eklendiği görülmüştür. Bunun sebebi, durum-eylem koşullarının eksik bırakılması konusunda öne sürülen açıklamayla benzer görülebilir. Vakaya ilişkin durum tanımının ahlak ve yasa içeriğiyle sınırlı tutulması, bundan etkilenen müracaatçının da bu karşılıkta

görülmesine yol açmıştır. Başka deyişle müracaatçının suçlu ya da mağdur olmaktan başka nasıl bir insan olduğunun bilgisi edinilmemiş, geçerlikteki ahlak ve hukuk düzenindeki yeri tanımlanmıştır.

> "*Çocuk psikiyatristine gelen ve görüşme için sosyal hizmet uzmanına bilgi veren ve ensest vakası olduğu anlaşılan çocuğun bilginin dışarıyla paylaşılması halinde kendisine zarar verme ihtimali bulunan çocuk*." (K17)

Müracaatçının yaşam koşullarını anlama etkinliğine geçildiğinde; birinci vakada sosyal hizmet uzmanlarının yarısından çoğunun aile, sosyal çevre, okul ve sosyo-ekonomik durum gibi bilgisel koşulları sürece dâhil ettikleri görülmüştür.

> "*Genel olarak sosyo-ekonomik durumunu öğrenirim. Daha sonra aile ile görüşür, onların tutum ve davranışlarına bakarım."* (K3)
> "*Ailesi hakkında bilgi alınarak (gerektiğinde görüşülerek) ailenin süreçte yapması gerekenler ve alınacak tedbirler konusunda bilgilendirilmesi sağlanır."* (K4)
> "*Çocuğu buna iten etkenleri tespit etmeye çalışırım. Aile, arkadaş çevresi, sosyal çevreyi tanımak amaçlı sosyal inceleme yaparım."* (K14)
> "*Çocuğun aile ve sosyal çevresi ile bilgi edinmek, görüşme yapmak, incelemelerde bulunmak."* (K16)

Sosyal hizmet uzmanlarından bir kısmı, herhangi bir değerlendirmede bulunmadan doğrudan müdahale planına geçmiş ve bu adım içerisinde aile durumuna yöneleceğine ilişkin ifadeler kullanmışlardır. Bu tavır, karar almayı değerlendirme sürecinin önüne geçirdiği için ezbere özelliktedir, dolayısıyla etik değildir; çünkü doğru bir değerlendirme yapmaksızın doğru bir karar ve müdahale planını gerçekleştirmek mümkün değildir.

> "*Çocuğun madde kullanımının tedavisi için AMATEM'de tedavi olabilmesi için ikna etmeye çalışılır. Suç örgütüne bulaşması*

konusundaki itiraflarını yetkili mercilere bildirir… Aile şartlarına göre de barınma durumu değerlendirilir." (K10)

Sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçının yaşam koşullarını incelemeleri, onun yaşantı olanak ve olanaksızlıklarını görmeleri bakımından önemlidir. Ancak tüm sosyal hizmet uzmanlarının bu bilgisel amaçla hareket ettiklerini söyleyemeyiz. Bu yönde iki sosyal hizmet uzmanı (K11 ve K18), müracaatçının yaşam koşullarını inceleme uğraşını, onun söylediklerinin yalan olup olmadığını/doğruluğunu test etme şeklinde ahlaki bir amaca taşımıştır. Burada sosyal hizmet uzmanlarının etik bilgisel bir tavırdan tamamen uzaklaştığını söyleyebiliriz.

"*Çocuğun yalan söyleme olasılığına da bakılması gereken bir vakadır*." (K11)
"*Çocuğun söylediği şeylerin doğru olup olmadığını anlayabilmek adına ailesi ve çevresi ile görüşülür*." (K18)

Müracaatçının yaşam koşullarının ne(ler) olduğuyla ilgili ikinci vakaya bakıldığında, ilk vakada olduğu gibi sosyal hizmet uzmanlarının yarısından fazlasının bu aşamaya bilgisel cevap verdiği görülmüştür. Bu bakımdan etik tavır sergilendiğini söyleyebiliriz.

"*Öncelikle fiili uygulayan çocuklarla görüşme yaparak daha öncesinde böyle bir olaya maruz kalıp kalmadıklarını öğrenirim*." (K6)
"*Çocukların bu fiili neden yaptıkları, bu fiilin bilincinde olup olmadıkları hakkında bilgi toplarım*." (K17)
"*Çocuğun bu davranışları nereden, kimden ve nasıl öğrendiği araştırılmalıdır."* (K22)

İlk vakada olduğu gibi burada da bir sosyal hizmet uzmanı (K5), değerlendirme-karar ilişkisini terse çevirerek önce kararını verip sonra değerlendirmesini yaptığını belirtmiştir. Bu, ezbere bir eylem özelliğindedir, dolayısıyla etik bir tavırdan uzaktır.

"*Baskın çocuk ile ilgili bu davranışından vazgeçirmek ve etrafındaki diğer çocuklara da baskı uygulamasını önlemek için öncelikle ceza sürecini başlatırdım.. Daha sonra bu davranışının nedenlerini görüşme yolu ile tespit etmeye çalışarak davranışlarından vazgeçmesini sağlamaya çalışırdım*." (K5)

Müracaatçının yaşam koşullarının üçüncü vakada nasıl ele alındığına bakıldığında, ilk iki vakada olduğu gibi bilgisel tavırlarla karşılaşılmıştır. Üçüncü vakada durumu anlama sürecini eksik bırakan sosyal hizmet uzmanlarının birçoğunun bu aşamada bilgisel arayışta olduğu görülmüştür. Buradaki farkın sebebi, sosyal hizmet mesleğinin temelindeki sosyal inceleme raporu hazırlama uğraşına bağlanabilir. Fakat sosyal inceleme bilgilerinin, doğru değerlendirmenin nasıl yapılacağına kaynaklık etmesi yerine yasaya, mevzuata ve yönetmeliğe uygun kararın nasıl alınacağına kaynaklık ettiği görülmüştür. Sosyal hizmet uzmanlarının bir kısmının, değerlendirme biçimini belirtmeden karar eylemleriyle karışık sosyal incelemede bulunacağına ilişkin ifadeler belirtmiş olmaları bunu güçlendirmiştir.

"*Çocukla, ailesiyle, sosyal çevresiyle görüşmeler yaparım*." (K16)
"*Çocuğun ne şekilde ve başka kimler tarafından cinsel istismara uğrayıp uğramadığı değerlendirilmelidir. Ayrıca diğer iki kardeş ve anne ile irtibat kurulmalıdır*." (K22)
"*Aile ve çevresi görüşmeler yapılır. Okulu ve öğretmeninden bilgi alınır*." (K17)
"*Çocukla baba ilk etapta dışarıda kalmak koşuluyla aile ve çevreyle görüşülür."* (K18)

Görüleceği üzere, her üç vakada sosyal hizmet uzmanlarının neredeyse yarısı müracaatçının yaşam koşullarını anlamaya ilişkin sosyal incelemede bulunacağını belirtmiştir. Ancak bu bilgilerin yasa, mevzuat ve yönetmeliğin sunduğu imkanlar ölçüsünde kullanıldığı görülmüştür. Örneğin 'suçlu' olarak tanımlanan müracaatçı hakkında sosyal incelemede bulunulacağı belirtilmesine karşın buradan edinilen bilgiler müracaatçının değerini koruma -örneğin sağlık bütünlüğünü koruma- yönünde değil, görev sorumluluğunu -örneğin yasal bildirimde bulunma- yerine

getirme için kullanılmıştır. O yüzden buradaki bilgisel tavır, amaçsal değil, araçsaldır. Öte taraftan sosyal inceleme sonucu elde edilen bilgilerden hareketle müracaatçı için yapılması gerekenin, yasada yer almaması ya da ona ters düşmesi durumunda -örneğin yaşam bütünlüğünün yok olma riski karşısında suç bildiriminin nasıl değerlendirileceği- dahi kuralların bağlayıcılığında kalınması, sosyal incelemenin müracaatçı için gerçekleşmediğini gösterir. Bu, Kant'ın ödev etiğiyle (ödeve uygun-ödevden dolayı) göstermek istediği durumu yansıtmaktadır. Yalnızca "yapılması gereken"e aykırı eylemlerin değil, "yapılması gereken"i gerçekleştiren eylemlerin bile her zaman değerli olmadığıdır. Sosyal hizmet uzmanlarının, müracaatçının yaşam koşullarını anlamak için incelemede bulunmaları bir "yapılması gereken" olarak ödeve uygundur. Fakat bunun, müracaatçının insan olarak değerinin korunması düşüncesiyle değil, o anda geçerli olan kurallara uyma düşüncesiyle gerçekleştirilmesi etik değildir. Bu, müracaatçıyı haksızlığa uğratmasa bile onu araçsallaştırdığından Kant'ın deyişiyle bir koşullu buyruktur. Yasalar, mevzuat ya da yönetmelik koşulları değiştiğinde uyulması gereken kurallar da değişecektir.

4.2.2. Değerlendirme Sürecinin İnsanın Değeriyle İlişkisi

Vakalarda sosyal hizmet uzmanları, ağırlıklı olarak durum değerlendirmesine yöneldiklerinden dolayı öncelikle bu süreci tamamlayan adım olarak durumun insanın değeriyle olan ilişkisi ele alınmıştır. Bu yönde her üç vakada durumun bir defalığını oluşturan özelliğinin ve ortaya çıkardığı değerliliğinin-değersizliğin fark edildiğini gösteren bulgular aranmıştır.

Değerlendirenin, durumun bir defalığını/tarihselliğini oluşturan özelliğini fark etmesi demek; durumun ortaya çıktığı zamanın özelliklerini, durumun oluşmasındaki koşulları ve birtakım olayların rolünü insana sağladıkları ve kaybettirdikleri açısından görmesi, böylece benzerlerinden ayrılan özelliğini dolayısıyla değerliliği-değersizliğini ortaya koymasıdır. Fakat her üç vakada müracaatçının durumu yalnızca olgusallıklarında ele alınarak ahlaki ve yasal normlar çerçevesinde "olumsuz", "olağan", "suç", "bildirimi zorunlu" şeklinde nitelendirildiğinden tarihsellikleri görülmemiştir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının duruma yaklaşımları ezbere özelliktedir ve benzerlerinden farkı görülememiştir.

Sosyal hizmet uzmanlarının durum tanımlamaları ahlaki ve yasal normlar çerçevesinde gerçekleştiğinden durumun, insanın değeriyle olan ilişkisi pek kurulamamıştır. Ancak yasanın, mevzuatın ve yönetmeliğin sınırları ölçüsünde bir insan hakkı olarak müracaatçının "sağlık bütünlüğünü koruma" yönünde bulgulara rastlanmıştır. Sağlık, insanın bir hakkıdır. İnsan haklarının temelinde insanın değerinin bulunmasından dolayı sosyal hizmet uzmanlarının, müracaatçının sağlık bütünlüğüne önem vermeleri, insanın değerli bir varlık olduğuna ilişkin bir vurguyu öne çıkarmıştır. Bu, yasanın koruduğu değerin/değerlerin fark edilmesi olarak yorumlanabilir.

Birinci vakada sosyal hizmet uzmanlarının yaklaşık yarısı, yasada yer alan belirli tedbirler –bakım, sağlık vb.– ölçüsünde müracaatçının sağlık bütünlüğünü koruyacaklarına ilişkin ifadeler kullanmışlardır.

> "*Müracaatçım olan çocukla görüşmelerimi yapıp sağlık kuruluşundan (mahkeme tarafından alınacak sağlık tedbiri kararıyla) tedavi olmasını sağlamaya çalışırım."* (K6)
> "*Çocuğun aile yapısı dikkate alınarak güvenli ve gizli bakım tedbiri ayrıca sağlık tedbiri önerilir*." (K11)
> "*Çocuğa yeterli psiko-sosyal desteğin sağlanması yönünde gerekli birimlerle iletişime geçmenin sağlanması yönünde çalışmaların yapılması, planın uygulanması*." (K16)

İkinci vakaya geçildiğinde; beş sosyal hizmet uzmanı fiile maruz kalanların; yalnızca iki sosyal hizmet uzmanı, fiili işleyenlerin; dört sosyal hizmet uzmanı ise her ikisinin de sağlık desteği almaları gerektiğini belirtmiştir. Toplamda bu oran, sosyal hizmet uzmanlarının yarı sayısına eş değer iken müracaatçı grubu içinde bölündüğünde çok az sosyal hizmet uzmanının, sağlık yönünde tüm müracaatçıları kapsayan bir ifadede bulunduğu görülmüştür. Bu durum, sosyal hizmet uzmanlarının, kişi özellikleri hakkında bilgi vermektedir. Özellikle fiili işleyenlerin sağlık bütünlüğünü koruma yönünde geri planda durmaları, onların değer biçmelerini -müracaatçının kim olduğuna göre- ve ahlaki kişi özelliklerini yansıtmıştır. Oysa ahlakın bağlayıcılığından uzak olarak sırf insan olması dolayısıyla fiili işleyenin de

sağlık bütünlüğünü korumayı isteme, özgür eylemde bulunabilme olanağını başka deyişle etik kişi özelliğini gösterir.

"*Fiile maruz kalan çocukların psiko-sosyal destek alması sağlanır*." (K2)
"*İstismara maruz kalan çocukları psikolojik açıdan desteklenmesi için psikiyatriye yönlendirmek*." (K3)
"*Cinsel davranışları sergileyen çocukların terapi edilmesi."* (K10)
"*Olaya karışan uygulayan, olaya maruz kalan ve göre diğer çocuklara rehabilite ve psiko-sosyal destek yönünde çalışmalar yaparım*." (K6)
"*Olaya konu olan çocuklar ve mağdurların bu konuda psiko-sosyal destek almaları için planlama yapar, izleme yaparım*." (K21)
"*Davranışı yapan ve yaptıran çocukların hepsi için tedavi sürecinin başlatılmasını sağlarım*." (K8)

Sağlık bütünlüğünü korumayla ilgili olarak üçüncü vakaya bakıldığında; sosyal hizmet uzmanlarının birçoğu, diğer vakalarla benzer şekilde yasaların sunduğu tedbir kararları ölçüsünde müracaatçıya sağlık desteğinin sağlanacağı yönünde ifadeler kullanmışlardır.

"*Öncelikle çocuk için psiko-sosyal destek yönünde çalışma başlatırım*." (K6)
"*Çocuğun korunma altına alınması, korunma sürecinde psiko-sosyal, psikiyatrist desteğin verilmesi."* (K7)
"*Psikiyatristle görüşülerek intihar girişimi düşüncesi ile ilgili tedavi planlanmalıdır*." (K10)
"*Psikiyatrist ile konu paylaşılır. Yatış sağlanır."* (K15)
"*Sağlık tedbiri alması sağlanarak çocuğun travma sonrası yaşadığı stres ve kaygı azaltılmaya çalışılır*." (K17)

İkinci vakada olduğu gibi burada da müracaatçının -bir başkasının değerini harcayan kişi olsa dahi- kim olduğundan bağımsız bir şekilde değerlendirme yapılması söz konusu değildir; başka deyişle suç olgusuyla ilgili bir fiili

gerçekleştiren kişinin değerinin korunması yaklaşımıyla karşılaşılmamıştır. Bu konuda sosyal hizmet uzmanlarından yalnızca biri, çocuğun yanı sıra suçlu konumunda olan babanın da sağlık tedavisinden yararlanması hakkında bir değinmede bulunmuştur. Bu, müracaatçının kim olursa olsun insan olmasına değer verildiğini gösteren önemli bir etik adımdır.

> "*Çocuğun başvurusu olan sorunla ilgili tedavi edilmesi. Babanın tedavisi için gerekli birimlerle irtibata geçmek*." (K20)

Sağlık bütünlüğünü koruma yönünde ikinci vaka ile üçüncü vakaya ait bulgular karşılaştırıldığında tezat bir bilgi göze çarpmıştır. Üçüncü vakada suçlu konumundaki babanın sağlık tedavisinden yararlanması gerektiğini belirten sosyal hizmet uzmanı (K20), ikinci vakada fiili işleyen çocukları dışta bırakarak yalnızca fiile maruz kalan çocukların sağlık tedavisinden yararlanması gerektiğini belirtmiştir. Benzer şekilde ikinci vakada fiili işleyen çocukların sağlık tedavisini savunan sosyal hizmet uzmanları, üçüncü vakada babanın tedavisine yönelik herhangi bir ifadede bulunmamışlardır. Bu bulgu, müracaatçının kim olduğuna bakılmaksızın, sırf insan olduğu için değerinin korunması yönündeki etik bilginin tesadüfi saptandığına ilişkin bir olasılığı ortaya çıkarmıştır.

Görüleceği üzere sosyal hizmet uzmanları, değerlendirme süreçlerinde müracaatçıya ilişkin yaptıkları "suçlu ya da mağdur" tanımlamalarından hareketle yasal çerçevede değeri korumaya yönelik değinmelerde bulunmuşlardır. Yasaların koruduğu değerin/değerlerin fark edilmesi önemlidir; ancak bu, sırf insan olması dolayısıyla tüm müracaatçıları kapsamadığından -yalnızca 'mağdur' olarak tanımlanan müracaatçıya yönelik olduğundan- etik özellikte görünmemektedir; çünkü temelindeki belirleyici değer değil, değer yargılarıdır.

Değerlendirme sürecinin insanın değeriyle olan ilişkisine devam edildiğinde, çok az sosyal hizmet uzmanının, yasaların sunduğu ölçülerden uzaklaşarak mesleki etik ilkeler çerçevesinde değeri korumaya yönelik ifadeler belirttikleri saptanmıştır. Bu kapsamdaki bulgular; müracaatçıyla güven ilişkisi kurma, müracaatçının yaşına, gelişim dönemine ilişkin kendini tanımasını ve kişisel gelişimini sağlama,

müracaatçıyı yaşarken doğru eyleme hazırlama, müracaatçıya reddedebilme becerisi kazandırma ve bedenin dokunulmaz olduğunu vurgulama şeklindedir.

İlk olarak güven ilişkisinin kurulmasına yönelik bulgular, yalnızca birinci ile üçüncü vakalardan çıkarılmıştır. Kişi-kişi ilişkisinde ortaya çıkan güven duygusu, öncelikle insan olarak ve etik ilişki özelliği olarak yaşantıyı değerli kılan ve korunması gereken insani bir özelliktir. Birinci vakaya bakıldığında, güven ilişkisinin kurulacağına yönelik ifadelere yalnızca iki sosyal hizmet uzmanının yer verdiği görülmüştür.

> "*Çocuk ile ilgili güven ortamı oluşturulduktan sonra süreç konusunda çocuk ile birlikte nasıl bir yol izleneceği konusunda bilgi verilir.*" (K4)
> "*Güven kazanırım ve bilgi alırım.*" (K19)

Üçüncü vakada sosyal hizmet uzmanı ile müracaatçı arasında kurulması beklenen güven ilişkisine yalnızca dört sosyal hizmet uzmanı değinmiştir.

> "*Öncelikle çocuğa güvende olduğunu hissettiririm.*" (K2)
> "*Müracaatçının güven duygusu ve sosyal hizmet uzmanı karşı güven ilişkisini sağlarım.*" (K13)
> "*Çocuk ile güven bağı oluştururum."* (K19)
> "*Çocukla konuşmak tek olmadığı konusunda farkındalık yaratmak gerekir. Utanç ve suçluluk psikolojisinin ortadan kalkabilmesi için yalnız olmadığını, birçok çocuğun bunu yaşadığını ve yanında olduğumuzu hissettirmek.*" (K3)

İkinci vakada güven ilişkisine dair bir bulguya ulaşılmamıştır; fakat değer temelinde yorumlanabilecek ve yaşantıyı değerli kılacak birtakım bilgisel yaklaşımlar saptanmıştır. Bunlar; müracaatçının yaş ve gelişim dönemine ilişkin kendini tanımasını sağlama, kişisel gelişimini sağlama, müracaatçıyı yaşarken doğru eyleme hazırlama ve müracaatçıya reddedebilme becerisi kazandırma, şeklindedir.

‘Kendini tanıma” yalnızca üç sosyal hizmet uzmanı tarafından fiili işleyen çocuklar, fiile maruz kalan çocuklar ve sonuncusu olaya şahit olan çocuklar boyutuyla ele alınmıştır.

> “*Baskın çocuk için yaşına ve gelişim dönemine uygun cinsel kimlik bilgilendirmesi yapılır.* (K15)
> “*İstismar mağduru çocuklara uygun yaşta uygun cinsel eğitim verme, cinsel eğitimi bu kurumlarda fobi, tabu olmaktan çıkarmak*.” (K13)
> “*Olaya şahit olan çocukların görüşmeye alınarak cinsel (sağlıklı) gelişmeleri için olumlu roll play yapılabilir.”* (K10)

Kişisel gelişim, müracaatçının yaşantı olanaklarını arttırma ve onun güçlenmesini sağlama ile ilgili olup yalnızca iki sosyal hizmet uzmanının ifadelerinde rastlanmıştır.

> “*İstismar eden çocuk ile görüşmeler yapmak, ilgi ve enerjisini başka alanlarda (spor gibi) boşaltmasını sağlamak*.” (K3)
> “*Bu durum baskın olan çocuğun davranışlarının olumlu yöne çekilebilmesi en önemli konu olacaktır*.” (K20)

Yaşarken doğru eyleme hazırlama ile ilgili olarak yalnızca iki sosyal hizmet uzmanı, müracaatçının eyleminin, kendisine ve ilişki kurduğu insanlara kazandırdığı ya da kaybettirdiği değer bakımından değerlendirmesini yapmıştır.

> “*Baskın çocuk için davranışlarıyla ve sonuçlarıyla ilgili öngörü kazandırma çalışması yapılır.*” (K15)
> “*Cinsel davranışları sergileyen çocukların davranış değiştirme yönünde görüşmelerin yapılması*.” (K10)

Reddedebilme becerisinin burada ele alındığı bağlam, insanın değerini koruma yönünde yorumlanabilir. Değer harcayan bir muameleye uğramamak, kişinin elinde olmasa da yalnızca bir sosyal hizmet uzmanının, hak ihlali doğuran eylemler karşısında hayır diyebilme ve yaşam bütünlüğünü koruyabilme konusuna değindiği görülmüştür.

"Pasif çocuklar için hayır diyebilme, yardım isteme konularında çalışma yapılır." (K15)

Değer bilgisi bağlamında yorumlanabilecek sonuncu unsur, üçüncü vakada yalnızca bir sosyal hizmet uzmanı tarafından belirtilen bedenin mahremiyeti ve dokunulmazlığı hakkındadır. Bedenin özel ve dokunulmaz olduğunu vurgulama, kişinin yaşam değerine ve özgürlüğüne ilişkin değerli bir yaklaşım olarak yorumlanabilir.

"*Çocuğa bedeninin ancak kendisine ait olduğunu bir başkası babası dahi olsa ona dokunamayacağını anlatırım."* (K1)

Değerlendirme etkinliğinin buraya kadarki adımlarından hareketle, her üç vakada herhangi bir değerlendirme etkinliğinde bulunmadan doğrudan karar aşamasına geçen sosyal hizmet uzmanlarının bulunduğu saptanmıştır. Bu, tezat bir bulgu gibi görünebilir; çünkü değerlendirme insanın kaçınılmaz bir özelliğidir. Her eylemin temelinde zorunlulukla bir değerlendirme bulunmaktadır. Ancak bu sosyal hizmet uzmanlarının açık olarak değerlendirme ifadelerine rastlanılmamış olsa da *değerlemeleri* karar ifadelerinden çıkarılabilmiştir. Bu bilgiden hareketle, birinci vakada on (bir kısmı durum-eylem tanımlarında kısa öznel yargılarda bulunmuş olsa da) ikinci vakada dört, üçüncü vakada ise yedi sosyal hizmet uzmanının herhangi bir değerlendirme ifadesine rastlanmamıştır. Birinci ve üçüncü vakalarda sayının yüksek olmasının sebebi, bu vakalara ait durumu anlama aşamasının, toplumsal ahlak ve yasal normlarla ilişkisinin daha sıkı kurulmasına bağlanabilir. Vakada durumlaştırılan konunun ahlak ve yasalar çerçevesinde ele alınmasının, bunun üzerine bir değerlendirmede bulunma gerekliliğini geri plana ittiğini söyleyebiliriz. Bu, sosyal hizmet uzmanlarının kararlarını ahlaki ve yasal yükümlülükler çerçevesinde aldıkları bulgusunu desteklemiştir.

4.2.3. Değerlendirme Sürecinin Bilgiyle İlişkisi

Değerlendirme etkinliğinin doğruluğu için anlama uğraşının doğru sonuçlanması ve bunun değerle ilişkisinin kurulması önemlidir. Bu yönde sosyal hizmet uzmanının sahip olması beklenen birtakım bilgisel kriterler bulunmaktadır. Bunlar; sosyal hizmette etik ilke ve sorumlulukların, değerin, değerlerin ve deneyimin bilgisi şeklindedir (Ek4: Kodlama Yönergesi).

4.2.3.1. Sosyal Hizmet Etik İlke ve Sorumlulukların Bilgisi

Her üç vaka göz önünde bulundurulduğunda, sosyal hizmet uzmanlarının mesleğin etik ilke ve sorumluluklarına ilişkin ifadelerine pek rastlanmamıştır. Yalnızca bir kaç sosyal hizmet uzmanının 'gizlilik', 'kendi kararını tayin hakkı' ve 'bilgilendirilmiş onay' ilkelerine değindikleri görülmüştür; ancak bu ilkelere epistemolojik temelde yaklaşıldığı tam olarak -özellikle üçüncü vaka için- söylenememektedir.

Birinci vakada öne çıkan ilkelerden ikisi, gizlilik ve kendi kararını tayin hakkıdır. İlkine bakıldığında, yalnızca üç sosyal hizmet uzmanının gizliliğin korunması ilkesine değindikleri ve bunu değer yargılarından uzak, etiğe uygun içerikte yansıttıkları görülmüştür. Burada iki sosyal hizmet uzmanı, müracaatçının anlattıklarının gizli tutulacağı yönünde ifadeler kullanırken bir sosyal hizmet uzmanı da ailesinden gizli tutulacağı; fakat güvenlik sağlandıktan sonra ilgili birimlere bildirimde bulunacağını ifade etmiştir.

> "*Çocuğa içinde bulunduğu durum ile ilgili yardımcı olmaya çalışacağımı kendisinin yararına ve rızası olmayan hususlarda bir işlem yapmayacağımı belirtirim*." (K19)
>
> "*Etik ilke ve sorumluluklar müracaatçının gizliliği, mahremiyeti ve güveninden bahseder ve önemser..Sıklıkla karşılaşılan bu durum için ben şahsi olarak müracaatçının yararını göz önünde bulundurarak psiko-sosyal çalışmamı yapar adli süreci adli kurumların yapmasını belirtirim*." (K13)

"*Ailesine sadece madde kullanımına yönelik bilgi verilmesi..Güvenliğin tam olarak sağlandığından emin olduktan sonra (tedavi gördüğü hastanenin güvenli olacağı cezanın geçirileceği yerler gibi) ilgili birimlerle irtibata geçmek."* (K20)

Etik ilkelerden kendi kararını tayin hakkı ise yalnızca bir sosyal hizmet uzmanı tarafından vurgulanmıştır.

"*İçinde bulunduğu durumda kolluk güçlerinin çocuğa yardımcı olacağını düşünsem dahi çocuğun onayını almadan bir işlem yapmayacağımı belirterek güvenini kazanırım.*" (K19)

Görüleceği üzere, birinci vakada sosyal hizmet etik ilkelerinin bilgisine başvuran sosyal hizmet uzmanı sayısı yalnızca dörttür. Sayının bu kadar düşük olması, sosyal hizmet etik değer ve ilkelerinin uygulamaya aktarılamadığını göstermiştir.

İkinci vakada sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme süreçlerinde etik ilkelerin bilgisine rastlanmamıştır. Son olarak üçüncü vakaya geçildiğinde, gizlilik ve bilgilendirilmiş onay şeklinde iki ilkenin öne çıktığı görülmüştür. Burada birinci vakada olduğu gibi gizliliğin korunması değil, paylaşımı söz konusudur. İki sosyal hizmet uzmanı, aile yoluyla; 11 sosyal hizmet uzmanı ise, psikiyatrist ve diğer profesyoneller yoluyla paylaşımın mümkün olabileceğinden bahsetmiştir.

"*Diğer alanlarla (psikolog, psikiyatrist) ve alanda çalışan (bu tür vakalarla çalışan meslektaşlarımdan) süpervizyon desteği alırım*." (K6)

"*Ailenin diğer fertlerinden destek almaya çalışılabilir*." (K8)

"*Çocuğu ailesinde destekleyecek kişileri tespit ederim. Onları konu hakkında bilgilendirip iş birliğine davet ederim*." (K14)

"*Durum ilgili hekime ve hastane idaresine bildirilir*" (K17)

"*Ensest hassas bir konu olması itibariyle gizlilik esas alınarak psikiyatris ile diyalog kurulur ve çocuğa hissettirilmeden müdahaleler*

yapılarak çocuğun kendiliğinden psikiyatriste anlatması sağlanır." (K11)

Gizlilik ilkesi konusunda etik karar alma modelleri, meslektaşlara ve sosyal hizmet uzmanlarına danışmayı sorumluluk olarak ele almaktadır. Bu modeller çerçevesinde bakıldığında, sosyal hizmet uzmanlarının psikiyatrist ve diğer profesyonellerle olan paylaşımları gizlilik ihlaline girmezken; aile ve çevreyle olan doğrudan paylaşımları gizlilik ihlaline girmektedir.

Değerlendirme sürecinde son olarak değinilen etik ilke, bilgilendirilmiş onaydır. Bu yalnızca üçüncü vakada bir sosyal hizmet uzmanı tarafından ifade edilmiştir.

"B*irkaç görüşme yapılıp bu görüşmeler sonunda sonuçlar ve tercihlerin müracaatçıya gösterilmesi."* (K13)

4.2.2.2. Değer Bilgisi

Değer bilgisinden kastedilen; vakalarda değerlendirilen olarak ele alınanın (durum, eylem, kişi) kendisiyle aynı türden olanlar (durum, eylem, kişi) ile arasındaki özelliğinin, özel yerinin ve insan için taşıdığı anlamın görülmesidir.

Vakalarda sosyal hizmet uzmanları, değerlendirilen olarak müracaatçının durumunu ele almışlardır. Ancak sosyal hizmet uzmanlarının durum değerlendirme süreçlerinde değer bilgisini yansıtan ifadelere pek rastlanmamıştır. Değerlendirme sürecinde müracaatçının durumunun, kendisiyle aynı türden olan başka durumlardan ayrılan özelliğine değinilmemiş olmakla birlikte yalnızca birkaç sosyal hizmet uzmanının, durumun insanla olan ilgisine değindiği görülmüştür. Bunlar; "Değerlendirme Sürecinin İnsanın Değeriyle İlişkisi" başlığı altında belirtilmiştir.

Değerlendirme süreçlerinde sosyal hizmet uzmanlarının büyük bir kısmı, değer'e 'yarar' anlamını yüklemişlerdir. Bu nedenle değer etiğinden farklı olarak yararcı etik teorinin yaklaşımının etkisi saptanmıştır. Teori, temeline insanın

değerinden ziyade en fazla sayıda insanın en fazla yararı prensibini koymasıyla değer teorisinden ayrılmaktadır. Oysa sosyal hizmetin müracaatçının yararı ilkesinin temelinde öncelikle kim olursa olsun insan onuru, bütünlüğü ve adalet şeklinde insanın değeri bulunmaktadır. Başka deyişle tek bir kişinin değeri, diğer kişilerin değerinden daha az değerli değildir. Sosyal hizmette her insan, kendine has özellikleriyle birlikte değerlidir. Ancak değerlendirme süreçlerinde sosyal hizmet uzmanları, müracaatçının yararı için bir taraftan yarar karşılaştırmasına giderken öte taraftan yasaya, mevzuata ve yönetmeliğe uygun hareket etmeye ve bunların gerektirdiğini yapmaya yönelmişlerdir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının tavırları değer etiğine uygun değildir.

Yarar karşılaştırması özellikle birinci ve üçüncü vakalarda görülmüştür. Birinci vakada yedi sosyal hizmet uzmanı, eylemin sonucunun getireceği yarar ölçüsüne göre bir değerlendirmede bulunmuştur. Bir kaçının ifadeleri şu şekildedir.

> "*Ortada suça itilmiş bir çocuk bulunmaktadır. Çocuğun yüksek yararı gözetilerek müdahale edilmelidir..Ortada işlenen bir suç bulunmaktadır. Gerekli müdahale yapılmadığı takdirde bu suçun sonucunda başka insanların madde kullanmasına ve zincirleme birçok suça sebep olabilecektir."* (K4)
>
> "S*aklamak çocuğu daha fazla suça itecektir."* (K8)
>
> "*Çocuğun yararı ve iyiliği için topluma kazandırabilmek adına gereken işlemler yapılır.. Denetim altına alınabilmesi için adli mercilere bilgi verilir."* (K18)
>
> "*Toplumu ilgilendiren makro çaptaki eylemlerin adli mercilere bildirilmesinin toplumun sosyal refahının sağlanması ve diğer çocukların madde kullanımını engellemek adına kurye taşıma sürecinin uygun bir ifadeyle raporda belirtilmesi gerekir diye düşünüyorum*." (K22)

İki sosyal hizmet uzmanının (K8 ve K18), etiğe ilişkin algılarını yararcılık ilkesi yönünde dile getirmiş ve devam eden ifadelerinde etiği dışta bırakan yorumlar yapmışlardır.

"*Bu hassas konularda etik davranmanın hassasiyetine inanmıyorum.*" (K8)

"*Bireyin yararı ve topluma kazandırılması için etik kavramının ne kadar dışına çıkılabileceğinin saptanmasına bakarım*." (K18)

Sosyal hizmet uzmanları yarar karşılaştırmasına üçüncü vakada devam etmişlerdir. 13 yaşındaki bir çocuğun yaşamına son verme riski ile diğer aile üyelerinin, babanın tecavüz davranışına maruz kalma riskleri karşısında, ikinci riskin ağır bastığı ve dolayısıyla bu yönde değerlendirmenin yapıldığı ifadeler ortaya çıkmıştır.

"*Diğer kardeşlerin de buna maruz kalabileceğini ve anlatılması gerekliliği konusunda tekli edilmeli*." (K3)

"*Aile yapısı incelenebiliyorsa incelenir. Bundan sonraki süreçte diğer aile üyelerinin mağdur olmamaları için diğer devlet kurumları ile işbirliğine gidilir*." (K4)

"*Bu suçun cezasız kaldığı durumda diğer kardeşlere de uygulanabileceği müracaatçıya belirtilerek bildirimin zorunlu olduğu anlatılır."* (K10)

"*Babanın tecavüzü engellenmezse artarak devam eder. Diğer iki kardeş de risk altında*." (K14)

Yarar karşılaştırması durumuyla ilgili yalnızca bir sosyal hizmet uzmanı endişesini şu şekilde dile getirmiştir.

"*Müracaatçının üstün yararı bu durumda hangisi olacaktır? Tartışmalı ve zorlu bir karardır*." (K13)

Öte taraftan müracaatçının yararı için yasaya, mevzuata ve yönetmeliğe uygun hareket etmeye ve bunların gerektirdiğini yapmaya ilişkin vurgular ön plana çıkarılmıştır. Bunlar; müracaatçının yararı için "adli bildirimde bulunma, tedbir kararları önerme, ayni nakdi yardım sağlama" şeklindedir.

Birinci vakada yasal temelde yarar düşüncesine ilişkin ifadeler aşağıdaki şekildedir.

"*Önce bir tedavi ve rehabilitasyon kurumuna yerleştirip daha sonra koruyucu tedbirlerle ve iş terapisi ile onu topluma kazandırırım*." (K1)
"*Doğru olduğu varsayıldığında çocuğa özgü güvenlik önlemleri alınarak çocuğun ifadesi (çocuğun yüksek yararı için) olduğu gibi kayda geçirilerek olayın savcılığa ulaşması sağlanır."* (K11)
"*Çocuğun yüksek yararı için gizlilik içerisinde koruma ve bakım ve sağlık tedbiri alması için ilgili makama durum bildirilir."*(K17)
"*Ailesine yönelik ayni-nakdi yardım destek için ilgili kurumla görüşmek*." (K20)

İkinci vakada yasal temelde yarar düşüncesine ilişkin ifadeler aşağıdaki şekildedir.

"*Fiili işleyen çocukların ıslahı için tedavi ve adli süreç başlatılmasını sağlarım*." (K2)
"*Suça sürüklenmiş çocuk için adli süreç başlamalı ve eğitim desteği sağlanmalı*." (K9)
"*Hukuki açıdan değerlendirilerek tedbirlerin önerilmesi*." (K11)

Üçüncü vakada yasal temelde yarar düşüncesine ilişkin ifadeler aşağıdaki şekildedir.

"*Çocuğu içinde bulunduğu durumun adli mercilerle paylaşılması gerektiğine bunun kendisinin yararına olduğunu anlatmaya çalışırım*." (K2)
"*Aileye danışma tedbiri sağlarım*." (K9)
"*Ensest vakası olan mağdurun kendisine zarar verme ihtimali göz önünde bulundurularak danışmanlık, sağlık ve bakım tedbiri alması istenir*." (K17)

"*Barınma tedbiri alınarak evden uzaklaşması ve istismara maruz kalmasının önlenmesi*." (K21)

Görüleceği üzere sosyal hizmet uzmanları, bir taraftan yarar karşılaştırması yoluna giderken öte taraftan müracaatçı yararını insanın değeri temelinde değil, ahlaklar, yasalar, mevzuatlar ve yönetmelikler temelinde korumaya çalışmışlardır. Yasal çerçevede müracaatçı yararını koruma düşüncesi, insan haklarına aykırı değildir; fakat yasaların oluşturulmasında ortaya çıkabilecek her durum göz önüne alınamadığından yasaların, her durumda her müracaatçının insan değerini ve onurunu koruyacağı garantisi bulunmamaktadır. Bu nedenle öyle bir durumda yasaların bağlayıcılığında ısrar etme, insan haklarına aykırı bir uygulamaya yol açabilmektedir.

4.2.2.3. Deneyim Bilgisi

Bir şeyin değerinin görülmesinde etik bilgisi önemli koşul olmakla beraber deneyim bilgisine de ihtiyaç vardır. Yaşarken edinilen deneyim zenginliğinin zihinde oluşturduğu etkiler, insan sorunlarına değer temelinde yaklaşmada önemli role sahiptir. Bu yönde sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme süreçlerine bakıldığında, alıntılanan ifadeler üzerinden deneyim faktörü çıkarılamamaktadır. Fakat vaka formunun üçüncü sorusu aracılığıyla verilen cevaplara bakıldığında, birinci ve ikinci vakalarda dörder sosyal hizmet uzmanı, üçüncü vakada ise altı sosyal hizmet uzmanı, değerlendirme ve karar süreçlerinde deneyimlerinden edindikleri bilgilerden yararlandıklarını belirtmişlerdir.

4.2.4. Değerlendirme Sürecinin Yaşantı Özelliğiyle İlişkisi

Bir insanın, durumun veya eylemin doğru değerlendirilmesinde asıl problem değerlendiren bakımından ortaya çıkmaktadır; çünkü değerlendirme süreci değerlendirenin kişi özelliğinden bağımsız değildir. Değerlendirenin yaşarken ortaya koyduğu değerler ya da benimsediği değer yargıları değerlendirmenin nasıl gerçekleşeceği konusunda belirleyici unsurlardır. Burada beklenen; değerlendirenin değer yargılarından uzak olarak etik kişi değerlerini değerlendirme sürecine yansıtabilmesidir.

Sosyal hizmet uzmanların yaşantı özellikleri bağlamında söylenebilecek ilk şey, mesleki bakış açılarıyla ilgilidir. Her üç vakada tüm sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçı ile görüşme yapacağına, aile, sosyal çevreyle ilgili sosyal incelemede bulunacağına ve rapor hazırlayacağına ilişkin ifadeler kullanmaları, onların genel olarak meslek kişisi yanlarını öne çıkarmıştır. Fakat mesleğin etik değerlerine sahip bir kişi olma özelliği, yalnızca birinci vakada, bir sosyal hizmet uzmanının, güvenlik personeli olmadığı vurgusundan çıkarılabilmiştir.

> "*Ben şahsi olarak müracaatçının yararını göz önünde bulundurarak psiko-sosyal çalışmamı yaparım. Adli süreci kurumların yapmasını, güvenlik personeli olmadığımı belirtirim*." (K13)

Sosyal hizmet uzmanlarının yaşantı özellikleriyle ilgili ağırlıklı olarak öne çıkan bulgu, ahlaki yaşantı özellikleriyle ilgilidir Bu, kamu ahlakı ve kişisel ahlakı tutum olmak üzere iki şekildedir. İlk olarak kamu ahlakı tutuma ilişkin bulgulara bakıldığında birinci vakada sosyal hizmet uzmanları, devlet kurumlarına ve yasalara güvenen olarak belirmişlerdir.

> "*Çocuğa güven verilirse ve* d*evletin şefkatli koruma kollarına onu korur ve adalet zayıfı güçsüzü koruyacağını ve polis, güvenlik güçleri, mahkemeler, kanunlar, zayıfı, güçsüzü korur. Devlet güçlü olmalı koruyucu olmalı prensibinden ve geleneğinden hareketle her zaman takip ve kontrol altında bulundururum."* (K1)
>
> "*İşlenen suçların devlet memuru olarak bildirimi zorunlu olduğundan adli mercilere bildirimini sağlarım*." (K2)
>
> "*Örgüt (suç örgütü) ile ilgili diğer yapılması gerekenleri emniyete bırakırım."* (K6)
>
> "*Görev yaptığımız kurum bize her gün Türk Ceza Kanununun 280'e göre herhangi bir suç teşkil edecek durumla karşılaşmamız durumunda ihbarda bulunma yükümlülüğümüzü hatırlatır.*" (K13)
>
> "*Kurumlar arası oryantasyonun sağlanması*." (K16)

Yukarıdaki alıntılardan hareketle, sosyal hizmet uzmanlarının "devlet şefkatlidir, yasalar koruyucudur, adalet zayıfı korur, suç bildirimi zorunludur" şeklindeki ahlaki değer yargılarını benimsedikleri ve değerlendirmelerini müracaatçı yararı adına bu yönde gerçekleştirdikleri görülmüştür. Değer yargıları, koşullar değişince değişebilen normsal özellikte yargılar olduklarından dolayı bu yaklaşımlarıyla sosyal hizmet uzmanlarının, müracaatçının değerini koruyamadıkları görülmüştür. Böylece sosyal hizmet uzmanlarının ahlaki kişi özelliklerinin açığa çıktığını söyleyebiliriz. İnsanın değerinden uzak bir 'yarar' düşüncesi, müracaatçıya şimdiki koşullarda 'iyilik' olarak görünse de zaman içinde aynı insan sorunu karşısında farklı normların oluşmasıyla, bu yarar anlayışı değişebilir, dolayısıyla müracaatçının insan değeri korunamamış olabilir.

İkinci vakaya bakıldığında, benzer şekilde sosyal hizmet uzmanlarının kurumlara güvenen ve yasal sorumluluğunu taşıyan kişi özellikleri ön plana çıkmıştır. Öyle ki burada müracaatçı grubunun yaşlarının küçük olması ve cezai ehliyetlerinin bulunmamasına karşın yine de adli bildirim zorunluluğunu belirten sosyal hizmet uzmanlarına rastlanmıştır.

> "*Öncelikle ceza sürecini başlatırdım*." (K5)
> "*Bu konuda hem eğitim desteğinden yararlandırılması hem de adli sürece dahil edilmesi gerekir. Mağdur'u Çocuk İzlem Merkezinde uzman eşliğinde ifadesi alınması*." (K9)
> "*Kurumlar arası oryantasyonun sağlanarak çocukların rehabilite edilmeleri.*" (K16)

Üçüncü vakaya bakıldığında sosyal hizmet uzmanlarının yaşantı özellikleri diğer vakalarda olduğu gibi kamu ahlaki tavır içermiştir.

> "*Devlet memurlarının işlenen suçu bildirme yükümlülüğü olduğunu belirtirim.*" (K2)
> "*Çocuk ile yapılan görüşme sonrası durumu adli mercilere bildirmek*." (K3)
> "*Vakit kaybetmeden adli makamları harekete geçirmeye yönlendirmektedir biz meslek elemanları*." (K18)

"*Tespit edilen bilgi ve belgeler mutlaka adli makamlarla paylaşılmalıdır."* (K22)

Öte taraftan kişisel ahlaki tutum kapsamında ise birtakım öznel değer yargılarını içeren ahlaki yükümlülüklerin öne çıktığı görülmüştür. Birinci vakada bunu yansıtan ifadeler; "durumu paylaşma konusunda ikna etme", "çocuğun kendisini itiraf etmeye ikna etme", "çocuğun zaten bir ceza alacak olması ile bildirim yükümlülüğünü haklılandırmaya çalışma", "suç örgütü hakkında şikâyeti üstlenme", "çocuğun pişmanlık duygusuna göre değerlendirme yapma", "suç işlemeye teşvik eden kişileri araştırma" gibi meslek değerlerinin dışına çıkan değer yargılarıdır.

"D*urumunu adli mercilerle paylaşması konusunda ikna etmeye çalışırım.*" (K2)
"*Reşit olmamış bir çocuk var ortada. Madde kullanımı konusunda yardıma ihtiyacı olduğu gibi bir de işin yasal boyutu giriyor devreye. Önce çocuğu kendi itiraf etmesi konusunda ikna etmeye çalışırım. Olmadığı takdirde çocuğa doğruyu söyleyerek ilgili birimle paylaşırım."* (K3)
"*Çocuk madde taşıdığı ve kullandığı için zaten bir ceza alacaktır. Kurye olduğunun da raporunda yer alması ve ilgili yerlere bildirilmesi gerekir... 16 yaşında kuryelik yapıp maddeyi taşıyan, kullandığını söyleyen çocuk bunun olası sonuçlarını biliyordur*." (K14)
"*Suçun itirafını, suç örgütü hakkında şikâyeti sağlarım."* (K15)
"Yapmış olduğu olayla ilgili pişmanlık duygusu yaşayıp yaşamadığını değerlendiririm… Çocuğa suç işlemeye teşvik eden kişilerin belirlenmesi konusunda görüşmeler yapılır." (K22)

İkinci vakada sosyal hizmet uzmanlarının öznel değer yargılarını yansıtan ifadeleri aşağıdaki şekildedir

"*Asıl istismarcıyı bulma ve ceza tedavisini sağlama*." (K13)
"*Çocukların yaptıkları bu fiilin bilincinde olup olmadıkları hakkında bilgi toplanır. Diğer çocukların da fiil hakkındaki bilgileri alınarak*

çocukların durumları idareye bildirilir. Eğer fiil bilinçli bir şekilde gerçekleştirilmişse cinsel istismar suçu için adli süreç başlatılır." (K17)

Üçüncü vakada sosyal hizmet uzmanlarının öznel değer yargılarını yansıtan ifadeleri aşağıdaki şekildedir.

"*Öncelikle vakanın bildirilmesi gerekliliği çocuğa anlatıp, ikna edilmeli*." (K9)

"*Suçun bildirilmesinin zorunlu olduğu müracaatçıya belirtilerek çocuğun yüreklendirilmesi sağlanabilir*." (K10)

"*İhbarda bulunma, adli sürecin başlatılmasının kendisine ve kardeşlerine sağlayacağı yararı ifade etmeli. Kendisinin ve kardeşlerinin bu konuda adalet duygularının ve kendilerini değerli hissetmelerini sağlayacak ikna ve ortak karar verme görüşmeleri yapardım*." (K13)

Vakalara ait değerlendirme süreçleri göz önünde bulundurulduğunda çok az sosyal hizmet uzmanının, değerlendirme süreçlerinin birkaç adımında etik bilgisel yaklaşımlar sergiledikleri; fakat bütünlüğünde, ahlaki ve yasal yükümlülüklerin bağlayıcılığında kaldıkları ve değerlendirme tarzlarını, değer biçmelerin belirlediği görülmüştür. Bu nedenle değerlendirme tarzları etik olarak sayılamamaktadır. Herhangi bir değerlendirme ifadesine rastlanılmayan sosyal hizmet uzmanlarının ise karar ve müdahale planlarından hareketle genel ve öznel değer yargılarına göre bir *değerlemede* bulundukları çıkarılmıştır. Kişiler, çeşitli nedenlerden dolayı değerlendirmelerini saklasalar da değerlemeleri çoğu zaman karar eylemlerinden anlaşılabilmektedir.

4.3. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Karar Alma Süreçlerine İlişkin Bulgular

Sosyal hizmet uzmanları, değerlendirme süreçlerinde durum olarak neyi tanımladıklarından hareketle o durumun değişmesine yönelik kararlar almışlardır başka deyişle kararları, genel olarak değerlendirme tarzlarını izlemiştir.

Sosyal hizmet uzmanlarının durum tanımları ağırlıklı olarak ahlaki ve yasal temelde şekillenmiştir. Bu nedenle kararlarını yasa, mevzuat ve yönetmeliğin sunduğu imkânlar çerçevesinde almışlardır.

Birinci vakada alınan kararlar, müracaatçının yararını korumak için ahlaki ve yasal yükümlülükler temelinde gerçekleştirilmiştir. Bu yönde yasaya dayanarak bildirimde bulunmayı açık olarak belirten 19 sosyal hizmet uzmanı mevcuttur. Kalan üç sosyal hizmet uzmanı ise tedbir kararı, ayni-nakdi yardım, aileden uzaklaştırma gibi uygulamalar ile dolaylı olarak yasal yükümlülüklerini yerine getireceklerini ifade etmiştir.

> "*Polise durumu aynen naklederim*." (K8)
> "*Suçu resmi makamlara bildirme, madde bağımlılığı için gerekirse yatılı kurum tedavisine yönlendirme*." (K9)
> "*Çocuğun aile yapısı dikkate alınarak güvenliğine gizli bakım tedbiri ayrıca sağlık tedbiri önerilir."* (K11)
> "*Vakanın korku ve panik içinde olduğu göz önüne alınarak öncelikle sağlık tedbiri ve uygun bir kurumda bakım altına alınması için. Cumhuriyet Savcılığına ve ilgili sosyal hizmet kuruluşu ile iletişime geçilir*." (K17)

İkinci ve üçüncü vakalarda da yukarıdaki ile benzer bulgular söz konusu olup sosyal hizmet uzmanlarının tümünün kararları ahlaki ve yasal kurallar çerçevesinde gerçekleşmiştir. Burada sosyal hizmet uzmanları, durumun değerle ilişkisi yerine durumun yasa, mevzuat ve yönetmelikle ilişkisine dayanmışlardır. İkinci vakada beş sosyal hizmet uzmanı doğrudan, iki sosyal hizmet uzmanı ise koşullu olarak adli bildirimde bulunacağını belirterek yasal çerçevede uygulamalarını gerçekleştirmişlerdir.

"*Fiili işleyen çocukların çocuk şubeye bildirilmesini sağlarım*." (K2)
"*Olayı adli mercilere bildiririm. Çocuğun tedavisi ve adli sürecin beraber yürütülmesi taraftarıyım*." (K8)
"*Adli mercilere direk bildirimde bulunmadan önce birkaç hafta gözlemlemek isterim. Bildirime zorunluluğum olduğu halde.*" (K3)

İkinci vakada diğer sosyal hizmet uzmanlarına bakıldığında, müracaatçı ile ilgili olarak tedbir kararları ve farklı kuruluşlara nakil şeklinde mahkeme kanalı ile ilgisinde gerçekleşebilecek yasa ve mevzuat çerçeveli uygulamalarıyla örtülü olarak yasal dayanakta kararlarını almışlardır.

"*İlgili mercilerden (devam etmesi halinde ya da daha önceki tekrarlara bakarak) mahkeme kanalıyla tedbir çıkmasını sağlamak.*" (K3)
"*Yaşları çok küçük ve cezai ehliyetleri olmadığından dolayı ilk etapta yuvadan başka bir yuvaya nakledilmeleri en uygun olan yaklaşımdır.*" (K18)
"*Çocuklara özgü tedbirlerin uygulanması ve birbirinden uzaklaştırılarak danışmanlık uygulaması gerekmektedir*." (K11)

Üçüncü vakaya geçildiğinde, sosyal hizmet uzmanlarının yarısından fazlası, yasa dayanağında adli bildirimde bulunacağını açık olarak dile getirmiş, kalan sosyal hizmet uzmanları ise tedbir kararı ve kurum bakımı gibi uygulamalara başvurma yoluyla örtülü olarak yasal bildirim tercihini belirtmiştir. Yalnızca bir sosyal hizmet uzmanı (K13) adli bildirimde bulunacağına dair hiçbir ifadede bulunmamıştır. Bildirimde bulunacağını belirten sosyal hizmet uzmanlarına bakıldığında; yalnızca iki sosyal hizmet uzmanı, uygun koşul ve tedaviden sonra; diğerleri ise koşul kriteri belirtmeden bildirimde bulunacaklarını ifade etmişlerdir.

"*Adli mercilerle paylaşma konusunda ikna etme."* (K2)
"*Konu ile ilgili adli süreci başlamasını sağlardım. Babanın suçu ile ilgili yasal sürecin başlatılmasını sağlardım*." (K5)

"*Çocuğun sağlık tedbiri sürecinde ikna edilerek dava sürecinin başlatılmasının çocuk ve ailesinin yararına olacağına inandırarak hukuki süreci başlatmak… Uygun zaman ve koşullarda hukuki süreç başlatılır*." (K11)
"*Olayla ilgili suç duyurusunda bulunurum*." (K14)
"*Vakayı adli birim yetkililerine durumu bildiririm*." (K21)

Üçüncü vakada mevzuat ve yönetmelik çerçevesinde "önlem alma" ve "uzaklaştırma" uygulamaları ile örtülü olarak yasaya dayanmayı tercih eden sosyal hizmet uzmanlarının ifadeleri şu şekildedir:

"*Çocuk için koruma kararı alınır bu yönde girişimlerde bulunulur*." (K4)
"*Bir başka kuruma yerleştirir o aile ortamından uzaklaştırırım.* (K1)
"*Çocuk ve kardeşleri Çocuk İzlem Merkezi'ne yönlendirilir. Babanın evden uzaklaştırılması sağlanır. Çocuğun anlatılarının doğru olması ve adli açıdan ispatlanması durumunda, çocukların güvenli bir bakım imkânından yararlanması sağlanır (Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu).* " (K12)
"*Diğer kardeşlerin de koruma altına alınmasını sağlamak ve gereli birimlere ulaşmak*." (K20)

Görüleceği üzere, vakalarda sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme tarzları kararlarını belirlemiştir. Her üç vakada ahlak, yasa ve mevzuat dayanağında müracaatçıyı koruma ve onun yararını düşünme yönünde kararlar alınmıştır. Bu uğraş, normsal nitelikte bir iş olduğundan ve bununla korunması gereken bir değer ifade edilmediğinden kodlama yönergesine göre etiğe uygun değildir.

4.4. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Değerlendirme ve Karar Süreçlerinde Yararlandıkları Unsurlar

Sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar süreçlerinde ne(ler)den yararlandıklarına ilişkin algıları vaka formunun üçüncü sorusu aracılığıyla saptanmaya çalışılmıştır. Buna ilişkin alt başlıklar aşağıda verilmiştir.

4.4.1. Yasa, Mevzuat ve Yönetmelikler

Uzmanların değerlendirme ve karar süreçlerinde en fazla etkiye sahip olan unsur yasal belirleyicilerdir. Bu yönde birinci vakada ağırlıklı olarak yasa, mevzuat ve yönetmelik unsurları ön plana çıkmıştır. Bu bulgu, veri formunun üçüncü sorusunda sosyal hizmet uzmanlarının verdikleri cevaplarla örtüşmüştür. Fakat sosyal hizmet uzmanlarının hemen hemen tümünün değerlendirme süreçlerine ait ifadelerinde yasa, mevzuat ve yönetmelik gibi yasal unsurlar çıkarılırken; sorulduğunda yalnızca dokuz sosyal hizmet uzmanı bu unsurlardan yararlandığını dile getirmiştir.

İkinci vakaya geçildiğinde, yasal çerçevenin sosyal hizmet uzmanlarının yarısından fazlasının değerlendirme ve karar ifadelerinde yer aldığı görülmüştür. Fakat bu süreçte kendilerinin yararlandıkları unsurların ne(ler) olduğu sorulduğunda, yalnızca altı sosyal hizmet uzmanı yasa, mevzuat ve yönetmelik cevabını vermiştir. Diğer sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar ifadelerinde yasal unsurlara yer verdikleri çıkarılmasına rağmen bu unsurlardan yararlandıklarını dile getirmemişlerdir.

Birinci ve ikinci vakalarda görüleceği üzere, vaka formunun ilk iki sorusunu tamamlayabilmesi ve buradan çıkarılamayacak unsurların (örn: deneyim) bilgisine ulaşılabilmesi amacıyla eklenen üçüncü soru, bulgular arasında bazı farklar ortaya çıkarmıştır. Sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar süreçlerinde yararlandıklarını düşündükleri unsurlar, beklenildiği gibi değerlendirme ve karar ifadelerinden tam olarak çıkmamakta, başka deyişle alıntılanan ifadelerle desteklenememektedir. Bu veri, uygulamada teori ile pratik bütünlüğünün yetersizliğini göstermekle birlikte fenomenolojik yöntemin de önemini ortaya koymaktadır. Benzer bulgular ön deneme sürecinde de elde edilmiştir. Buna rağmen veri formunda herhangi bir değişikliğe gidilmemesinin sebebi, değerlendirme ve karar etkinliğinin nasıllığını düşünme ile eylemde bulunma arasında bütünlüğün olup olmadığı bilgisini görebilmektir.

Son olarak; üçüncü vakaya bakıldığında, önceki vakalardan farklı olarak bulgular arasında bir tutarlılık söz konusudur. Burada sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar ifadelerinden yasa, mevzuat ve yönetmeliklere yer verdikleri çıkarılmış olmakla beraber sorulduğunda, bu unsurlardan yararlandıklarını dile getirmeleri ile büyük ölçüde örtüşme sağlanmıştır.

4.4.2. Etik Değer ve İlkeler

Sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar süreçlerinde etik değer ve ilkelerin çok az yer tuttuğu görülmüştür. İnsanın değeri açısından her üç vakada ağırlıklı olarak ortaya çıkan değerli bir eylem, müracaatçının sağlık bütünlüğünü korumadır; ancak ikinci ve üçüncü vakalarda bunun müracaatçının kim olduğuna bağlı olarak ele alınması, değer koruyucu şekilde eylemde bulunmanın tesadüfi gerçekleştiğine ilişkin bir olasılığı ortaya çıkarmıştır.

Öte taraftan etik ilke kapsamında yalnızca birkaç sosyal hizmet uzmanı tarafından değinilen üç ilke görülmüştür. Bunlar; gizlilik, kendi kaderini tayin hakkı ve bilgilendirilmiş onay'dır.

Sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme süreçlerinde etik değer ve ilke yönünde birkaç adıma rastlanılmış olsa da bu, değerlendirmenin bütününe yansımamış ve değerlendirme tarzlarını genel olarak değer biçmeler belirlemiştir. Ancak bu süreçte kendilerinin nelerden yararlandıkları sorulduğunda; birinci vakada altı sosyal hizmet uzmanı, ikinci vakada dokuz sosyal hizmet uzmanı, üçüncü vakada ise on iki sosyal hizmet uzmanı etik değer ve ilkelerden yararlandıklarını dile getirmişlerdir. Bu bulgular, araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının yarısının etik değer ve ilkelerden yararlanmadığını göstermiştir; ancak yararlandığını belirten sosyal hizmet uzmanları da değerlendirme ve karar ifadeleriyle tutarlılık bulunamamıştır. Başka deyişle etik değer ve ilkelerden yararlandığını belirten sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar ifadelerinden bu yönde bulgulara rastlanmamıştır.

Değerlendirmenin hiç yapılmadığı ya da eksik bırakıldığı veri formlarında ise yalnız karar cümlesine bakılarak uygulamada etik değer ve ilkelerden yararlanıldığı

sonucu çıkarılamamıştır. Örneğin üçüncü vakada hiç değerlendirmede bulunmadan doğrudan karar aşamasına geçen bir sosyal hizmet uzmanının (K15) "*Çocuğun ve kardeşlerinin yüksek yararı için adli işlem başlatırım.*" karar cümlesindeki gibi adli işlem uygulamasının, çocuğun yararına olup olmadığı bilgisi ezbere olarak söylenememektedir. Başka deyişle, yazılı olarak "yüksek yarar" ifadesinin yer alması, alınan kararın çocukların yararına olacağı çıkarımını sağlamamaktadır; çünkü bunu gösterecek herhangi bir değerlendirme bilgisi mevcut değildir. Dolayısıyla bu sosyal hizmet uzmanının "adli işlem başlatırım" cümlesinden hareketle yalnızca yasalar ve kamu ahlakı çerçevesinde bir *değerlemede* bulunduğu bilgisini çıkarabiliriz.

4.4.3. Sosyal İncelemeden Edinilen Bilgiler

Her üç vaka göz önünde bulundurulduğunda, sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar süreçlerinde en fazla ağırlık verdikleri bilginin sosyal incelemeden edinilen bilgiler olduğu görülmüştür. Mesleğin uygulamaya aktarılışında en temel çalışma olan sosyal inceleme, değerlendirme sürecinde müracaatçının koşullarını anlama aşamasıyla ilişkilidir. Bu yönde her üç vakadan elde edilen ortak bulgu; sosyal incelemeyle ulaşılan bilgilerin değerlendirme ve karar sürecine yansıtılmamış olması, ulaşılan sonuç ne olursa olsun değerlendirmenin yasa, mevzuat ve yönetmeliklere göre gerçekleştirilmiş ve kararın da bu yönde alınmış olmasıdır. Örneğin ikinci vakada iki sosyal hizmet uzmanı (K3, K17), fiili gerçekleştiren müracaatçıların aile ve sosyal çevresini, fiilin sebeplerini araştıracağını belirtmesine karşın bu müracaatçıların sağlık bütünlüğünü koruma yönünde bir yaklaşım serilememiş, yalnızca yasaya uygun olarak haklarında adli bildirimde bulunacaklarını belirtmişlerdir.

Genel olarak sosyal hizmet uzmanları, yasada yer almayan ya da yasanın korumada yetersiz kaldığı insan olanakları için herhangi bir müdahale düzeyinde- mikro, mezzo, makro- öneri ifadesinde bulunmamışlardır. Bu nedenle sosyal incelemenin, formsal bir etkinlik aracına indirgenmiş olduğu söylenebilir.

Sosyal incelemeden edinilen bilgilere ilişkin saptanan bir diğer bulgu, sayısal tutarsızlıktır. Birinci vakaya bakıldığında, değerlendirme ifadelerinden sekiz sosyal

hizmet uzmanının sosyal incelemeden edinilen bilgiye yer verdiği çıkarılırken sorulduğunda, 15 sosyal hizmet uzmanı bu bilgiden yararlandığını dile getirmiştir. Sayısal farkın oluşmasının yanı sıra kişilerin de tam olarak örtüşmediği görülmüştür. Örneğin bir sosyal hizmet uzmanının (K7) değerlendirme sürecinde sosyal incelemeden edinilen bilgilere başvurduğu çıkarılamıyor iken bundan yararlandığını belirtmiştir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının yaptığı değerlendirme ile bunu nasıl yaptığını anlatması arasında bir örtüşme sağlanamamıştır.

İkinci vakada, sosyal incelemeden edinilen bilgilerden yararlandığını belirten sosyal hizmet uzmanlarının yaklaşık yarısının, bu cevapları ile değerlendirme süreçleri tutarlılık taşımıştır. Kalan sosyal hizmet uzmanları ise değerlendirme süreçlerinde bu bilgiye yer vermiş olmalarına rağmen bundan yararlandıklarına dair herhangi bir ifadede bulunmadığı görülmüştür. Örneğin bir kısım sosyal hizmet uzmanları (K5, K17, K20, K22...) değerlendirme süreçlerinde müracaatçının davranışlarını nereden, kimden, nasıl öğrendiği ve sebeplerinin neler olduğu şeklinde incelemede bulunacaklarını belirtmelerine rağmen üçüncü soruda bu bilgiden yararlandıklarına dair herhangi bir ifadeye yer vermemişlerdir.

Son olarak üçüncü vakada; on sosyal hizmet uzmanının sosyal incelemeden edinilen bilgilere başvurduğu görülürken sorulduğunda, yalnızca altı sosyal hizmet uzmanı bu bilgiden yararlandığını ifade etmiştir. Böylece ancak kısmi bir örtüşme sağlanabilmiştir.

4.4.4. Kurumsal Etkiler

Sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar süreçlerini etkileyen bir diğer unsur; kurumsal etkilerdir. Bu kapsamda kurumsal olanaklar, hizmetler, kurumlar arası koordinasyon, kurum müdürünün değerlendirmeleri, hizmet içi eğitim gibi unsurlar yer almıştır. Tüm vakalara bakıldığında, değerlendirme ve karar ifadelerinde kurumsal unsurlara yer veren sosyal hizmet uzmanı sayısının fazla olmadığı saptanmıştır. Bu yönde birinci vakada yalnızca iki (K1, K16), ikinci vakada dört (K4, K11, K16, K22), üçüncü vakada ise yine dört sosyal hizmet uzmanı (K4, K6, K19, K20), kurumsal unsurlardan yararlandığını belirtmiştir.

4.4.5. Ahlak ve Vicdan

Değerlendirme ve karar sürecine etki eden sonuncu unsur ahlak ve vicdandır. Bu yönde birinci vakada dört (K5, K9, K10, K18), ikinci vakada üç (K5, K10, K11), üçüncü vakada ise iki sosyal hizmet uzmanı (K5, K10) ahlak ve vicdan unsurlarından yararlandıklarını belirtmişlerdir. Bu unsurlar hakkında fikir belirten sosyal hizmet uzmanlarının sayısı az olmasına rağmen değerlendirme ve karar ifadelerine bakıldığında, sosyal hizmet uzmanlarının çoğunun pragmatik ve norm uygulayıcısı tavrıyla ahlaki unsurlara yer verdiği görülmüştür.

4.5. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Değer, Değerler Ve Değerlendirme Fenomenlerine Yükledikleri Anlamlar

Değerlendirme ve karar sürecinin bütünlüğü göz önünde bulundurulduğunda sosyal hizmet uzmanlarının değer, değerler ve değerlendirme fenomenlerine yükledikleri anlamları aşağıdaki tablo ile somutlaştırabiliriz.

Tablo 10: Değer, Değerler ve Değerlendirme Fenomenlerine Yüklenen Anlamlar

Fenomenler	Birinci Vaka	İkinci Vaka	Üçüncü Vaka
Değer	Yarar	Yarar	Yarar
Değerler	Ahlaki ve yasal normlar	Ahlaki ve yasal normlar	Ahlaki ve yasal normlar
Değerlendirme	Ahlaka ve yasaya uygun eyleme	Ahlaka ve yasaya uygun eyleme	Ahlaka ve yasaya uygun eyleme

Tabloda görüleceği üzere, sosyal hizmet uzmanlarının ‘değer’e yükledikleri anlam, “’yarar’dır. Değerlendirme değeri ortaya koyma etkinliği olduğundan ve sosyal hizmet uzmanları, müracaatçının yararını korumak için değerlendirmeleri ahlaka ve yasaya göre gerçekleştirmişlerdir. Oysa yasaya uygun her eylem, daima değer koruma özelliğinde olmadığı gibi yarar taşıma özelliğinde de değildir. Fakat sosyal hizmet uzmanlarının algılarından yasaya uygun eylemlerin, müracaatçı açısından yarar ve değer getireceği sonucu çıkmıştır. Bu durumda ‘değerler’e yükledikleri anlamlar ise değerlendirme sürecinde başvurdukları ahlak ve yasal normlar olarak belirmiştir.

SONUÇLAR

Sosyal hizmetin bilgi ve değer temelinden hareketle insan sorunlarına bakmak, bu sorunlara değer koruyacak ya da en az harcanmasına yol açacak şekilde çözümler üretmek ve böylece müracaatçının yararına yönelik planlar geliştirmek, müdahale sürecinin en önemli adımlarıdır. Bu iki temele dayanarak sürdürülen araştırma, aslında dayanılan bu temelin, uygulamada nasıl olduğunu göstermeye yönelik bir girişimdir; çünkü biliyoruz ki teorik olmadan pratik bilgi hiç olmaz, yaşam bir bütündür. Araştırmanın bu dayanağından hareketle ortaya çıkan sonuçlar; sosyal hizmet uzmanlarının tanıtıcı özellikleri ile ilgili sonuçlar ve değerlendirme ve karar süreçlerinin nasıl gerçekleştiğine ilişkin sonuçlar şeklindedir.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Tanıtıcı Özellikleri İle İlgili Sonuçlar

Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının 8'i kadın, 14'ü erkek olup doğum yılları 1954 ile 1986 aralığındadır. Sosyal hizmet uzmanlarının akademik eğitimlerine bakıldığında, 21'inin Hacettepe Üniversitesi mezunu olduğu ve mezuniyet yıllarının 1980 ile 2011 aralığında değiştiği görülmüştür. Sosyal hizmet uzmanlarının büyük çoğunluğunun Hacettepe Üniversitesi mezunu olması, ülkemizde sosyal hizmet eğitiminin 1961 ile 2002 yılları arasında yalnızca Hacettepe Üniversitesi bünyesinde verilmiş olması ile ilişkilidir. Akademik derece bağlamında ise, yalnızca 2 sosyal hizmet uzmanının lisansüstü eğitime devam ettiği görülmüştür.

Sosyal hizmet uzmanlarının etikle ilgili aldıkları eğitim ve katıldıkları etkinliklere bakıldığında, lisans düzeyinde etikle ilgili bir ders aldığını belirten 10, lisansüstü düzeyde ise yalnızca 2 sosyal hizmet uzmanının olduğu görülmüştür. Sayının düşük olması, sosyal hizmet etiğinin 2000'li yıllardan itibaren ayrı bir ders olarak müfredata eklenmiş olmasıyla ilişkili görülebilir. Öncesinde ise farklı dersler içerisinde konu olarak yer almıştır. Etik ve etik ikilemlerle ilgili etkinliklere katılım konusunda ise, 9 sosyal hizmet uzmanı, ağırlıklı olarak üniversite eğitimi döneminde etik ve etik ikilemlerle ilgili bir çalışmaya katıldığını belirtmiştir. Bu sayı çok düşük olmamakla birlikte, ileriki kısımda görüleceği üzere değerlendirme ve karar aşamasında etkisi pek hissedilmemiştir.

Sosyal hizmet uzmanlarının hizmet içi eğitim durumlarıyla ilgili sonuçlara bakıldığında, 18 sosyal hizmet uzmanının hizmet içi eğitime katıldığı görülmüştür. Bunlar arasından 12 sosyal hizmet uzmanı yılda ikiden az, 6 sosyal hizmet uzmanı ise yılda iki ve üzeri kez hizmet içi eğitime katıldığını belirtmiştir. Ancak eğitim konularında mesleki uygulamaların etik boyutu üzerine herhangi bir konuya rastlanmamıştır. Genel olarak sosyal hizmet alanıyla ilgili ve alan dışı konuların hemen hemen eşit oranda dağıtıldığı görülmüştür.

Sosyal hizmet uzmanlarının çalışma alanlarına geçildiğinde, daha önce çalışılan alanla ilgili ağırlıklı olarak yaşlı ve engelli refahı alanı öne çıkmış, bunu çocuk refahı, tıbbi sosyal hizmet ve adli sosyal hizmet alanları izlemiştir. Şu anda çalışılan alanla ilgili ise, tıbbi sosyal hizmetlerin belirgin olarak öne çıktığı görülmüştür. Bunun nedeni örneklem kapsamında ulaşılabilen sosyal hizmet uzmanlarının yarısından fazlasının kamu hastanelerinde çalışıyor olmasıdır. Sosyal hizmet uzmanlarının çalışma alanlarındaki konumlarına bakıldığında, 7 sosyal hizmet uzmanının çalışma yaşamında yönetici konumunda çalıştığı, 15 sosyal hizmet uzmanının ise meslek elemanı olarak çalışmalarını sürdürdüğü görülmüştür. Sosyal hizmet uzmanlarının çalışma alanları bağlamında bir diğer unsur, kurumsal sorumluluklarıyla ilgilidir. Bu yönde müracaatçı ile görüşme yapma, rapor hazırlama sosyo-ekonomik sorunlara çözüm üretme gibi birtakım sorumluluklar, farklı alanlarda çalışmakta olan sosyal hizmet uzmanlarının birçoğu tarafından dile getirilmiştir.

Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamalarını etkileyen unsurlar bağlamında ilk olarak, bu süreçte karşılaştıkları zorluklar ve bunlar karşısında ne(ler) yaptıklarına bakıldığında, en sık ortaya çıkan zorluklar; insanların mesleği bilmemesi, idarecilerin mesleki anlamda yardımda bulunmaması ve alana hâkim olmayan idarecilerin işlemlere müdahalede etmesi şeklindedir. Bu, genellikle sosyal hizmet alanı dışındaki kişilerin idari kadrolara atanmasıyla, kimi zaman da alandan olduğu halde kurumsal çıkarların ön planda tutulmasıyla ilişkili bulunabilir. Sosyal hizmet uzmanlarının zorluklar karşısında ağırlıklı olarak izledikleri yollar ise; "kurum yetkilileriyle görüşmek, kendi imkânları ve doğru iletişimleri yoluyla çözüm üretmek ve diğer meslektaşlarla görüşmek" şeklindedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamalarını etkileyen bir diğer unsur etik ilke çatışmalarıdır. Bu yönde en fazla ifade edilen etik ilke çatışması; gizliliğin korunması ya da ihlal edilmesiyle ilgilidir. Sosyal hizmet uzmanları, özellikle suç unsuru teşkil eden durumlarda müracaatçının hayatını olumsuz etkileyebilecek bilgilerin gizlenmesi ya da ifşa edilmesi ile yeni bir suçun doğma olasılığı karşısında çatışmaya düştüklerini belirtmişlerdir. Çatışma aynı zamanda, yasal yükümlülüğü yerine getirme ile müracaatçının yararını koruma arasındaki ilginin doğru ya da yanlış kurulabileceğine de işaret etmektedir. Burada yasanın koruduğu ya da harcadığı değeri görmeye ilişkin bir bilgi gereklidir. Çatışmanın hangi nedenlerle ortaya çıktığına yönelik sosyal hizmet uzmanları, ağırlıklı olarak fiziki yapının yetersizliği ifade etmişlerdir.

Mesleki uygulamaları etkileyen sonuncu unsur kurum politikalarıdır. Sosyal hizmet uzmanları, mesleki uygulamalarını etiğe uygun yerine getirmede; kurum çalışanlarının mesleği iyi tanımaması, idarecilerin olumsuz tutumları ve sosyal hizmet uzmanlarının kurum içinde yerlerinin netleştirilememesi gibi engellerden ağırlıklı olarak söz etmişlerdir. Bunlarla ilgili kurum politikasına yönelik herhangi bir çalışma yapılıp yapılmadığı sorusunu ise, sosyal hizmet uzmanlarının neredeyse yarısı 'yapmıyorum' olarak cevaplamıştır. Bu, kurum politikalarına göre –bunlar açısından– uygulamanın gerçekleştirildiğine işaret etmektedir.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Değerlendirme Süreçleri İle İlgili Sonuçlar

Değerlendirme etkinliğinde izlenmesi beklenen doğru adımlar, literatürden hareketle oluşturulan Kodlama Yönergesinde (Ek 4) verilmiştir. Bu adımlardan hareketle her üç vakada değerlendirme sürecinin; anlama etkinliği, insanın değeri, bilgi ve yaşantı özelliği ile ilişkisine ait sonuçlar elde edilmiştir.

Değerlendirme sürecinin anlama etkinliğiyle ilişkisinde müracaatçının eylemini ve durumunu anlama ile müracaatçının yaşantısını anlamaya ilişkin bulgular aranmıştır. Vakalarda sosyal hizmet uzmanları, müracaatçının durumuna yöneldiklerinden dolayı ağırlıklı olarak durum değerlendirmesi yapmışlardır. Bu nedenle eylem değerlendirmesine ilişkin sonuçlarla karşılaşılmamıştır. Durumu

anlama sürecinde; sosyal hizmet uzmanlarının durumu ortaya çıkaran koşulları kavramaları, durumun etkilerini saptamaları ve olan biteni insansal durum açısından tanımlamaları (adlandırmaları) beklenmiştir. Müracaatçının yaşantısını anlama sürecinde ise; müracaatçının kim olduğunun ve yaşam koşullarının ne(ler) olduğunun bilgisini edinmeleri beklenmiştir. Bu yönde elde edilen sonuçlar aşağıdaki şekildedir.

- Durumu anlama sürecinde; ilk olarak durum koşullarıyla ilgili birinci ve üçüncü vakalarda birer, ikinci vakada ise sekiz sosyal hizmet uzmanı bilgisel arayışta bulunmuştur; ancak bu sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme süreçlerinin bütününde öznel ve genel değer yargılarına göre değer biçmelerde bulunmuş olmaları, buradaki bilginin değer temeli taşımadığını ve tesadüfi ortaya çıktığını göstermiştir. Durumun etkilerini saptamayla ilgili olarak; vakalarda hiçbir bulguya rastlanmamıştır. Son olarak, durumu tanımlamayla ilgili birinci vakada sosyal hizmet uzmanlarının yarısının duruma ahlaki ve yasal normlara göre değer biçtiği; ikinci ve üçüncü vakalarda ise bilgiye kısmen yer verilmiş olmakla beraber yine değer biçmelerde bulunduğu görülmüştür. Bu nedenle anlama etkinliğinin bu aşaması etiğe uygun gerçekleşmemiştir.

- Müracaatçının yaşantısını anlama sürecinde; ilk olarak müracaatçının kim olduğuyla ilgili birinci vakada sosyal hizmet uzmanlarının birçoğu, müracaatçıyı suç öznesi olarak tanımlamışlardır. Bu, müracaatçının davranışlarının yalnızca yarattığı sonuçları bakımından ele alındığını gösterdiği için etik değil, pragmatik bir yaklaşımdır. İkinci vakada sosyal hizmet uzmanları müracaatçıya bilgiyle yaklaşmışlardır. Bu nedenle bu aşama etiğe uygundur; ancak değerlendirme sürecinin bütünlüğünde aynı bilgisel yaklaşımla değil, genel olarak ahlaki ve yasal ölçütlerle karşılaşıldığı için buradaki bilgisel tavır anlamını yitirmektedir. Üçüncü vakada müracaatçının kim olduğu genel olarak cevapsız bırakılmıştır. Bunun sebebi; durum tanımının ahlak ve yasa karşılığıyla sınırlı tutulması ve bundan etkilenen müracaatçının da bu karşılıkta görülmesi olabilir. Yalnızca birkaç sosyal hizmet uzmanı kısa

nitelemelerde bulunmuştur. Genel olarak bakıldığında, müracaatçının suçlu ya da mağdur olmaktan başka nasıl bir insan olduğunun bilgisi edinilmemiş ve geçerlikteki ahlak ve hukuk düzenindeki yeri tanımlanmış olduğundan bu aşama etiğe uygun değildir.

- Müracaatçının yaşantısını anlama sürecinde ikinci olarak müracaatçının yaşam koşullarının ne(ler) olduğuyla ilgili her üç vakada bilgisel tavırlarla karşılaşılmıştır. Bunda sosyal hizmet uzmanlarının, sosyal incelemeden elde ettiği bilgilere dayanması etkili olmuştur; ancak bu bilgilerin yasa, mevzuat ve yönetmeliğe uyma amacıyla ve bunların sunduğu imkânlar sınırında kullanıldığı görülmüştür. Örneğin 'suçlu' olarak tanımlanan müracaatçı hakkında sosyal incelemede bulunulacağı belirtilmesine karşın buradan edinilen bilgiler müracaatçının değerini koruma -örneğin sağlık bütünlüğünü koruma- yönünde değil, yalnızca görev sorumluluğunu yerine getirme –örn; yasal bildirimde bulunma– için kullanılmıştır. O yüzden buradaki bilgisel tavır, amaçsal değil, araçsaldır ve etikten uzaktır. Bunun yanı sıra birkaç sosyal hizmet uzmanı da müracaatçı hakkında sosyal incelemede bulunmasını, onun söylediklerinin yalan olup olmadığı test etme şeklinde ahlaki bir amaca taşımıştır.

Değerlendirme sürecinin insanın değeriyle ilişkisinde durumun insanın değeriyle olan ilişkisine yönelik bulgular aranmıştır. Bu yönde elde edilen sonuçlar aşağıdaki şekildedir.

- Sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme süreçlerinde durumun bir defalığını/tarihselliğini oluşturan ve benzerlerinden ayrılan özelliğine dolayısıyla değerliliği-değersizliğine değinilmediği için durumun, insanın değeriyle olan ilişkisi hakkında pek fazla bulgu elde edilememiştir. Ancak bu yönde sayılabilecek ve yasaların koruduğu değer/değerler kapsamında yorumlanabilecek bir bulgu, insanın bir hakkı olarak değinilen 'sağlık' üzerinden ifade edilmiştir. Sosyal hizmet uzmanları her üç vakada müracaatçının sağlık bütünlüğünü yasaların

sağladığı imkanlar (tedbir kararları vb.) çerçevesinde koruma yönünde yaklaşımlar sergilemişlerdir; fakat bu yaklaşım, ikinci ve üçüncü vakalarda yalnızca 'mağdur' olarak tanımlanan müracaatçıya yönelik olmuştur. Dolayısıyla sırf insan olması dolayısıyla tüm müracaatçıları kapsamadığından etiğe uygun değildir; çünkü temelindeki belirleyici değer değil, değer yargılarıdır.

- Durumun insanın değeriyle olan ilişkisine yönelik çok az sosyal hizmet uzmanı, yasa, mevzuat ve yönetmeliğin bağlayıcılığında kalmadan mesleki etik ilkeler çerçevesinde değeri korumaya yönelik ifadeler belirtmişlerdir. Bunlar; müracaatçıyla güven ilişkisi kurma, müracaatçının yaşına, gelişim dönemine ilişkin kendini tanımasını ve kişisel gelişimini sağlama, müracaatçıyı yaşarken doğru eyleme hazırlama, müracaatçıya reddedebilme becerisi kazandırma ve bedenin dokunulmaz olduğunu vurgulama şeklindedir. Buradaki tavır bilgiseldir; fakat daha önce belirtildiği gibi yine değerlendirme sürecinin bütünlüğüne yansımamıştır. Ayrıca yalnızca birkaç sosyal hizmet uzmanının ifadelerine dayandığından sosyal hizmet uzmanlarının çoğunluğunun bu bilgisel tavrın dışında olduğunu göstermiştir.

Değerlendirme sürecinin bilgiyle olan ilişkisinde; bir değerlendiren olarak sosyal hizmet uzmanında sosyal hizmette etik ilke ve sorumlulukların, değerin, değerlerin ve deneyimin bilgisi aranmıştır. Bu yönde elde edilen sonuçlar aşağıdaki şekildedir.

- Sosyal hizmet etik ilke ve sorumlulukların bilgisine, değerlendirme süreçlerinde genel olarak rastlanmamıştır. Yalnızca birinci ve üçüncü vakalarda bir kaç sosyal hizmet uzmanının 'gizlilik', 'kendi kararını tayin hakkı' ve 'bilgilendirilmiş onay' ilkelerine değindikleri görülmüştür.

- Değerlendirme sürecinde müracaatçının durumunun, kendisiyle aynı türden olan başka durumlardan ayrılan özelliğine ve insanın değeriyle

olan ilişkisine değinilmemiş olduğundan değer bilgisine genel olarak rastlanmamıştır. Yalnızca birkaç sosyal hizmet uzmanı, normsal çerçeveden uzaklaşarak değeri koruma yönünde yaklaşım sergilemişlerdir; ancak bu, değerlendirme süreçlerinin bütünlüğüne yansımamıştır. Değerlendirme süreçlerinin geneline bakıldığında; sosyal hizmet uzmanları, değer'e yarar anlamını yüklemişlerdir. Sosyal hizmet uzmanları, bir taraftan yarar karşılaştırması yoluna giderken öte taraftan yasaya, mevzuata ve yönetmeliğe uygun hareket etmeye ve bunların gerektirdiğini yapmaya yönelmişlerdir. Bu yönde birinci ve üçüncü vakalarda müracaatçının yaşamı ile başka insanların yaşamı –suça sürüklenme ve maruz kalma olasılıkları– karşılaştırılmıştır. Sonucunda ise çoğunluğun yararı dikkate alınarak müracaatçının yaşamında oluşabilecek zarar olasılıkları, yasaların sunduğu önlemler çerçevesinde kapatılmaya çalışılmıştır. Ancak bu tavır, insanın değeri düşüncesinden uzak olduğu için etik değildir.

- Deneyim bilgisi, sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme süreçlerinden çıkarılamamaktadır; fakat değerlendirme sürecinde etkili olup olmadığı vaka formunun üçüncü sorusu aracılığıyla elde edilen bulgular üzerinden anlaşılmaktadır. Bu yönde birinci ve ikinci vakalarda dörder sosyal hizmet uzmanı, üçüncü vakada ise altı sosyal hizmet uzmanı deneyim faktörünün bu süreçte etkili olduğunu belirtmiştir.

Değerlendirme sürecinin yaşantı özelliğiyle ilişkisine ait sonuçlara bakıldığında, değerlendirmenin, değerlendirenin kişi özelliğinden bağımsız olmadığı görülmüştür. Bu yönde bir değerlendiren olarak sosyal hizmet uzmanında etik kişi özellikleri aranmıştır. Ulaşılan sonuçlar aşağıdaki şekildedir.

- Değerlendirme süreçlerinde sosyal hizmet uzmanlarının meslek kişisi olma özellikleriyle karşılaşılmıştır. Her üç vakada sosyal hizmet uzmanlarının çoğunluğu, müracaatçı ile görüşme yapacağına, aile, sosyal çevreyle ilgili sosyal incelemede bulunacağına ve rapor

hazırlayacağına ilişkin ifadeler kullanmaları, onların genel olarak meslek kişisi yanlarını öne çıkarmıştır.

- Sosyal hizmet uzmanlarının yaşantı özellikleriyle ilgili ağırlıklı olarak öne çıkan sonuç, değerlendirme süreçlerine ahlaki yaşantı özelliklerini yansıtmış olmalarıdır. Bu yönde değerlendirmelerinde kamu ahlakı ve kişisel ahlaki tutum ortaya çıkmıştır. Kamu ahlaki tutum kapsamında "devlet şefkatlidir, yasalar koruyucudur, adalet zayıfı korur, suç bildirimi zorunludur" şeklindeki ahlaki değer yargıları söz konusudur. Kişisel ahlaki tutum kapsamında ise; "gizliliği paylaşma konusunda müracaatçıyı ikna etme", "müracaatçının kendisini itiraf etmeye ikna etme", "müracaatçının zaten bir ceza alacak olması ile bildirim yükümlülüğünü haklılandırmaya çalışma", "suç örgütü hakkında şikâyeti üstlenme", "müracaatçının pişmanlık duygusuna göre değerlendirme yapma", "suç işlemeye teşvik eden kişileri araştırma" gibi değer yargıları söz konusudur.

Doğru bir değerlendirme için sosyal hizmet uzmanının özgür eylemde bulunabilme olanağı, başka deyişle etik kişi özelliği gereklidir. Ancak değerlendirme süreçlerine genel olarak bakıldığında, sosyal hizmet uzmanlarının ahlaki kişi özellikleri açığa çıkmıştır.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Karar Süreçlerine İlişkin Sonuçlar

Sosyal hizmet Uzmanlar, genel olarak değerlendirme tarzlarından hareketle kararlarını gerçekleştirmişlerdir. Bu yönde elde edilen sonuçlar aşağıdaki şekildedir.

- Sosyal hizmet uzmanlarının kararları, değerlendirme sürecinde izledikleri ahlaki ve yasal adımlarla örtüşmüştür; ancak ahlaklar ve normlar, bilgi olmadıklarından dolayı vakalara ilişkin alınan kararların etik özellik taşımadıklarını söyleyebiliriz; çünkü normlar, insanın değerinin korunmasını her zaman güvence altına alamamaktadır.

- Sosyal hizmet uzmanları, kararlarını müracaatçının yararına yönelik almışlardır; ancak müracaatçı yararının insanın değeri temelinde

korunduğuna ilişkin hiçbir bulguya rastlanmamıştır. Değer temelinden uzak bir yarar düşüncesi, müracaatçıya o anki koşullarda "iyi" bir şey olarak görünse de koşullar değiştiğinde, aynı insan sorunları karşısında farklı normlar oluştuğunda yarar sağlamayabilir. Bu nedenle yalnızca değer biçme olarak kalır ve müracaatçının insan değeri korunmamış olur.

- Hiç değerlendirmede bulunmadan doğrudan karar aşamasına geçen sosyal hizmet uzmanları söz konusudur. Her eylemin arkasında zorunlulukla bir değerlendirme olduğu bilgisinden hareketle bu sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ifadelerine rastlanılmasa da karar ifadelerinden *değerlemelerinin* normsal özellikte olduğu çıkarılmıştır.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Değerlendirme ve Karar Süreçlerinde Yararlandıkları Unsurlara İlişkin Sonuçlar

Sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar süreçlerinde yararlandıklarını düşündükleri unsurlar, beklenildiği gibi değerlendirme ve karar ifadelerinden tam olarak çıkmamış hatta kimi noktalarda çelişki oluşturmuştur. Örneğin vaka formunun üçüncü sorusunda, değerlendirme ve karar süreçlerinde etik değer ve ilkelerin bilgisinden yararlandığını belirten sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar ifadelerine bakıldığında, ağırlıklı olarak yasal ve ahlaki unsurlara yer verdikleri görülmüştür. Tersi durum da söz konusudur. Yasal unsurlardan yararlandığına dair hiçbir belirlemede bulunmayan sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar ifadelerinde bu unsurlara açık olarak yer verdikleri çıkarılmıştır. Burada değerlendirmenin nasıl yapıldığını dile getirme ile yaşarken gerçekleştirme arasında oluşan tutarsızlığın sebebi, etik bilgi eksikliği ile ilgili görülebilir. Eylemler, ezbere dile getirilmiş ve etik bilgiyle bağlantı içinde görülememiştir. Bu tutarsızlıktan hareketle, sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve karar süreçlerinde yararlandıklarını düşündükleri unsurlara ilişkin algıları aşağıdaki şekildedir

- Yasa, mevzuat ve yönetmelikler
- Etik değer ve ilkeler

- Sosyal incelemeden edinilen bilgiler
- Kurumsal etkiler
- Ahlak ve vicdan

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Değer, Değerler Ve Değerlendirme Fenomenlerine Yükledikleri Anlamlara İlişkin Sonuçlar

Sosyal hizmet uzmanlarının, değerlendirme ve karar süreçlerinde değer, değerler ve değerlendirme fenomenlerine yükledikleri anlamlar aşağıdaki şekildedir.

Sosyal hizmet uzmanları;

- 'Değer'e, yarar
- Değerler'e ahlaki ve yasal normlar
- Değerlendirmeye ahlaka ve yasaya uygun eylemde bulunma

anlamlarını yüklemişlerdir.

Özetle, vakalarda genel olarak müracaatçı yararı, insan değeri temelinde değil ahlaki ve yasal yükümlülükler temelinde ele alınmıştır. Öyle ki müracaatçının yaşam bütünlüğünün tehlikede olması, sosyal hizmet uzmanlarını bu yükümlülüklerden vazgeçirmemiş, sosyal hizmet uzmanları ahlaki tutumla müracaatçıyı yasal normların gerektirdiğine ikna edebilme yolunu seçmişlerdir.

ÖNERİLER

Araştırma bağlamında ortaya konulabilecek en temel öneri; yaşarken karşılaşılan her türlü insanlık durumuyla bağlantısının somut şekilde gösterilebileceği bir etik eğitiminin sunulmasıdır. Bu yönde öneriler, araştırmadan elde edilen bulgular ışığında detaylandırılmıştır. Aşağıda sunulan öneriler, sosyal hizmet uzmanlarının akademik eğitim süreleri ile çalışma yaşamlarına başladıktan sonraki süreçlerine yöneliktir.

- Araştırmada sosyal hizmetin temeline koyduğu değer bilgisinin –insan hakları ve insan onuruna saygı, adalet– uygulamaya aktarılamadığı görülmüştür. Müracaatçının kim olduğuna, davranışlarının yalnızca yarattığı sonuçları bakımından yaklaşılması, uygulamada insanın değerinin korunamadığını göstermiştir. Bu nedenle öncelikle yaşamla bağlantısı içinde insanın değerinin gösterilebileceği bir etik eğitim sunulmalıdır. Bu eğitimde; insanın değerinin bilgisinin, aslında insanın bazı yapısal olanaklarının özelliği olduğunun gösterilmesi için felsefi antropolojiden; bunun ezberden çıkartılıp yaşamda görülmesi için de çeşitli insan sorunlarının yer aldığı örnek vakalardan yararlanılmalıdır.

- Araştırmada sosyal hizmet uzmanlarının genel olarak 'değer'den yarar düşüncesini anladıkları görülmüştür. Değer temelinden yoksun bir yarar düşüncesiyle eylemde bulunmanın insanı araçsallaştırdığı, değersizleştirdiği durumlar üzerine dünyadan somut örnekler işlenebilir.[22]

- Araştırmada sosyal hizmet uzmanları, değerlendirme etkinliğinden ahlaki ve yasal yükümlülüklere uygun hareket etmeyi anlamışlardır; ancak ahlaklar, değer yargıları içerdiğinden; yasalar da her tekil durumu kapsamadığından dolayı yanlış değerlendirmelere yol açabilirler. Özellikle yasaların korumada yetersiz kaldığı insan durumları karşısında sosyal hizmet uzmanlarının makro düzeyde etik mücadele gösterebilmeleri ve insanın değerini koruma yönünde

[22] Bu yönde en çarpıcı örnek Fransa'daki "cüce fırlatma" olayıdır. Fırlatılan cüce bu oyundan para kazanır. Para kazanıyor olması, cücenin yararınadır; ancak insan onuruna aykırı bir pratiktir. Dolayısıyla burada insan onuru ve değeri korunmaksızın bir yarar düşüncesi söz konusudur.

bir değişimi sağlayabilmeleri için bilgiyle desteklenmeleri gereklidir. Böylece etik eylemde bulunmayı isteme yönünde bir eğilim yaygınlaşabilir.

- Uygulamada içinden çıkılması güç insan sorunları karşısında bilgi ve deneyimine başvurulabilecek etik alanında profesyonelleşmiş sosyal hizmet uzmanlarından oluşan bir süpevizörlük sistemi oluşturulmalıdır. Bu, etik eylemde bulunma yönünde bir mücadele için sosyal hizmet uzmanlarında cesaret de sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Acar, H. Negiz ve N. Akman, E. (2013). *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*, Maya Akademi Yay. Ankara.

Angelo, T. ve Cross, K. P. (1993). *Classroom Assessment Techniques A Handbook for College Teachers*. Jossey-Bass A Wiley Imprint, San Francisco, CA. Pp 427.

Asquith, S. Clark, C. ve Waterhouse, L. (2005). *The Role Of The Socıal Worker*, In the 21st Century, Social Research Journey, The Scottish Executive website.

Austin, M. J. (2014). *Social Justice and Social Work*: *Rediscovering a Core Value of the Profession*, Sage Publication.

Bal, M. (2011). *Adalet Hakkında Felsefeciler Neler Düşünüyorlar*? Felsefe Yazın, 18. Ocak-Şubat Dönemi.

Banez, T. *Why Is Client's Participation in Social Work So Important*? *And Which Role Can The University Play To Get The İnvolvement Of Social Service's Users*? *Examples From Zaragoza in Spain*, www.grkom.se/.../listening_tomasa2_text.pdf Erişim Tarihi: 25 Aralık 2014.

Banks, S. (2011). *Ethics In An Age of Austerity: Social Work And The Evolving New Public Management*, Journal of Social Intervention: Theory and Practice, Volume: 20, Issue 2.

Baudrillard, J. (2005). *Şeytana Satılan Ruh* (Çev. O. Adanır) Ankara: Doğu-Batı Yay.

Beckett, C. ve Maynard, A. (2013). *Values And Ethics In Social Work*, Ed. Gibson, S. Sage Publications.

Bellamy, J. ve L. Bledsoe, S. ve E. Traube, D. E. (2006). *The Current State of Evidence-Based Practice in Social Work*: A Review of the Literature and Qualitative Analysis of Expert Interviews, Journal of Evidence-Based Social Work, Vol. 3 (1).

Bentham, J. (2000). "*An Introduction to The Principles of Morals and Legislation*", Batoche Books Kitchener. http://socserv2.socsci.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/bentham/morals.pdf.

Bibus, A. A. (2013). *Applying Approaches From Moral Philosophy, Especially Virtue Ethics, When Facing Ethical Dilemmas In Social Work*, http//www.augsburg.edu/socialwork/.../Bibus%20Article%20on%20Virtue %20. Sayı.5 Erişim tarihi: 10 Mart 2015

Billington, R. (2002). *Felsefeyi Yaşamak* (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yay.

Bisman, C. D. (1999). *Social Work Assessment: Case Theory Construction,* Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services.

Boland, K. (2006). *Ethical Decision- Making Among Hospital Social Workers*, Journal of Social Work Values and Ethics, Vol:3.

Bolger, J. ve Walker, P. (2014). Assessment: Models of Assessment. http://www.sagepub.com/upm-data/62946_Lishman.pdf Erişim tarihi: 10 Aralık 2015

Bridges, A. (2012). *Guide to Ethical Decision-Making*, http://ashiabridges.weebly.com/uploads/2/0/9/3/20937336/guide_to_ethical _decision_making.docx Erişim tarihi: 1 Nisan 2015.

Clemons, J. W. (2014). *Client System Assessment Tools For Social Work Practice*, http://www.nacsw.org/Convention/WengerClemonsJClientFINAL.pdf. Erişim tarihi: 8 Şubat 2015.

Clifford, D. ve Burke, B. (2009). *Anti-Oppressive Ethics and Values in Social Work*, New York: Palgrave.

Comartin, E. B. (2011). *Dissonance Between Personal and Professional Values: Resolution of an Ethical Dilemma*, Journal of Social Work Values & Ethics, Fall 2011, Vol. 8, No. 2 – Page 5–14.

Congress, E. P. (2000). *What Social Workers Should Know About Ethics: Understanding and Resolving Practice Dilemmas,* Advances In Social Work, Vol. 1, No. 1, Sprring.

Devettere, R. J. (2002). *Introduction to Virtue Ethics: Insights of the Ancient Greeks*, Georgetown University Press, Washington.

Esler, M. T. (2007). *What Should I Do: A Study Of Social Work Ethics, Süpervision And The Ethical Development Of Social Workers*, Australian Catholic University, School Of Social Work Faculty Of Arts And Sciences, Doctor Of Philosophy.

E. Fossey, C. Harvey, F. McDermott ve L. Davidson (2002). Understanding and Evaluating Qualitative Research, Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 36 ss. 717–732

Falk, D. S. ve DuMez, E. (2006). *Social Work as a Human Rights Profession*, Proceedings of the 33rd World Congress of Schools of Social Work. Santiago, Chile: International Association of Schools of Social Work.

Friedman, M. B. (2010). *Social Work And Social Justice: The Challenge Of Polıtical Pluralism*, Columbia University University School of Social Work Advocacy in Social Work: Spring.

Garthwait, C. (2012). *Dictionary of Social Work*, The University of Montana Press.

Giannou D. (2009). *The Meaning of Ethics and Ethical Dilemmas in Social Work Practice*: A Qualitative Study of Greek Social Workers, Master Thesis of Philosophy, Brunel University.

Goswami, I. (2012). *Adherence to Ethical Guidelines in Practice by Social Workers: An Empirical Study in India*, University of East London, Published By Routledge.

Gottfried, K. S. (1999). Socıal Work Practıce: Cases, Activities and Exercises, Exercıse4: Understanding and Using the NASW Code of Ethics. https://us.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/2730_strom_4.pdf. Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2015.

Gray, M. ve Gibbons, J.(2007). There Are No Answers, Only Choices: Teaching Ethical Decision Making In Social Work, Australian Social Work, 60(2), 222–238.

Greasley, K. ve Ashworth, P. (2007). *The Phenomenology of "approach to studying": The University Student's Studies within the Lifework*, British Educational Research Journal, 32, 819-843.

Gümüş, A. (2007). *Felsefe, Psikoloji Ve Sosyoloji Ders Kitaplarından Örnekler* III. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi, Meb Yay. Ankara.

Gündoğan, A. O. (2008), *Değer Sorunu ve Erdem*, MAE Üniversitesi, Fen-Ed. Fak. Panel, Burdur.

Havig, K. K. (2010). *Empowerment For Socıal Justice: A Grounded Theory Study Of Social Work Field Instructıon Strategies*, University of Missouri, Degree Doctor of Philosophy, Columbia.

Husserl, E. (2003). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders,* Çev. Harun Tepe, Bilim ve Sanat Yay, Ankara.

IBC (Report of the International Bioethics Committee of UNESCO) Raporu. (2013). *İnsanın Savunmasızlığı ve Kişisel Bütünlüğüne Saygı İlkesi*, UNESCO, France.

IFSW, *İnsan Hakları Raporu* (2010). Ed: Agius, A. http://cdn.ifsw.org/assets/Standards_meeting_Human_Rights_Final_Report_.pdf. Erişim tarihi: 9 Ocak 2015.

Kant, I. (2002). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, Türkiye Felsefe Kurumu Yay, Ankara.

Kart, B. (2006). *Deontolojist ve Teleolojist Kuramlar İkileminde Erdem Etiği*, Hacettepe Üniversitesi SBE, Felsefe ABD. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Kelsen, H. (1958). *What is Justice*?, The University of Chicago Law Rewiev, Çev. Acar, A. Vol.25, No.3.

Kuçuradi, İ.(1995). *İnsan Hakları Düşüncesinin Işığında İnsan Hakları Belgeleri*, The Ideal and Documents of Human Rigts, Ankara.

Kuçuradi, İ. (1997). *Uludağ Konuşmaları*, Türkiye Felsefe Kurumu Yay, Ankara.

Kuçuradi, İ. (1999). *Nietzsche ve İnsan*, Türkiye Felsefe Kurumu Yay, Ankara.

Kuçuradi, İ. (2005). *Felsefe ve Etik,* Yapı Dergisi, Sayı. 280.

Kuçuradi, İ. (2009). *Sanata Felsefeyle Bakmak*, Türkiye Felsefe Kurumu Yay, Ankara

Kuçuradi, İ. (2011). *Etik*, Türkiye Felsefe Kurumu Yay, Ankara.

Kuçuradi, İ. (2013). *İnsan ve Değerleri*, Türkiye Felsefe KurumuYay, Ankara.

Kurtz, M. J. (2012). *Ethical Decision Making Among Social Work Students*, Master Thesis of Social Work, University of Washington.

Lishman, J. Yuill, C. Brannan, J. Gibson, A. (2014). *Social Work An Introduction*, Sage Publications Ltd.

Littlechild, B. (2012). *Values and Cultural Issues In Social Work*, ERIS web journal 1.

Mayring, P. (2000). *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş*, Çev. Gümüş, A ve Durgun, M. S. Baki Kitabevi, Adana.

McAuliffe, D. (2005). *Impacts & Consequences of Ethical Dilemmas for Social Workers in Direct Practice*, Journal of Social Work Values and Ethics.

Mercier, A. (1982). *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*, Çev. Ayşe Özberki, Yay. Haz. İonna Kuçuradi, Ankara.

Meyer, L. C. (1998). *A Survey of Ethical Concerns of Saskatchewan Secondary School Counsellors*, Master Thesis, Educational Psychology, University of Regina.

Natıonal Assocıatıon Of Socıal Workers (2011). *Cultural Competence In Social Work Practice*, NASW Press.

Peled, E. ve Leichtentritt, R. (2002). *Ethics of Qualitative Social Work Research*, University of Sheffield, Published By SAGE.

Polat, G.(2007). *Kanıta Dayalı Sosyal Hizmet Uygulaması*, Sağlık ve Toplum Dergisi, Yıl:17, Sayı:3,ss.34–42.

Powell, W. E. (2008). *Sophia's Wındow: Practice Wısdom And Selecting Better Paths,* Portularia University of Huelva, Vol: VIII, ss. 91-102.

Pullen, A. S.ve Cowden, S. (2012). *The Ethical Foundations of Social Work*, http://catalogue.pearsoned.co.uk/educator/product/The‐Ethical‐Foundati ons‐of‐Social‐Work/9781408224434.page. Erişim tarihi: 20 Ocak 2015

Reamer, F. G. (2009). *The Social Work Ethics Casebook*: Cases And Commentary, NASW Press.

Reamer, F. G. (2014). *The Evolution of Social Work Ethics*: Bearing Witness, Advances in Social Work, Vol. 15 No. 1, ss. 163–181

Reichert, E. "*Move From Social Justice to Human Rights Provides New Perspective*", http://www.utexas.edu/research/cswr/survey/journal/articles/040101.pdf, Erişim tarihi: 26 Ocak 2015.

Return to Social Work: *Equality and Diversity*, http://www.tcsw.org.uk/Return-to-Social-Work/ Erişim tarihi: 15 Şubat 2015

Robison, W. ve Reeser, L. C. (2002). *Ethical Decision-Making in Social Work*, Originally published by Allyn & Bacon.

Sadan, E. (1997). *Empowerment and Community Planning*, Hameuchad Publish.

Sen, A.K. (1999). *Development As Freedom*, New York: Oxford University Press.

SHUD (2004). *Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik İlkeleri ve Sorumlulukları*, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yay. Ankara.

Solas, J. (2008). *What Kind of Social Justice Does Social Work Seek*? International Social Work, No. 51.

Social Justice in Education and Counseling, http://www.sagepub.com/upm-data/58377_Chapter_12.pdf, Erişim tarihi: 25 Şubat 2015

Tepe, H. (2000). *Etik ve Meslek Etikleri*, Türkiye Felsefe Kurumu Yay. Ankara.

Tepe, H. (2006). *Günümüz Etiğinin Epistemolojik İkilemleri*, FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 2, ss. 73-82.

Tepe, H. (2008). *Değer ve Anlam: Değerler Anlamlar mıdır*? 17-19 Aralık tarihlerinde ODTÜ Felsefe Bölümünce düzenlenen Anlam Kongresi, Anlam ve Değer panelinde yapılan konuşmanın metni.

Tomlinson, P.ve Philpot, T. (2008. *A Child's Journey to Recovery: Assessment and Planning with Traumatized Children*, Jessica Kingsley Publishers, London.

Trevithick, P. (2007). *Revisiting the Knowledge Base of Social Work*: *A Framework for Practice*, British Journal of Social Work, Sayı:38, ss. 1212–1237.

Ürek, O. (2010), *Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik*, Birinci Uluslararası Felsefe Kongresi, Ed. İsmail Serin. Asa Yay. Bursa.

Walsh, J. (2009). *Generalist Social Work Practice*, Nelson Ed. Canada.

Walsh, J. Farmer, R. Taylor, M. F. ve Bentley, K. J. (2003). *Ethical Dilemmas of Practicing Social Workers Around Psychiatric Medication: Results of a National Study*, Social Work in Mental Health, 1(4), ss. 91-105.

Zastrow, C. (2004). *Introduction to Social Work and Social Welfare*, Thompson Publications.

EKLER

EK 1: Katılımcı Bilgilendirme Formu

1. Çalışmanın adı

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik Değerlendirme ve Karar Alma Süreçleri Üzerine Fenomenolojik Bir İnceleme

2. Araştırmacıların adları, kurumları ve iletişim numaraları:

Adı-soyadı: Derya BAYRI MENGİLLİ
Tel : 0(324)8141016

Araştırma, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak Prof. Dr. Hakan Acar danışmanlığında yürütülmektedir.

3. Araştırma amacının anlaşılır ve özet açıklaması:

Bir araştırma projesine davet edilmektesiniz. Karar vermeden önce araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını anlamanız çok önemlidir. Lütfen biraz zaman ayırın ve aşağıdaki bilgileri dikkatlice okuyun, isterseniz başkalarıyla tartışın. Açık olmayan bir bölüm varsa ya da daha ayrıntılı bilgiye ihtiyaç duyuyorsanız lütfen bizi arayın. Ancak araştırmaya katılmak isteyip istemediğinize karar vermek için lütfen biraz düşünün

4. Neden ben seçildim?

Araştırma konusu belli düzeyde etik bilgi ve deneyim gerektirdiğinden katılımcılar, sosyal hizmet lisans mezunu ve en az beş yıl deneyimli uzmanlardan oluşmaktadır. Bu nedenle araştırmaya, sosyal hizmet lisans mezunu ve beş yılını doldurmuş deneyimli bir uzman olarak siz seçilmektesiniz.

5. Araştırmaya katılmak / bir kez katıldıktan sonra sonuna kadar devam etmek zorunda mıyım?

Araştırmaya katılma, tamamen gönüllülük esasına dayalıdır. Katılmayı reddetmeniz, herhangi bir cezaya ya da elde edilecek herhangi bir yararın kaybına yol açmamaktadır. Araştırmaya katılmayı kabul ettikten sonra araştırmanın herhangi bir yerinde, hiçbir neden göstermeksizin herhangi bir zarar ya da elde edilmesi beklenen bir yarar kaybına yol açmadan araştırmadan çekilebilme hakkına sahipsiniz. Şayet araştırmacı ya da araştırmaya katılan kuruluşla bağımlı bir ilişkiniz var ise araştırmaya katılmayı reddetmeniz, işiniz ya da akademik gelişiminizde hiçbir şekilde aksaklığa neden olamayacaktır.

6. Katılmayı kabul edersem bana ne yapılacak?

Araştırmaya katılmayı kabul etmeniz durumunda, tanıtıcı 20 sorudan oluşan "Kişisel Bilgi Formu" ile alana ilişkin bilgi ve deneyiminize odaklanan üç örnek vakalı "Vaka Formu" şeklinde iki formu yazılı olarak doldurmanız beklenmektedir. Araştırmada ses, görüntü kaydı ya da fotoğraf kullanılmayacaktır. Araştırma için gerekli olan süre, yaklaşık 30-40 dk aralığında planlanmaktadır. Araştırmadan elde edilecek bilgiler sadece bu araştırmanın amacı kapsamında kullanılacaktır.

7. Araştırmaya katılmanın olası dezavantajları ve riskleri nelerdir?

Araştırma, herhangi bir olumsuzluk veya fiziksel, psikolojik, sosyal, duygusal, ekonomik risk durumu barındırmamaktadır. Formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgiler gizli tutulacaktır.

Araştırmaya katılmanın olası yararları nelerdir?

Araştırma ülkemizde sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve kararlarının etik boyutunu kuramsal olarak inceleyen ve uygulamada ne düzeyde olunduğunu göstermeye çalışan ilk araştırma olma özelliği taşıdığından araştırmaya katılmanız, mesleğini icra eden sosyal hizmet uzmanlarına ve yetişmekte olan sosyal hizmet öğrencilerine bilimsel rehberlik sağlayacaktır. Ayrıca sosyal hizmet etiği alanındaki boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacaktır.

8. Araştırma masrafları:

Araştırma masraflarının tümü araştırmacı tarafından karşılanacaktır. Bu çalışmaya katılmanız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecektir. Çalışmaya katıldığınız için size ek bir ödeme de yapılmayacaktır.

9. Araştırmada ters giden bir şey olursa?

Araştırma, hiçbir olumsuz risk veya zarar taşımamaktadır. Araştırma verileri, yazılı olarak doldurabileceğiniz şekilde hazırlandığından kendinizi rahat hissettiğiniz zaman cevaplayabilirsiniz.

10. (Tedavi edici araştırmalarda) Alternatif tedavi/tanı yöntemleri nelerdir?

Araştırma, sosyal bilimler kapsamında olduğu için tedavi amacı bulunmamaktadır.

11. Kimlik bilgilerim ve elde edilen verilerin gizliliği nasıl sağlanacak?

Araştırmaya dahil olmanız ile tüm bilgileriniz gizli tutulacaktır. Araştırmadan elde edilen bulguların sonuçları, büyük bir titizlikle kod numarası kullanılarak incelenecektir.

12. Araştırma sonunda bana bilgi verilecek mi?

Araştırmanın sonunda, gönüllü katılımınız ile elde edilen sonuçlar, talebiniz üzere size eposta yoluyla gönderilecektir.

13. Araştırma sonuçlarına ne olacak?

Araştırma, yüksek lisans tezi olacak şekilde hazırlanacaktır. Araştırma, kimlik bilgilerinizi içermeyecektir. İleride yayına dönüştürülme durumunda, kişisel bilgileriniz aynı şekilde gizli tutulacak olup gizlilik, araştırmacı tarafından garanti altına alınacaktır.

14. Daha ayrıntılı bilgi için,

Katılımcı haklarınız ve araştırmayla ilgili daha ayrıntılı bilgiye ulaşabilmeniz için aşağıdaki iletişim adreslerinden araştırmacıya ve sorumlu danışman öğretim üyesine ulaşabilirsiniz:

Araştırmacı;
Adı-soyadı: Derya Bayrı Mengilli
Tel : 0324 814 10 16
Eposta : dbayrimengilli@gmail.com

Danışman Öğretim Üyesi;
Adı-soyadı: Prof. Dr. Hakan Acar
Tel : 0262 303 78 01
Eposta :hakan.acar@kocaeli.edu.tr

15. Teşekkür: Araştırmaya katılımınız ve desteğinizden ötürü çok teşekkür ederiz.

16. Bu araştırma Kocaeli Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından (onay tarihi ve proje numarasını yazınız) onaylanmıştır. Araştırmaya katılımınızla ilgili herhangi bir şikâyetiniz varsa Kurula Etik Kurul raportörü Yrd. Doç. Dr. Aslıhan Akpınar (T*el: 02623037055)* vasıtasıyla ulaşabilirsiniz. Her tür şikâyetiniz gizlilikle değerlendirilecek, araştırılacak ve sonuç hakkında tarafınıza bilgi verilecektir.

ONAM FORMU

Araştırmanın Adı: Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik Değerlendirme ve Karar Alma Süreçleri Üzerine Fenomenolojik Bir İnceleme

	Evet	Hayır
Hasta Bilgilendirme Formunu okudunuz mu?	☐	☐
Araştırma projesi size sözlü olarak da anlatıldı mı?	☐	☐
Size araştırmayla ilgili soru sorma, tartışma fırsatı tanındı mı?	☐	☐
Sorduğunuz tüm sorulara tatmin edici yanıtlar alabildiniz mi?	☐	☐
Araştırma hakkında yeterli bilgi aldınız mı?	☐	☐
Herhangi bir zamanda herhangi bir nedenle ya da neden göstermeksizin araştırmadan çekilme hakkına sahip olduğunuzu anladınız mı?	☐	☐
Araştırma sonuçlarının uygun bir yolla yayınlanacağına katılıyor musunuz?	☐	☐
Yukarıdaki soruların yanıtları size kim tarafından açıklandı? *Lütfen ismini yazınız….*		

Adı / Soyadı:
Tarih:

EK 2: Kişisel Bilgi Formu

1- Doğum yılınız: ……

2- Cinsiyetiniz: ( )Kadın ( )Erkek

3- Mezun olduğunuz üniversiteyi ve yılını belirtiniz.
Mezun olunan üniversite…… Yıl……

4- Sosyal hizmet lisans eğitiminizden sonra herhangi bir alanda lisansüstü eğitime devam ettiniz mi?
( ) Evet, (5. Sorudan devam ediniz)
( ) Hayır, (Lütfen, 6. soruya geçiniz)

5-Hangi alanda yüksek lisans ve/veya doktora yaptınız, belirtiniz……

6- Şu anda çalışmakta olduğunuz sosyal hizmet alanını işaretleyiniz
( ) Çocuk refahı ( ) Tıbbi hizmetler
( ) Yaşlı refahı ( ) Sosyal ve ekonomik yardım hizmetleri
( ) Engelli refahı ( ) Toplumu kalkındırma hizmetleri
( ) Aile refahı ( ) İşçi refahı
( ) Gençlik refahı ( ) Uluslar arası örgütsel hizmetler
( ) Adli hizmetler ( ) Diğer, lütfen belirtiniz ……

7- Daha önce çalışmakta olduğunuz sosyal hizmet alanını belirtiniz…….
8- Yönetici olarak çalıştınız mı?
( ) Evet
( ) Hayır

9- Hizmet içi eğitimlere katılıyor musunuz?
( ) Evet (9. Sorudan devam ediniz)
( ) Hayır (Lütfen, 11.soruya geçiniz)

10- Hizmet içi eğitimlere ne sıklıkta katılıyorsunuz?
( )Yılda iki ve üzeri ( )Yılda iki kez ( ) Yılda ikiden az

11- Hizmet içi eğitimler kim(ler) tarafından ve hangi konularda düzenlenmektedir, kısaca belirtiniz ……..

12- Eğitiminiz boyunca etik ile ilgili bir ders aldınız mı, lisans ve lisansüstü düzeyini belirtiniz
( ) Evet ( ) Lisans ( )Lisansüstü
( ) Hayır
13- Etik ve etik ikilemler ile ilgili eğitim, seminer vb etkinliklere katıldınız mı?
( ) Evet (13. Sorudan devam ediniz)
( ) Hayır (Lütfen, 14.soruya geçiniz)

14- Katıldığınız dönemi ve sayısını belirtiniz
( )Üniversite eğitimi dönemi Sayısı……

( )Üniversite sonrası dönem Sayısı……

15- Hizmet verdiğiniz müracaatçı grubu kim/kimlerden oluşmaktadır?
……..……

16- Çalıştığınız kurumda sorumluluklarınız nelerdir?
.....

17- Mesleki uygulamalarınızda ne tür zorluklarla karşılaşıyorsunuz?
…….

18- Bir zorlukla (mesleki) karşılaştığınızda ne/neler yapıyorsunuz?
……..

19- Mesleki uygulamalarınızı yerine getirirken;
a) Mesleğin etik ilkeleri ile uygun olmayan/çatışan durumlarla karşılaşıyor musunuz, açıklayınız
……

b) Hangi nedenlerle bu çatışmanın ortaya çıktığını düşünüyorsunuz, belirtiniz
……

20- Mesleki uygulamalarınızı etiğe uygun yerine getirmede;
a) Kurum politikasının engel oluşturan yanları olduğunu düşünüyor musunuz, açıklayınız
……

b) Bunun için kurum politikasına ilişkin öneriler ya da çalışmalar yapıyor musunuz?
…….

Teşekkür Ederiz.

EK 3: Örnek Vaka Formu

Vaka I: Madde Kullanan Çocuk

Üzerinde bir miktar madde ile polis tarafından yakalanan 16 yaşındaki bir erkek çocuğu, ifadesinde, madde kullandığını belirtir; ancak sosyal hizmet uzmanıyla yaptığı görüşmede çocuk, madde kullanımının yanı sıra bir suç örgütünün kendisine kuryeciliğini de yaptırdığını itiraf eder; fakat çok korktuğu için, sosyal hizmet uzmanının ilgili birimlerle paylaşması durumunda, kendisini içeride ve dışarıda yaşatmayacaklarını, bunun için cezası ne ise çekmeye razı olacağını belirtir.
A. Bu vakayı nasıl değerlendirirsiniz?
B. Vakaya ilişkin nasıl bir müdahale planı yaparsınız?
C. Değerlendirme ve müdahale planınızda yararlandığınız unsurları belirtiniz?

Vaka II: Akranlar Arasında Yaşanan Cinsel İstismar

ASPB'ye bağlı 6-9 yaş grubundaki kız ve erkek çocuklarına hizmet veren bir çocuk yuvasının erkek gruplarının birinde, yaşları 8 ve 9 olan iki erkek çocuğunun akşam yemeğinden sonra yatak odalarında, öndeki çocuğun pantolonunun inik arkadaki çocuğun giyinik vaziyette, fiziksel temas halinde olduğu bakım elemanı tarafından görülmüştür. Bakım elemanının ilk uyarısından sonra ertesi gün grup öğretmenine bildirilmiştir. Çocuklarla kısa bir görüşme yaptıktan sonra, bu durum sosyal servisteki SHU'ya bildirilmiştir. SHU, çocuklarla yaptığı görüşmeler sırasında; bir çocuğun baskın olduğunu, diğer çocukları fiile zorladığını ve bu cinsel davranışların özellikle ayrı iki çocukla da sergilendiğini öğrenmiştir. Adı geçen 4 çocuğun (yaşları 8,8,9,9 olan) bu davranışları, yuvanın değişik bölümlerinde birden fazla sayıda sergiledikleri öğrenilmiştir. Çocuklar ifade etmemiş olsa da grupta olaya karışmayan diğer çocukların da bu durumdan haberdar olduğu öğrenilerek şahitlik etmiş olma ihtimalleri göz önünde bulundurulmuştur.
A. Bu vakayı nasıl değerlendirirsiniz?
B. Vakaya ilişkin nasıl bir müdahale planı yaparsınız?
C. Değerlendirme ve müdahale planınızda yararlandığınız unsurları belirtiniz?

Vaka III: Cinsel İstismar

Çocuk Ruh Sağlığı Kliniğine başvuran 13 yaşındaki erkek çocuğu TT, başka bir sorunuyla ilgili olarak çocuk psikiyatristine gider. Çocuğun tedavi programına katkıda bulunma sürecinde psikiyatrist ile işbirliği içinde çalışan sosyal hizmet uzmanı, TT ile görüşme yapar. TT'nin kendisi dışında iki kardeşi daha bulunmaktadır. Görüşmede, babasının tecavüzüne maruz kaldığını anlatan TT, sosyal hizmet uzmanına, durumunu başkalarıyla paylaşması durumunda intihar edeceğini kesin bir dille ifade eder.
A. Bu vakayı nasıl değerlendirirsiniz?
B. Vakaya ilişkin nasıl bir müdahale planı yaparsınız?
C. Değerlendirme ve müdahale planınızda yararlandığınız unsurları belirtiniz?

EK 4: Kodlama Yönergesi

ETİK DEĞERLENDİRME VE KARAR ALMA
A. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Değerlendirme Ve Karar Alma Süreçlerinde Anlama Etkinliği Yönünde Aranacak Unsurlar
1.1. Müracaatçının Eylemini Anlama
Müracaatçının eylemini gerçekleştirmesinin arkasındaki değerlendirmesini anlama
Müracaatçının eylemi gerçekleştirme amacını, hedefini anlama
Müracaatçının eylemi nasıl gerçekleştirdiğini anlama
Müracaatçının eylemini gerçekleştiği koşulları anlama
1.2. Müracaatçının Durumunu Anlama
Durumu saptama/adlandırma/tanımlama
Durumun etkilerini saptama
1.3. Müracaatçının Yaşantısını Anlama
1.3.1. Müracaatçının Kim Olduğunu Anlama
Yaşantıda nasıl davranışlar, kararlar, tutumlar sergilediğini anlama
Yaşantıda neler yaptığını anlama
Güçlü-zayıf yanlarının neler olduğunu anlama
1.3.2. Müracaatçının Yaşam Koşullarını Anlama
Müracaatçının yaşam koşullarını /olanak ve olanaksızlıklarını belirleme
Ortaya çıkan problemin bireysel özelliğine göre ihtiyaçları belirleme
B. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Değerlendirme Ve Karar Alma Süreçlerinde İnsanın Değeriyle İlişki Kurma Yönünde Aranacak Unsurlar
1.1. Eylemin Değerle İlişkisini Kurma
Eylemin diğer eyleme olanaklarından farkını görme
Eylemin insan için anlamını/ değer kazanımını ya da kaybını görme
1.2. Durumun Değerle İlişkisini Kurma
Durumun tarihsel gerçekliğini, bir defalığını oluşturan özelliğini ortaya koyma
Durumun yarattığı değerliliği-değersizliği görme
C. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Değerlendirme Ve Karar Alma Süreçlerinde Bilgi Temeli Yönünde Aranacak Unsurlar
1.1. Değer Bilgisi
Değeri fark etme ve tanımlayabilme
Değeri koruma
1.2. Sosyal Hizmette Etik Değerin Bilgisi
İnsan onuru ve değerine saygı
Sosyal adalet

1.3. Sosyal Hizmette Etik İlke ve Sorumlulukların Bilgisi
Müracaatçılara bağlılık
Kültürel yetkinlik ve sosyal farklılık
Kendi kararını belirleme
Mahremiyet ve gizlilik
Bilgilendirilmiş onay
Kayıtlara ulaşma
Hizmetlerin kesintiye uğramaması
Hizmetin sonlandırılması
Çıkar çatışmaları
Hizmetler için ödemeler
Duygusal/cinsel ilişki
Fiziksel temas
Cinsel taciz
Küçük düşürücü dil kullanma
1.5. Deneyim Bilgisi
Pratikten elde edilen
Araştırma ve gelişmelerden elde edilen
D. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Değerlendirme Ve Karar Alma Süreçlerinde Yaşantı Özelliği Yönünde Aranacak Unsurlar
D1. Değerlendiren Bakımından Yaşantı Özelliği
1.1. Etik Kişi Yaşantı Özellikleri
Saygı
Sevgi
Dürüstlük
Bağlılık
Adil Olma
Açık Düşünebilme
Bağlantılar Kurabilme
ETİK OLMAYAN DEĞERLENDİRME VE KARAR ALMA
E. Değer Dışı- Demografik Ve Ahlaki Unsurlar
E1. Değer Dışı Unsurlar
Değer biçme
Değer atfetme
E2. Demografik Unsurlar
Yaş
Cinsiyet
Cinsel Yönelim
Etnik Köken
Eğitim

Sosyo-ekonomik durum
E3. Ahlaki Unsurlar
Kültür
Normlar
Gelenek-görenekler
Toplumsal öğretiler ve kurallar
Niyetler
Alışkanlıklar
Tutumlar

EK 5: Birinci Vakaya Ait Nitel Veri Kod Listesi

SOSYAL HİZMET UZMANLARININ DEĞERLENDİRME VE KARAR ALMA SÜREÇLERİ
DURUMU-EYLEMİ ANLAMA (ÜST TEMA)
Durum- Eylem Tanımı (ALT TEMA)
Olumsuz durum (madde kullanımı, kuryecilik, torbacılık, korku, panik durumu)
İşlenen suç/suç davranışı/ suç örgütüne bulaşma
Zincirleme birçok suça sebep olan/toplumsal makro çaptaki bir eylem
Tüm hayatı etkileyecek hassas durum
Hukuki ve etik açıdan çatışmalı durum
Sürekli karşılaşılan bir durum/örnek
Eylemi Ortaya Çıkaran Koşullar (ALT TEMA)
Aile, okul ve sosyal ortamın uygun olmaması
Maddi durum eksikliği
MÜRACAATÇI /MÜRACAATÇI GRUBUNUN YAŞANTISI (ÜST TEMA)
Müracaatçının/Müracaatçı Grubunun Kim Olduğu (ALT TEMA)
Suça sürüklenen/bulaşan/teşvik edilen suçu işleyen
Reşit olmayan
Mağdur/yardıma ihtiyacı olan/istismar edilen/istismara açık
Kendini ifade edemeyen
Baskı altında olan
Müracaatçının/Müracaatçı Grubunun Koşulları (ALT TEMA)
Aile yapısı
Okul durumu
Sosyal çevre
Sosyo-ekonomik durum
SOSYAL HİZMET UZMANININ ETİK ALGISI (ÜST TEMA)
Değer Algısı (ALT TEMA)
Sağlık Bütünlüğünü Koruma
Psiko sosyal destek sağlama
Tıbbi tedavi, rehabilitasyon sağlama
Güven İlişkisi Kurma
Çocukla ilgili güven ortamı oluşturma/güven kazanma
İlke Algısı (ALT TEMA)
Yararcılık
Diğer çocukların/başka insanların madde kullanımını engelleme
Çocuğun yüksek yararı
Zincirleme birçok suçu engelleme
Toplumun sosyal refahını sağlama

Gizliliğin Korunması
Rızası olmayan hususlarda bir işlem yapmama
Aileye sadece madde kullanım bilgisi verme
Etik ilke ve sorumlulukların müracaatçının gizliliğinden bahsetmesi
Ahlaki Yükümlülük İle Müracaatçının Yararı Düşüncesi (ALT TEMA)
Kamu Ahlakı Tutum
Devlet güçlü olmalı, koruyucu olmalı geleneğinden hareket etme
Polisin/güvenlik güçlerinin, mahkemelerin, kanunların zayıfı güçsüzü koruması
Adli bildirim konusunda ikna etme
Suç itirafını yetkili mercilere bildirme
Kişisel Ahlaki Tutum
Doğru söyleyip söylemediğine/yalan olasılığına bakma
Tedavi için ikna etmeye çalışma
Kendisini itiraf ettirmeye çalışma
Suç işlemeye teşvik eden kişilerin belirlenmesi konusunda görüşme yapma
Suç örgütü hakkında şikâyetçi olma
SOSYAL HİZMET UZMANININ KENDİ ALGISI (ÜST TEMA)
Kamu Hizmeti Sunan (ALT TEMA)
Devlet memuru olarak bildirim yükümlülüğü olan
TCK yükümlülüğü olan
Devlete Ve Kurumlarına Güvenen (ALT TEMA)
Adalet zayıfı, güçsüzü korur
Devletin şefkatli koruma kollarına onu korur
Meslek Kişisi (ALT TEMA)
Görüşme yapma
Güvenlik personeli olmama
YASAL YÜKÜMLÜLÜK İLE MÜRACAATÇININ YARARI İLİŞKİSİ (ÜST TEMA)
Yasal Dayanak (ALT TEMA)
Adli bildirimde bulunma
Polise/emniyete bildirme
Örtülü Yasal Dayanak (ALT TEMA)
Önlem Alma
Tedbir kararları önerme
Aileye ayni-nakdi yardım bağlama
Adli koruma kararı önerme
Uzaklaştırma
Kurum bakımını değerlendirme

EK 6: İkinci Vakaya Ait Nitel Veri Kod Listesi

SOSYAL HİZMET UZMANLARININ DEĞERLENDİRME VE KARAR ALMA SÜREÇLERİ
DURUMU-EYLEMİ ANLAMA (ÜST TEMA)
Durumu Tanımlama(ALT TEMA)
Kuvvetlinin zayıfı ezmesi/birbirine hakimiyet/baskınlık
Ergenlik döneminde yoğun yaşanan cinsel dürtü
Cinsel dürtülerin erken gelişmesi ve kontrol edememe
Cinsel istismarın istismar olup olmadığı sorunu
Olağan /sıkça görülen bir durum
Gecikmiş müdahale durumu
Eylemi Tanımlama(ALT TEMA)
Cinsel istismar/hatalı davranış/ merak duygusuyla hareket edilen suç
Ciddi bir istismar olmayan fiil
Eylemi Ortaya Çıkaran Koşullar (ALT TEMA)
Taşeron sistemi ve meslek eğitimi olmayan personelin görev alması
Ast-üst durumları
Ailede yaşanan olumsuz deneyim
Çocukların ergenlik dönemine yaklaşmaları
Çocukların cinsel kimlik arayışları
Kurum zafiyeti/kapalı koğuş sistemi/kurum yapısı/ kurum kaynaklı nedenler
Bu tür bir olaya maruz kalma, tanık olma, taklit etme
MÜRACAATÇI /MÜRACAATÇI GRUBUNUN YAŞANTISI (ÜST TEMA)
Müracaatçının/Müracaatçı Grubunun Kim Olduğu (ALT TEMA)
Cinsel kimliği gelişmemiş olan
Baskın olan/ zorlayan/istismar eden/ suça sürüklenen//pasif olan
SSÇ'lerin aynı zamanda mağdur olan olmaları
Davranışın sonucunu algılayacak gelişimde olmayan /cezai ehliyeti olmayan
Sağlıklı ruh hali olmayan
Müracaatçının/Müracaatçı Grubunun Koşulları(ALT TEMA)
Fiili işleyenin bu davranışları nereden, kimden, nasıl öğrendiği ve sebepleri
Fiili işleyenin geçmişinde cinsel istismar/ travma olup olmadığı
Fiili işleyenin aile ve sosyal çevresi
Mağdur ile fiili işleyenin ruhsal, sosyal durumu
Fiili işleyenin fiilin bilincinde olup olmadığı
SOSYAL HİZMET UZMANININ ETİK ALGSI (ÜST TEMA)
Değer Algısı (ALT TEMA)
Sağlık Bütünlüğünü Koruma
Fiili işleyenlerin tedavi, psiko sosyal destek almaları

Fiile maruz kalanların tedavi, psiko sosyal destek, almaları
Fiili işleyen ve fiile maruz kalanların tümünün tedavi, psiko sosyal destek almaları
Kendini Tanıma
Yaşa ve gelişim dönemine ait cinsel kimlik bilgilendirmesi yapılması
Yaşarken Doğru Eyleme Hazırlama
Davranış ve sonuçlarıyla ilgili öngörü kazandırma çalışması yapılması
Davranış değiştirme yönünde görüşme yapılması
Reddedebilme Becerisi
Pasif çocuklara hayır diyebilme, yardım isteme konularında çalışma yapılması
Kişisel Gelişim
Fiili işleyenlerin davranışlarından vazgeçmelerinin sağlanması
Fiili işleyenlerin davranışlarını olumlu yöne çekmelerinin, kontrol ve takibin sağlanması
Fiili işleyenlerin enerjisini başka alanlarda boşaltmasının sağlanması
YASAL YÜKÜMLÜLÜK İLE MÜRACAATÇININ YARARI İLİŞKİSİ (ÜST TEMA)
Yasal Dayanak (ALT TEMA)
Adli süreci başlatma/ adli mercilere bildirme/çocuk şubeye bildirme
Koşullu Yasal Dayanak (ALT TEMA)
Gözlemleme, devamı halinde adli bildirimde bulunma
Araştırma, fiil bilinçli yapılmışsa adli bildirimde bulunma
Örtülü Yasal Dayanak (ALT TEMA)
Önlem Alma
Tedbir kararlarını almalarını sağlama
Uzaklaştırma
Birbirinden ayırma/farklı bir kuruluşa nakletme

EK 7: Üçüncü Vakaya Ait Nitel Veri Kod Listesi

SOSYAL HİZMET UZMANLARININ DEĞERLENDİRME VE KARAR ALMA SÜREÇLERİ
DURUMU-EYLEMİ ANLAMA (ÜST TEMA)
Durumu-Eylemi Tanımlama (ALT TEMA)
Sosyal sorun
Sıkça karşılaşılan bir durum
Babanın çocuğuna istismarının yanlışlığı
Yanlış eylemin çocuğu yanlış birey olarak yetiştirmesi
Bildirimi zorunlu suç/durum
Risk durumu
Güvenilen biri tarafından yapılan iş
Travma boyutu olan durum
Müracaatçının Kendi Değerlendirme Eylemi (ALT TEMA)
Gayet doğal olması
Babayı kaybetmeme duygusunun hakimliği
Eylemi Ortaya Çıkaran Koşullar (ALT TEMA)
Babanın geçmişinde yanlış birey olarak yetişmesi
Eylem Sonucu Yaşanan Değersizlik Hissi (ALT TEMA)
Suçluluk duygusu
Utanç duygusu
MÜRACAATÇI/MÜRACAATÇI GRUBUNUN YAŞANTISI (ALT TEMA)
Müracaatçının/Müracaatçı Grubunun Kim Olduğu (ALT TEMA)
Suçsuz olan
İstismar mağduru
Kendisine zarar verme ihtimali olan/tehlike altında olan
Müracaatçının/Müracaatçı Grubunun Koşulları (ALT TEMA)
Aile ve sosyal çevre hakkında inceleme
Çocuğun ne şekilde, başka kimler tarafından cinsel istismara uğradığını araştırma
SOSYAL HİZMET UZMANININ ETİK ALGISI (ÜST TEMA)
Değer Algısı (ALT TEMA)
Sağlık Bütünlüğünü Koruma
Psikiyatrik tedavi ve psiko-sosyal destek
Çocuğun başvurusu olan sorunla ilgili tedavisi
Travma sonrası stres ve kaygı azaltma çalışması
Babanın tedavisi
Bedenin Özel Olduğunu Hissettirme
Çocuğa bedeninin kendisine ait olduğunun anlatılması

Güven İlişkisi Kurma
Çocuğu güvende hissettirme/güven bağı kurma
Çocuğa tek olmadığı konusunda farkındalık yaratma
Yaşantı Özelliği
Çocuğun her zaman iyiliğe ve doğruluğa yönlendirilmesi
Çocuğun suçluluk ve utanç duygusundan kurtarılması
İlke Algısı (ALT TEMA)
Gizliliğin paylaşımı
Aileden destekçileri bilgilendirme/ diğer fertlerinden destek alma
Hekime ve hastane idaresine bildirme
Psikiyatristen/diğer meslek gruplarından/süpervizyondan destek alma
Gizlilik içinde psikiyatristen/diğer meslek gruplarından/süpervizyondan destek alma
Yararcılık
Diğer aile üyelerinin mağdur olmaması için devletle işbirliği yapma
Babanın tecavüzünün engellenmezse artarak devam etmesi
Kardeşlerin maruz kalabileceği konusunda telkin etme
Suçun cezasız kaldığı sürece diğer kardeşlere uygulanabilmesi
Bilgilendirilmiş onay
Sonuçların ve tercihlerin müracaatçıya gösterilmesi, birlikte karar alınması
YASAL YÜKÜMLÜLÜK İLE MÜRACAATÇININ YARARI İLİŞKİSİ (ÜST TEMA)
Yasal Dayanak (ALT TEMA)
Adli süreci başlatma/ suç duyurusunda bulunma
Gerekirse tedavi başlatıp sonra adli mercilere başvurma
Uygun zaman ve koşulda hukuki süreç başlatma
Devlet memurlarının işlenen suçu bildirme yükümlülüğünün olması
Suçun bildirimi zorunlu olması
Örtülü Yasal Dayanak (ALT TEMA)
Önlem alma
Çocuğun tedbir kararlarını almasını sağlama
Aileye danışma tedbiri sağlama
Uzaklaştırma
Çocuğun koruma /bakım kararının/ aileden/evden alınmasını sağlama
Kardeşler için koruma kararını/bakım imkanını sağlama
Babanın uzaklaştırılmasını isteme

EK 8: I. II. ve III. Vakalara Ait Diğer Nitel Veri Kod Listeleri

I.Vaka: Değerlendirme ve Müdahale Planında Yararlanılan Unsurlar

Sosyal Hizmet Uzmanlarının İfadeleri
K2, K4, K5, K9, K10, K12, K17, K18, K19: Yasa, mevzuat, yönetmelik
K2, K5, K9, K14: Mesleki ve kişisel deneyimler, mesleki bakış açısı
K4, K10, K11, K13, K17, K22: Etik ve mesleki değerler, ilkeler
K5, K9, K10, K18: Vicdan, duyarlılık
K3, K11: Hukuk Bilgisi
K3: Empati
K4: Toplum sağlığı
K1, K16: Kurumsal imkânlar, kurumlar arası koordinasyon
K6, K7, K8, K15, K16, K20, K21, K22: Sosyal inceleme ve görüşmelerden elde elden bilgiler

II.Vaka: Değerlendirme ve Müdahale Planında Yararlanılan Unsurlar

Sosyal Hizmet Uzmanlarının İfadeleri
K2, K8, K9, K12, K17, K18: Yasa, mevzuat, yönetmelik
K2, K9, K12, K14: Mesleki ve kişisel deneyimler, mesleki bakış açısı
K4, K5, K8, K10, K13, K17, K18, K11, K22: Etik ve mesleki değerler
K5, K10, K11: Ahlaki ve psikolojik algılar, ahlaki yapı, vicdan
K11: Hukuk bilgisi
K9: Bilimsel bilgi
K14: Teorik bilgi
K4, K11, K16, K22: Kurumsal imkanlar, İlgili kuruluş hizmetleri, kurumlar arası oryantasyon, Kurum müdürünün değerlendirmeleri, hizmet içi eğitim
K3, K4, K6, K7, K11, K15, K19, K21: Sosyal inceleme ve görüşmelerden elde elden bilgiler /Durum değerlendirme raporu
K1, K4, K20, K22: İlgili uzmanların (psikolog, psikiyatrist vb.) değerlendirmeleri, ortak çalışma

III.Vaka: Değerlendirme ve Müdahale Planında Yararlanılan Unsurlar

Sosyal Hizmet Uzmanlarının İfadeleri
K2, K3, K4, K5, K9, K12, K13, K17, K18, K19, K21: Yasa, mevzuat, yönetmelik
K1, K2, K6, K9, K14, K18: Mesleki ve kişisel deneyimler, mesleki bilgi-birikim
K4, K5, K8, K10, K11, K12, K13, K15, K17, K18, K21, K22: Etik ve mesleki değerler
K8: Sosyal sorumluluk
K5, K10: Ahlaki değer/ahlaki unsurlar, vicdan
K4, K6, K19, K20: Kurumsal imkânlar, İlgili kuruluş hizmetleri, kurumlar arası işbirliği
K6, K7, K19, K16, K17, K22: Sosyal inceleme ve görüşmelerden elde elden bilgiler
K3, K4, K7, K16, K18, K20, K22: Uzman(psikolog, psikiyatrist vb.) görüşü/ ekip çalışması

EK 9: İzinler

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

GİRİŞİMSEL OLMAYAN KLİNİK ARAŞTIRMALAR
ETİK KURULU

ETİK KURULUN ADI	**Kocaeli Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu**
ADRES	**Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu Ara Kat 41380 Umuttepe Yerleşkesi /KOCAELİ**
TELEFON	**0262 303 74 50**
FAKS	**0262 303 74 63**
E-POSTA	**etikkurul@kocaeli.edu.tr**

Başvuru Bilgileri	**Araştırmanın Açık Adı**	Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik Değerlendirme ve Etik Karar Alma Süreçleri Üzerine Fenomenolojik Bir İnceleme			
	Araştırma Proje Numarası	**KU GOKAEK 2016/97**			
	Koordinatörün Unvanı/Adı/Soyadı	Prof. Dr. Hakan Acar			
	Koordinatörün Uzmanlık Alanı	Sosyal Hizmet			
	Sorumlu Araştırmacı Unvanı/Adı/Soyadı	Yüksek Lisans Öğrencisi Derya Bayrı Mengilli			
	Sorumlu Araştırmacının Uzmanlık Alanı	Sosyal Hizmet			
	Araştırma Merkezi	Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD			
	Destekleyici				
	Araştırmanın Türü	**Uzmanlık Tezi**			
	Araştırmaya Katılan Merkezler	**Tek Merkezli** ☒	**Çok Merkezli** ☐	**Ulusal** ☒	**Uluslararası** ☐

	Belge Adı	**Tarihi**	**Versiyon Numarası**	**Açıklama**
DEĞERLENDİRİLEN BELGELER	Başvuru dilekçesi			
	Başvuru formu			
	Araştırma protokolü			
	Olgu Rapor Formu			
	Anket formu			
	Biyolojik Materyal Transfer Formu			
	Aydınlatılmış Onam Formu			
	Araştırma Bütçesi			
	Literatür örneği			
	Taahhütname			
	İzin Belgeleri			
	Biyolojik Materyal Transfer Anlaşması			
	Özgeçmişler			
	Sigorta			
	Değişiklik Bilgi Formu			
	Proje Sonuç Formu			

KARAR BİLGİLERİ	Karar No: 2016/716	Proje No: KÜ GOKAEK 2016/97	Tarih : 11/03/2016
	.....sorumluluğunda yapılan ve yukarıda bilgileri verilen araştırma başvuru dosyası ve ilgili belgeler araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş, çalışmanın başvuru dosyasında belirtilen merkezlerde gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel sakınca bulunmadığına toplantıya katılan Etik Kurul üye tam sayısının salt çoğunluğu ile karar verilmiştir.		

ETİK KURUL BİLGİLERİ

ÇALIŞMA ESASI	Hasta Hakları Yönetmeliği (01.08.1998/23420), 8 Mayıs 2014 tarih ve 26994 sayılı Resmi Gazetede ilan edilen Hasta Hakları Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına dair Yönetmelik, Helsinki Bildirgesi (2013), İyi Klinik Uygulamalar Kılavuzu (Kasım 2015), Biyotıp Araştırmalarına İlişkin İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesine Ek Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (10 Mart 2011/6212), Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi: İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi (4 Nisan 1997), Ek Madde -10 (6 Nisan 2011, 6225) Resmi Gazetede 13.04.2013 tarih ve 28617 sayı ile yayınlanan Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik, 25 Haziran 2014 tarih ve 29041 sayılı Resmi Gazetede ilan edilen İlaç ve Biyolojik Ürünlerin Klinik Araştırmaları Hakkında Yönetmelik

ETİK KURUL BAŞKANI UNVANI/ADI/SOYADI: PROF. DR. KADİR BABAOĞLU

ETİK KURUL ÜYELERİ

Unvanı/Adı/Soyadı	Uzmanlık Alanı	Kurumu	Cinsiyet		Araştırma ile ilişki		Katılım *		İmza
PROF. DR. KADİR BABAOĞLU BAŞKAN	ÇOCUK SAĞLIĞI VE HASTALIKLARI	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ	E ☒	K ☐	E ☐	H ☐	E ☐	H ☐	
PROF. DR. İ. ERDEM OKAY	GENEL CERRAHİ	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ	E ☒	K ☐	E ☐	H ☐	E ☐	H ☒	
DOÇ. DR. CANAN BAYDEMİR ÜYE	İSTATİSTİK	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ	E ☐	K ☒	E ☐	H ☐	E ☐	H ☐	
DOÇ. DR. SELCEN GÖÇMEZ ÜYE	FARMAKOLOJİ	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ	E ☐	K ☒	E ☐	H ☐	E ☐	H ☐	
DOÇ. DR. ÖZLEM YILDIZ GÜNDOĞDU ÜYE	ÇOCUK VE ERGEN RUH SAĞLIĞI VE HASTALIKLARI	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ	E ☐	K ☒	E ☐	H ☐	E ☐	H ☒	
DOÇ. DR. HALUK EMRE ÖZEL ÜYE	RESTORATİF DİŞ TEDAVİSİ	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ DİŞ HEKİMLİĞİ FAKÜLTESİ	E ☒	K ☐	E ☐	H ☐	E ☐	H ☐	
DOÇ. DR. YUSUFHAN YAZIR ÜYE	HİSTOLOJİ&EMBRİYOLOJİ&KÖK HÜCRE	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ	E ☒	K ☐	E ☐	H ☐	E ☐	H ☒	
YRD. DOÇ. DR. ASLIHAN AKPINAR RAPORTÖR	TIP TARİHİ VE ETİK	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ	E ☐	K ☒	E ☐	H ☐	E ☐	H ☐	
YRD. DOÇ. DR. CEYLA ERALDEMİR ÜYE	BİYOKİMYA	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ	E ☐	K ☒	E ☐	H ☐	E ☐	H ☐	

* :Toplantıda Bulunma

T.C.
AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı

Sayı : 73595336-605.01-61283
Konu : Veri Toplama (Derya BAYRI MENGİLLİ)

17/05/2016

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
(Sosyal Bilimler Enstitüsü)

Kocaeli Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'nın 31/12/2015 tarih ve 25316 sayılı yazısı ile Sosyal Bilimler Enstitüsü öğrencisi Derya BAYRI MENGİLLİ'nin "Sosya Hizmet Uzmanlarının Etik Değerlendirme ve Etik Karar Alma Süreçleri Üzerine Fenomenolojik Bir İnceleme" konulu çalışmasını Mersin İl Müdürlüğünde bulunan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı kuruluşlarda uygulayabilme talebi bildirilmiştir.

Söz konusu talebe ilişkin alınan Makam Onayı yazımız ekindedir.

Gereğini bilgilerinize rica ederim.

Mustafa DURMUŞ
Bakan a.
Daire Başkanı

EK :
Onay (1)

DAĞITIM :
Gereği:
Kocaeli Üniversitesi Rektörlüğü(Sosyal Bilimler Enstitüsü)
Mersin Valiliği(Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü)

Bilgi:
Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü

*Bu belge elektronik imzalıdır. İmzalı suretinin aslını görmek için https://bys.aile.gov.tr/EvrakDogrulama adresine girerek (mn8xIB-D57unQ-JIhbbh-+weDjW-l6nmuIEy) kodunu yazınız.

Eskişehir Yolu Söğütözü Mah. 2177. Sok. No: 10/ A Kat: 27 Posta Kodu: 06510 Çankaya/ Ankara
Telefon No: (312)705 57 00 Faks No: (312)705 57 57
e-Posta: eydb@aile.gov.tr İnternet Adresi: http://eydb.aile.gov.tr/iletisim

Bilgi için: Cemalettin ULUFER
Sosyal Çalışmacı
Telefon No: (312)705 57 30

Güvenli Elektronik İmzalı
Aslı İle Aynıdır
Tarih : 17/05/2016

[redacted]ESKİN
Memur

T.C.
AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı

Sayı : 73595336-605.01-60828 16/05/2016
Konu : Veri Toplama (Derya BAYRI MENGİLLİ)

MÜSTEŞARLIK MAKAMINA

Kocaeli Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'nın 31/12/2015 tarih ve 25316 sayılı yazısı ile Sosyal Bilimler Enstitüsü öğrencisi Derya BAYRI MENGİLLİ'nin "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik Değerlendirme ve Etik Karar Alma Süreçleri Üzerine Fenomenolojik Bir İnceleme" konulu çalışmasını Mersin İl Müdürlüğünde bulunan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı kuruluşlarda uygulayabilme talebi bildirilmiştir.

Uygun görüldüğü takdirde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 11/05/2016 tarih ve 59415 yazısı ile olumlu değerlendirildiği bildirilen söz konusu araştırmanın 30/08/2016 tarihine kadar İl Müdürlüğü koordinesinde, kuruluş müdürlüğü denetiminde, günlük işleyişi aksatmadan, çocukların kişilik hakları ve güvenlikleri gözetilerek, ses-görüntü kaydı alınmaksızın, iş akışını aksatmayacak şekilde gönüllülük esası çerçevesinde araştırma sonuçlarının herhangi bir yerde yayınlanmadan önce Kurum izni alınması ve araştırma bitiminde bir örneğinin Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığına gönderilmesi koşulları ile gerçekleştirilmesi hususunda;

Olurlarınıza arz ederim.

Mustafa DURMUŞ
Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanı

O L U R
16/05/2016

Mustafa KARAMAN
Müsteşar Yardımcısı

*Bu belge elektronik imzalıdır. İmzalı suretinin aslını görmek için https://bys.aile.gov.tr/EvrakDogrulama adresine girerek (IMr9zl-m3EUsE-y4lKos-L5k68t-5iM4sUBa) kodunu yazınız.

1

T.C.
MERSİN
ADLİ YARGI İLK DERECE MAHKEMESİ
ADALET KOMİSYONU BAŞKANLIĞI

Sayı :B.03.1.AKM.1.33.00.00-2016/820 Muh 21/03/2016

Konu : **Derya BAYRI MENGİLLİ'nin tez çalışması**

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığına
Gönderilmek Üzere
CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞINA
MERSİN

İlgi : Kocaeli Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığının bila tarih ve 21447663-304.03. Sayılı yazısı;

Üniversitesiniz Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı 135267006 nolu öğrencisi Derya BAYRI MENGİLLİ Prof. Dr. Hakan ACAR'ın danışmanlığında "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik Değerlendirme ve Etik Karar Alma Süreçleri Üzerine Fenomenolojik Bir İnceleme" konulu tez çalışmasını yürütmekte olduğu, Tez çalışmasını uygulayabilmesi için Mersin 1. ve 2. Çocuk Mahkemelerinden izin talep ettiği anlaşılmakla;

Söz konusu tez çalışması kapsamında Mersin 1. ve 2. Çocuk Mahkemelerinde inceleme yapmasında herhangi bir sakınca bulunmadığı hususlarının;

Bilgi edinilmesi ile adı geçene tebliğini rica ederim.

Hakan KUZU
Başkan - 36064
e-imza

2016-1101 Tarih

Bu evrak DYS üzerinden gönderilmiş olup, ayrıca fiziki olarak gönderilmeyecektir.

M.D.155847
Telefon : 0324 238 79 90 dh. 1334 Faks : 0324 231 95 85 Web adresi : www.mersin.adalet.gov.tr
Ayrıntılı bilgi için irtibat : M.YILMAZ - Yazı İşleri Müdürü e-posta : mersinkms@adalet.gov.tr

UYAP Bilişim Sisteminde yer alan bu dokümana http://vatandas.uyap.gov.tr adresinden IDooEc1 - gFOlwc7 - CISQFTN - y4g1fU= kodu ile erişebilirsiniz.

MERSİN İLİ KAMU HASTANELERİ BİRLİĞİ GENEL SEKRETERLİĞİ - MERSİN İLİ KHBGS İDARİ HİZMETLER BAŞKANLIĞI
08/06/2016 13:15 - 43266470 - 774.01.99 - E.6757
00024996961

TC Sağlık Bakanlığı

T.C.
SAĞLIK BAKANLIĞI
Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu
Mersin İli Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği

Sayı : 43266470/774.01.99
Konu : Anket Çalışması

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi : 29/05/2016 tarihli ve 8395 sayılı yazınız

İlgi yazıya istinaden Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Derya BAYRI MENGİLLİ'nin Mersin Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliğine Bağlı Sağlık Tesislerinde çalışmakta olan en az beş (5) yıl deneyimli sosyal hizmet uzmanlarına anket çalışması uygulama konulu araştırmasının uygulama safhası için üniversitenizin talep yazısı incelenmiş olup; araştırmanın hizmeti aksatmayacak şekilde yürütülmesi, araştırmaya katılımların gönüllülük esasına göre yapılması, kişisel verilere ve özel hayata yönelik mevzuata aykırı sorular ihtiva etmemesi ve yapılacak çalışma sonucunun kurumumuz bilgisi dışında ilan edilmemesi kaydıyla söz konusu çalışmaya Genel Sekreterliğimizce müsaade edilmiş olup, Bilimsel Araştırma/Tez/ Proje izin Başvuru İnceleme Komisyon kararı ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

Uzm.Dr.Memnune ÇAMSARI
Genel Sekreter

EKLER:
Bilimsel Araştırma/Tez/ Proje izin Başvuru İnceleme Komisyon Kararı (1 sayfa)

Güvenli Elektronik İmzalı
Aslı ile Aynıdır.
10/06/2016
Ömer Faruk ÇİFTÇİ
Uzman

Kuvayi Milliye Cad. No:132 Akdeniz/MERSİN
Faks No:0324 337 34 99
e-Posta:Semra.Kaya@saglik.gov.tr İnt.Adresi: Eğitim Birimi
Bilgi için:Semra KAYA
Unvan:UZMAN
Telefon No:0324 3373692-135

Evrakın elektronik imzalı suretine http://e-belge.saglik.gov.tr adresinden 743060b4-71c9-40e7-bc01-0d221ca715b3 kodu ile erişebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı elektronik imza kanuna göre güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Derya BAYRI MENGİLLİ
Doğum Yeri ve Tarihi: Elazığ/Merkez, 1984
E-Posta Adresi : dbayrimengilli@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Lisans	Uludağ Üniversitesi Felsefe Bölümü
Lisans	Atatürk Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü
Yüksek Lisans	Çukurova Üniversitesi Felsefe Grubu Eğitimi ABD
Yüksek Lisans	Kocaeli Üniversitesi Sosyal Hizmet ABD
Yabancı Dil	İngilizce

STAJ DENEYİMİ

- Kocaeli Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi, Sosyal Hizmet Birimi, 2013–2014 Bahar Yarıyılı, Şubat- Haziran Dönemi
- Mersin Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Özel Kreş ve Gündüz Bakım Evi Hizmetleri Birimi, 2015–2016 Bahar ve Güz Dönemi.

ÇALIŞMALAR

- Bayrı, D. (2009). *Umut Etmemenin Olanaksızlığı*, Özne Dergisi, 10. Kitap-Bahar, ss. 15–19.
- Bayrı, D. (2011). *Gözün Egemenliği Tarihin Sonu mu,* Özne Dergisi, Baudrillard Özel Sayı, 14. Kitap-Bahar, ss.93–103.
- Bayrı, D. (2011). *Kitap Kapağı Tasarımı: Gezgin Felsefe*, Adana: Baştuğlar Matbaacılık.
- Mengilli, B. D. (2013). *Bölme/Bölünme Olguları Çerçevesinde Yaşlıya ve Yaşlılığa Bakış*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt. 7, Sayı. 29.
- Mengilli, B. D. (2015). *Nutku'nun İnsan Felsefesi Üzerine*, Çağdaş Türk Düşünürleri, Editör: Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay. Ankara, Nobel Yayınları.
- Mengilli, B. D. (2015). *Uluğ Nutku'nun Felsefi Antropolojisi*, Felsefelogos Dergisi, Sayı.57.